

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ
(İNCELEME-METİN-AKTARMA)

MUHAMMET KARATAŞ

DANIŞMAN

PROF. DR. ALSOU KAMALIEVA

İKİNCİ DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MİHRİYE ÇELİK

BARTIN-2024

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ (İNCELEME-METİN-AKTARMA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet KARATAŞ

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman :
Üye :
Üye :
Üye :
Üye :

BARTIN-2024

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Prof. Dr. Alsou KAMALIEVA ve Dr. Öğr. Üyesi Mihriye ÇELİK danışmanlığında hazırlamış olduğum “HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ (İNCELEME-METİN-AKTARMA)” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

22. 07. 2024

Muhammet KARATAŞ

ÖN SÖZ

Bu çalışma, 1901-1931 yılları arasında Kazan Tatar edebiyatının önemli temsilcilerinden birisi olan Hadi Taktaş ve şiirlerinin incelemesi üzerine kaleme alınmıştır. Rusya sınırları içerisinde yaşayan toplumların ve bünyelerinde yetiştirdikleri aydınların Rus baskıları sonucunda kimliklerinden uzaklaştırılma çabaları başarısız olsa da onların geniş kitlelere ulaşip adlarını duyuramamalarına sebep olmuştur. Hadi Taktaş da kısa ömrünü büyük bir mücadeleye adanmış; şiirlerinde yenilikçiliği ve idealist kişiliği ile maneviyatı, sevgiyi, ahlakı ve anavatan bağlılığını da işlemiştir.

Hadi Taktaş'ın şairliği ve şiirleri; edebî şahsiyeti, üslubu ve işlediği konular bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışma için Hadi Taktaş isminin belirlenmesinde, daha önce Türkiye'de Hadi Taktaş üzerine çalışmaların yetersiz olması ve Kazan Tatar edebiyatı için önemli olan bu ismin, Türkiye'de de tanıtılması amacı etkili olmuştur.

Çalışmamızın ilk bölümünde 20. yüzyıl Kazan Tatar edebiyatının genel özellikleri, Hadi Taktaş döneminin durumu, hayatı ve kaleme aldığı şiirlerindeki dönemin izleri esas alınmıştır. İkinci bölüm Hadi Taktaş'ın Türkiye Türkçesine aktarımının yapıldığı yirmi şiiri arasından seçilen en popüler dokuz şiirinin incelenmesi ile hazırlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Hadi Taktaş'ın kendi döneminin dikkat çekici yirmi şiiri Türkiye Türkçesine aktarılmış olup alan ile ilgili araştırma yapmak isteyenlere yardımcı olması amacıyla orijinal hâlleriyle birlikte verilmiştir.

Şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarılması sırasında orijinal hâllerinde taşıdığı ağız özelliği nedeniyle bazı kelimeler birebir tercüme edilememiştir. Halk arasından konuşma dilindeki farklılıklar da göz önünde bulundurularak bu kelimeler çeviri esnasında en yakın anlamları ile Türkiye Türkçesine aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen danışman hocalarım Prof. Dr. Alsou KAMALIEVA ve Dr. Öğr. Üyesi Mihriye ÇELİK'e, desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen babam Hasan KARATAŞ'a, motivasyonu büyük katkıda bulunan sevgili eşim Zeynep KARATAŞ'A teşekkürlerimi sunuyorum.

Muhammet KARATAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ (İNCELEME-METİN-AKTARMA)

Muhammet KARATAŞ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alsou KAMALIEVA

Bartın-2024, sayfa: 130

Bu çalışmanın amacı XX. yüzyıl Kazan Tatar edebiyatında Hadi Taktaş'ın hayatının ve şiirlerinin incelenmesidir. Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatının şiir geleneğinde önde gelen isimlerden birisidir. Şiire yeni bir bakış açısı kazandıran Hadi Taktaş, eserlerinde romantizm anlayışını benimsemiştir. Kazan Tatar edebiyatında şiir türünün gelişmesinde büyük katkıda bulunmuş, yalnız kendi dönemi için değil gelecek nesiller için de yol gösterici nitelikte eserler kaleme almıştır. Hadi Taktaş'ın hayatı ve şiirleri incelenmeden önce şairi hazırlayan dönem olan XX. yüzyıl Kazan Tatar toplumunun ve edebiyatının sosyal, siyasal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir. İlerleyen bölümde Hadi Taktaş'ın hayatı ele alınmış ve şiirleri incelenmiştir.

Kazan Tatar edebiyatında şiir geleneğinin önemli temsilcilerinden olan Hadi Taktaş hakkında ülkemizde yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Tatar toplum yapısının aynası olarak değerlendirdiğimiz Hadi Taktaş ve eserleri incelenerek ülkemizde tanınırlığının sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatı, şiir, XX. yüzyıl.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

HADI TAKTAS AND SELECTED POEMS (REVIEW-TEXT-TRANSFER)

Muhammet KARATAŞ

Bartın University

Graduate School

Department of Comtemporay Turkish Dialects and Literatures

Thesis Advisor: Prof. Dr. Alsou KAMALIEVA

Bartın-2024, pp: 130

The aim of this study is to examine the life and poetry of Hadi Taktaş in 20th-century Kazan Tatar literature. Hadi Taktaş is one of the prominent figures in the poetry tradition of Kazan Tatar literature. Bringing a new perspective to poetry, Hadi Taktaş embraced a romanticism in his works. He made significant contributions to the development of poetry in Kazan Tatar literature and authored works that serve as guiding lights not only for his own era but also for future generations. Prior to delving into the life and poetry of Hadi Taktaş, the social, political, and economic conditions of 20th-century Kazan Tatar society and literature are discussed. The subsequent sections focus on Hadi Taktaş's life and analyze his poetry.

There is insufficient research on Hadi Taktaş, a significant representative of the poetry tradition in Kazan Tatar literature, in our country. This study aims to establish recognition of Hadi Taktaş and his works in Turkey by examining him as a mirror reflecting the structure of Tatar society

Keywords: Hadi Taktash Kazan Tatar literature, poetry, 20th century.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
EKLER DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. XX. Yüzyıl Başında Kazan Tatar Edebiyatının Genel Durumu.....	1
1.2. 1901-1931 Yılları Arası Kazan Tatar Edebiyatı Dönemi.....	4
1.3. Hadi Taktaş'ın Biyografisi.....	6
1.3.1. Hadi Taktaş'ın Çocukluk Yılları ve Eğitim Hayatı.....	6
1.3.2. Hadi Taktaş'ın Seyahatleri ve Edebî Faaliyetleri.....	7
1.3.3. Hadi Taktaş'ın Kazan'a Dönüşü ve Hayatının Son Dönemleri.....	9
1.4. Yöntem.....	11
2. HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ.....	13
2.1. Hadi Taktaş'ın Şiirleri Hakkında.....	13
2.2. Tatar Türkçesi Metinler ve Türkiye Türkçesine Aktarılması.....	13
2.3. Hadi Taktaş Şiirlerinin İçerik ve Şekil Bakımından Değerlendirilmesi.....	14
3. ŞİİR İNCELEMELERİ.....	17
3.1. Azrailler (1916).....	17
3.2. Türkistan Sahralarında (1917).....	21
3.3. Taktaş Öldü (1923).....	25
3.4. Küçük Haydut (1926).....	31
3.5. Bugünkü Güzelliğe (1927).....	38
3.6. Aşk Tövbesi (1927).....	42
3.7. Ak Çiçekler (1927).....	54
3.8. Mokamay (1929).....	58
3.9. Alsu.....	66
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
KAYNAKLAR.....	75
EKLER.....	79

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1: Hadi Taktaş şiirlerin orijinal ve Türkiye Türkçesine aktarılmış hâlleri.....	81
EK 2: Hadi Taktaş'a ait fotoğraflar.....	128

1. GİRİŞ

Rusya’da 19. Yüzyılın ortalarında başlayan halk hareketleri, şüphesiz Kazan Tatarları arasından da etkili olmuştur. Rusya’da halkın içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik durum ile Rus yönetiminin halkın üzerindeki olumsuz etkisi, halkı bu harekete sürüklemiştir. Nitekim bu hareketin sadece Rus halkında değil, Rusya sınırları içerisinde yaşayan bütün toplumlarda da etkisi altına aldığı bir gerçektir. Bu hareketliliğin yaşanması Rus idarecilerini, halkın hareketinde başarılı olmasından duyulan korku sebebiyle çözümünü kısıtlayıcı reformlara zorlamıştır. Fakat bu kısıtlamalar istenilen sonuca ulaşmaz ve 1861 yılında kaldırılır ve halk, kısmen de olsa özgürlüğüne kavuşur. Yaşanan bu gelişmeler, Rusya topraklarında yaşayan diğer toplumlarda olduğu gibi Kazan Tatarlarını da etkiler (Kamaliev, 2009: 147). Sürecin devamında da Kazan Tatar edebiyatındaki değişim ve gelişim belirginleşmeye başlar. Baskıcı dönemin aydınları, siyasi Rusların politikalarına uygun hareket etmektен özgür bir sanat anlayışına sahip olamamaları da 1861 yılından sonra kısmen de olsa edebiyatta bir rahatlama bahsedilebilir.

1.1. XX. Yüzyıl Başında Kazan Tatar Edebiyatının Genel Durumu

XIX. yüzyıl Rusya’ında yaşayan topluluklar, monarşik sistemin feodal toprak dağılımı ve özgürlükleri kısıtlayıcı tavrı sebebiyle baskıcı bir anlayışla yönetilmekteydi. Hâlihazırdaki bu durum, Avrupa’da cereyan eden ihtilalci fikirlerin ve muhalefet anlayışının Rusya’da yaşayan topluluklar üzerinde de etkili olmasına sebep olur. Batı menşeli fikirlerin Rusya sınırları içerisinde yayılmasında, Rus aydınları¹ da aktif rol oynar. Onlar hem kendi toplumlarına hem de Rusya sınırları içerisinde yaşayan diğer toplumlara direniş çağrılarını yaparak kendi hakları için mücadele etmelerini vurgularlar. Nitekim bu hadiseler, Rusya’da Dekabristler İsyanı² (14 Aralık 1825) gibi ayaklanmalara neden olur (Şirin, 1998: 9).

Avrupa’da başlayan ve etkisini Rusya’da da gösteren fikir hareketleri neticesinde halk ayaklanmaları yaşanır. Nitekim bu durum Kazan Tatar toplumunda da hareketlenmelere

¹ Çernişevki, Dobrolyubov, Nekrasov, A. Gertsen ve Saltıkov Şcedrin gibi aydınlar

² Yönetiminin ilk yıllarında liberal adımlar atacağına sinyallerini verip, sonrasında tüm yurttaşlarda ümitlerin tükenmesine ve kendisine nefret duyulmasına yol açacak derecede baskıcı ve gerici bir siyaset programı yürüten çar I.Aleksandr’ın ölmesi üzerine, gizli Dekabrist örgüt üyelerinin ortak kararı sonucunda, yeni çar I.Nikolay’ın taç giyme töreninin gerçekleştiği 14 Aralık 1825 günü Senato Meydanı’nda tarihe Dekabrist Ayaklanması olarak geçen ayaklanma gerçekleşir (Sevgi Ilica, “Dekabrist Şiirinin Özellikleri” Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (33). 171-180)

sebepler olur. Sosyal, siyasal ve ekonomik durumları sebebiyle bu fikir hareketleri Tatarları ihtilalci ve yenilikçi fikirlere sevk eder (Kamaliev, 2010).

Rusya sınırları içerisinde XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşanan muhalif düşüncedeki hareketler, devlet yöneticilerini reform yapmaya zorlar. Halkın bu hareketinin daha da ileriye gitmemesi ve bir an önce devlet otoritesinin sağlanması için harekete geçen yöneticilerin, 1861 yılında serflik³ kaldırması (19 Şubat 1861) ve benzeri reform uygulamalarıyla özgürlüğü kısıtlı olan köylü halkı, kısmen de olsa özgürlüğüne kavuşur (Gökü, 2017).

1861 yılında Rusya sahasında kapitalizmin etkisi artarak devam eder. Bu etkinin artmasında şüphesiz reformların da etkisi vardır. Bu dönemde kapitalizm, Kazan Tatarlarında da etkisini gösterir. Özellikle serflikin kaldırılmasıyla kolonileşmenin⁴ artması, Kazan Tatar halkını ekonomik ve sosyal değişime uğratar. En önemli geçim kaynağı ticaret olan Kazan Tatarları, yöneticilerin engellemelerine maruz kalır ve ticaretleri sınırlandırılır (Kamaliev, 2010).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kazan Tatar toplumu, ticaretin yanı sıra yeni iş sahalarına da yönelmeye başlar. Sanayileşme süreci ile büyük bir etkileşim ortamına giren Kazan Tatar toplumu, yeni toplumlarla iletişime geçerek gelişimini sürdürür. Rus toprakları içerisinde sınırlı kalmayan Kazan Tatar toplumu, yeni sahalara açılarak farklı toplumlar ile kurduğu bağlantılarla yenilikleri öğrenmeye başlar ve aydınlanma sürecinde de büyük bir ivme kazanır. Ticaret anlayışını ve metotlarını geliştirmekle kalmayıp eğitim alanında da yenilik çalışmalarına başlarlar (Kamaliev, 2009: 14). Bu dönemde eğitim faaliyeti gösteren okullar, geri kalmış ve sadece dinî eğitim ile sınırlandırılmıştır. Okullardaki bu durum sebebiyle yenilikçi aydınlar, eğitim alanında modernleşmeyi savunur. Kazan Tatar edebiyatı da Batının gelişmişlik seviyesini takiben anlayışını bu yönde belirler (Çetin, 2006).

XIX. yüzyıl, Rusya sınırları içerisinde yaşayan her toplumda olduğu gibi Kazan Tatarları için de bir uyanış hareketinin ve sürecinin başlangıcı olmuştur. XIX. yüzyılda oldukça ileri seviyede olan Batının karşısında özellikle eğitim alanındaki geri kalmışlık durumu, aydınlanma süreci olan bu dönemde ceditçilik⁵ faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır

³ Rusya'da yaşayan ve toprak sahibinin adına çalışan köylüye Serf denir (Cihan Bilgili, "Serflik Sisteminin Gelişimi ve Kulakların Ortaya Çıkma Süreci", Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi (1).91-104.).

⁴ "Koloni: Göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer (Haluk Şükrü Akalın ve diğerleri, "Türkçe Sözlük " Türk Dil Kurumu, 2005, 1201)"

⁵ Eski anlayışı değiştirmek ve modernleşmek anlayışı ile ortaya çıkan yenilikçilik hareketi

(Arslan vd., 2014: 327)

Kazan Tatar toplumunda ceditçilik hareketi olarak öncelikle maarif⁶ alanında reformlar gerçekleştirilir. Okullarda yenilikler yapılır ve fen bilimleri öğretilmeye başlanır. Eski metotlar terk edilerek yeni döneme uygun metotlar belirlenir. Çocuklara birinci sınıftan itibaren okuma yazma öğretilir ve kültür dersleri verilir (Kamalieva, 2009: 15). Genellikle dinî eğitimlerin verildiği ve gelenekçilik üzerinden eski anlayışın savunulduğu bu eğitim kurumlarının ortak kararı ise gelişim göstermenin ve Batı'yı takip etmenin dinî anlayışlarına uygun olmadığı yönündedir. Gelişme gayreti içerisinde olan halk ile bu eğitim kurumlarında görev alan eskici anlayış arasında ikilikler oluşur. Rus yönetimi de bu düalıiteden fayda sağlayıp Kazan Tatar toplumunda yaşanan bu hadiseyi destekler. Rus hâkimiyetinde yaşanan dönemler ve baskıcı politika anlayışlarına karşı millî benliklerini koruma mücadelesi veren topluluklar içerisinde Kazan Tatarları, bu direniş eyleminde daha tecrübeli hâle gelmişlerdir (Kanlıdere, 2021: 121).

XX. yüzyılda yaşanan önemli gelişmelerin en başında sosyalist⁷ hareketler gelmektedir. Rusya ve Rusya'ya bağlı bütün toplulukları yakından ilgilendiren bu hadise, özellikle Rusya sınırları içerisinde yaşayan topluluklar arasında bağımsızlığı savunan bir ruhla uyanışı sağlar (Kamalieva, 2009: 19).

1905-1907 yıllarındaki devrim hareketleri ile Kazan Tatarlarının asıl hedefi hiç şüphesiz millî kimliklerine dönüş ve bağımsızlıklarını elde etme düşüncesidir. Aydınlanma hareketi olarak da değerlendirebileceğimiz Maarifçilik hareketi, Kazan Tatar toplumunda ilk kıvılcımın ateşlenmesi ile zaman içerisinde bütün sahaya yayılmaya başlar. Müslüman ve Türk soylu topluluklardan olmaları dolasıyla Rusların Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma politikalarına karşı bir uyanış ve diriliş mücadelesi olarak Maarifçilik hareketi etkin bir şekilde kullanılır.

Rus yönetiminin baskıcı ve diktatör anlayışı halkı gruplaşmalara ve idareye karşı ayaklanmaya sevk eder. Bu dönemde Rusya sınırları içerisinde yaşayan diğer topluluklara da Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikasının uygulanması bu toplulukları dinî ve millî

⁶ Eğitim

⁷ Sosyalist: Sosyalizm yanlısı, toplumcu (Haluk Şükrü Akalın ve diğerleri, "Türkçe Sözlük " Türk Dil Kurumu, 2005, 1796).

kimliklerini korumak zorunda bırakır ve ayaklanmalara sebep olur. Nitekim Tatarlar için de durum böyledir. Rusya'nın uyguladığı millî kimliklerinden uzaklaştırma politikaları neticesinde Tatar edebiyatının ilerlemesi engellenir.

1917 yılında yaşanan Ekim Devrim'i⁸, Rus yönetiminin politikasının değişmesine yol açar. Yine bu devrimi takiben aralık ayında yayınlanan bildiri, sınırlar içerisinde yaşayan halkların inançları, kültürleri ve eğitimlerinin güvence altına alınması anlamında yaşanan önemli bir gelişmedir. Fakat bu gelişme elbette Sovyet yönetiminin karışıklığın önüne geçmek ve sınırlar içerisindeki kaotik durumu bastırmak istemesinden ibarettir (Tombak, 2014).

XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan siyasi meseleler edebiyatlar üzerinde de tesirli olur. Yaşanan bu değişimle birlikte edebî eserler üzerinde realizm ve romantizm anlayışı artar. Bu düşünce yapısını dönemin Kazan Tatar edebiyatında aydınlar da kullanır.

Hadi Taktaş'ın 1916 yılında kaleme aldığı Gazrailler "Azrailler" ve 1918 yılında kaleme aldığı Kükten Sörelgenner "Gökten Sürülenler" romantizm ve realizm akımlarının izlerini taşıyan ve dönemin özelliklerini yansıtan eserlerdir.

1.2. 1901-1931 Yılları Arası Kazan Tatar Edebiyatı Dönemi

XX. yüzyıl Kazan Tatar edebiyatı aydınları içerisinde önemli bir yere sahip olan şairlerden birisi de Hadi Taktaş'tır. Taktaş, Çarlık Rusya'sının sınırları içerisindeki topluluklara uyguladığı baskıcı politikanın, Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma siyasetinin en yoğun olduğu bir dönemde, 1901 yılında dünyaya gelir. 1917 yılında yaşanan Sosyalist devrimin ardından Kazan Tatar edebiyatında dikkat çeken aydınlar arasında yer alır. Hadi Taktaş'ın dönemi, Kazan Tatar edebiyatının romantizm anlayışıyla derinden etkilendiği bir dönemdir. Aydınlar üzerinde etkili olmaya başlayan romantizm ve realizm anlayışı, yenileşme düşüncesini ve özellikle maarif alanındaki ceditçilik faaliyetlerini tetikler. Nitekim yaşanan bu gelişmeler edebiyatta yoğun bir şekilde hissedilir ve Taktaş'ın edebi kişiliği de bu dönemde oluşur.

Hadi Taktaş çağdaşları gibi kadim geleneklerin değişmesinden ve yenileşmesinden yanadır. Kazan Tatar edebiyatı şiir geleneği için de aynı düşüncededir. Taktaş, şiirlerinde klasik

⁸ Bolşevik Devrimi veya Rus Devrimi olarak da adlandırılır.

anlayışın aksine modern bir anlayış benimser. Eserlerinde duygusallık ön plandadır ve çoşkulu anlatım tarzı dikkat çeker. Eserlerinin bir kısmında Ekim Devrimi öncesi sosyal yapı temelinde Sovyet gençliğinin en önemli hadiseleri göze çarpar ve bu durumları da duygusal normlar aracılığıyla okuyucuya aktarır (Татарстан Мәғариф министрлығы, 1975: 6-15).

Kazan Tatar edebiyatı için Ekim Devrimi, öncesi ve sonrası dönemler olarak değerlendirilir (Çelik, 2022: 7). Kazan Tatar edebiyatının zirve dönemi olan bu tarihte, tiyatro eserlerindeki gelişme dikkat çeker. Özellikle milli kimliğin eserlerde korkusuzca ele alınması, Kazan Tatar edebiyatının zirve döneminin en belirgin özelliklerindedir. Kazan Tatar edebiyatındaki bu doruk dönem, Rus yöneticilerin çıkarları ile çatışır. Bunun üzerine yöneticilerin aldığı karar ile sınırlar içerisinde özellik Tatar toplumu üzerinde bazı kısıtlamalara ve yasaklamalara gidilir. Aydınlar bu dönemde hapis ve sürgün cezalarına çarptırılır (Çelik, 2022: 8). Rus hükümetinin baskı politikaları, halkı özellikle pozitivist felsefesinin tesiriyle bilime yöneltir. Toplumun millî, siyasî ve sosyal talepleri aydınlar tarafından gündeme getirilir (Zahidullina, 2003: 16-17).

1905 Rusya'sındaki kaotik dönem ve 1917 yılındaki ihtilalin temellerini oluşturan olaylar neticesinde vuku bulan önemli olaylardan biri de işçi ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmada II. Nikola'nın sarayına yürüyen işçilerden binden fazlasının öldürülmesi⁹ dönemin en kritik hadiselerindedir (Şirin, 1998: 3). Yaşanan bu olay, Kazan Tatar edebiyatında yazarların “sosyal adaletsizlik” temasıyla işlenir.

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Rusya imparatorluğu oldukça büyük bir devlettir. Bu çok ulusluluk durumundan dolayı XX. yüzyılın başında ateşlenen milliyetçilik meşalesi 1917 Devrimi'nin en önemli sebepleri arasında yer alır. Bir sosyal devrim olarak da değerlendirilebilecek olan bu devrim hem sosyal hem de ekonomik anlamda Rusya sınırları içerisinde yaşayan topluluklarda baskı oluşturur. Nitekim bu durum Kazan Tatarları arasında da şiddetli bir şekilde etkisini gösterir ve dönemin edebiyatına yansır. Hadi Taktaş'ın eserlerinde de doğduğu ve yaşadığı bu dönemin izleri bulunur.

⁹ Bu olaya Rusya tarihinde “Kanlı Pazar” olarak da adlandırılmaktadır (Hasip Saygılı, “1905 Rus Devriminin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2012).

1.3. Hadi Taktaş'ın Biyografisi

Kazan Tatar edebiyatında şiir geleneğinin önemli temsilcilerinden birisi de Hadi Taktaş'tır. Şairin karakteristik vasfının oluşmasında eğitim hayatı, seyahatleri ve dönem şartları belirleyici unsurdur.

1.3.1. Hadi Taktaş'ın Çocukluk Yılları ve Eğitim Hayatı

Hadi Taktaş, 1 Ocak 1901 yılında dönemin Tambov eyaletinin¹⁰ Spassky bölgesinde bulunan Sırkıdı köyünde doğar (URL-1, 2023). Orta hâlli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Ailesi eğitimidir ve bu, Hadi Taktaş'ın da küçük yaşlarda eğitime başlamasında önemli faktördür. Taktaş, okuma ve yazmayı ailesinden öğrenir. Özellikle annesinin edebiyata olan ilgisi, Taktaş'ın şiire yönelmesinde önemli rol oynar. Bu ilgi zamanla onun en önemli uğraşı hâline gelir, böylece Taktaş hayatı boyunca şair kimliği ile tanınır. Bu durumu ileriki dönemlerde, "Annem hâlâ bana şiirlerle mektup yazıyor, şair olduğumu unutuyor" sözleri ile de belirtir (Хатипов ve Галиуллин, 2006: 96).

Hadi Taktaş, yaşadığı köydeki medresede eğitim hayatına başlar. Zekâsıyla dikkatleri üzerine toplar. İlkokul yıllarında dinî eğitim görür. Yine bu dönemde medreseye gittiği bir gün su içmek için kuyudan su almak isteyen Taktaş, bardağı su kuyusuna düşürür ve elindeki dinî bilgilerin yazılı olduğu kâğıdı öfkeyle yırtıp evine döner. Bu hadise din ile arasına mesafe koymasına sebep olur. Dinî eğitim haricinde bir eğitim alamayan Hadi Taktaş bu durumdan sıkılır ve okula gitmek istemez. Ailesi de onunla aynı fikirdedir ve köylerindeki okulun yetersiz olduğunu düşünür. Bu sebeple Hadi Taktaş, köyelerine yaklaşık 30 km mesafedeki Peşle (Peshla) Medresesine gönderilir ve eğitimine orada devam eder (Батулла ve Корбан, 2001: 38).

Dönemin şartlarına göre biraz daha gelişmiş bir sistemde eğitim veren Peşle Medresesi önemli bir konuma sahiptir. Hadi Taktaş 1911 yılından 1913 yılına kadar Peşle Medresesinde eğitim alır. Bu medresede coğrafya, matematik, fen bilimleri, edebiyat ve tarih derslerini de öğrenir. Derslerinin ve öğretmenlerinin etkisiyle birlikte Abdullah Tukay 'ı da tanması hâlihazırda şiire olan ilgisini arttırır. Hadi Taktaş Abdullah Tukay'dan çok etkilenir ve şairliğinin ilk dönemlerinde onu taklit ederek şiirler yazar. Şiirlerinde döneminin en mutlu

¹⁰ Şimdiki Mordovya Cumhuriyeti Torbeyevo bölgesi (Фәүзия Бәйрәмова, "Һади Такташ", Әдиплер. 1995, <https://fajdali.narod.ru/taktash.htm> (28.05.2024), 1).

ve trajik özelliklerini sosyal ve siyasal bir arka planla işler (Батулла ve Корбан, 2001: 193).

1.3.2. Hadi Taktaş'ın Seyahatleri ve Edebî Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı dönemi her toplum için olduğu gibi Kazan Tatar toplumu için de işleri zorlaştırır. Zaten sosyal, siyasal ve ekonomik olarak sıkıntılı dönemler yaşamış olan Kazan Tatarları, I. Dünya Savaşı'yla da beraber daha zorlu bir döneme girer. Şair ilk şiirlerinden olan *Gazrailler* “Azrailler” ve *Karanlık Tönnlerde* “Karanlık Günlerde” (1916) eserlerini de savaşın gölgesindeki dönemde yazar. Bu dönemde maddi durumu da çok iyi olmayan Taktaş ailesi, erkek çocuklarını çalışmaları ve para kazanıp ailelerine destek olmaları amacıyla yurt dışına göndermeye karar verir. Bu gelişmenin ardından Hadi Taktaş 1915 yılında Buhara'ya gider. Buhara'daki ilk yıllarında bir tüccarın yanında çalışmaya başlar. Kısa bir süre bu tüccarın yanında hizmetçi olarak çalışan Hadi Taktaş daha sonra bir imalathanede satıcılık yapar. Karşısına çıkan maddi ya da manevi zorluklar onu zevklerinden vazgeçirmez. İşinden bulunduğu boş vakitlerde kültürel etkinliklere katılır. Düzenlenen tiyatro gösterilerini ve konserleri takip eder. Aynı zamanda da şiirler kaleme alır. Çocukluk yıllarından beri hem annesinin hem de Peşle Medresesinde Abdullah Tukay'ı tanınmasının etkisiyle edebiyata ve şiire ilgisi her geçen gün artar. 1917 yılında “Yeş¹¹ Buharalılarının Cedit Örgütüne¹²” üye olur (URL-1, 1995). İlk olarak “Oluğ Türkistan” gazetesinde “Buhara'da Eğitim ve Öğretim İşleri” başlıklı makalesi yayımlanır. Bu makaleyle birlikte Hadi Taktaş'ın gazeteciliği de başlar. Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında sadece şairliğiyle değil gazeteciliği ve makaleleriyle de adından söz ettirir. Edebiyat kariyeri de gazetecilik ile başlar (Вәлиева vd., 2010: 7). Bu dönemde kaleme aldığı “Türkistan Sahralarında¹³” adlı şiiri 21 Ocak 1918 yılında yayımlanır. Yine bu dönemde aynı gazetede “Yeş Buharalılarının Faaliyetleri” hakkında yazılar kaleme alır (URL-2, 1995). Önemli ve güncel konuları değerlendirdiği makaleler dikkat çeker. Uzun yıllar gazete ve dergilerde çalışan Hadi Taktaş, farklı türlerdeki eserleri ile Kazan Tatar edebiyatının önde gelen yazarları arasında yerini alır (Мусин vd., 2006: 75).

¹¹ Yeş: Tatar Türkçesinde “genç” anlamında kullanılır.

¹² 19. yüzyılın sonlarında monarşik düzene tepki şeklinde ortaya çıkan ve Usul-i Cedit okullarıyla özdeşleşen hareket oluşumudur (Gülcennet Öztürk, “Türkistan'da Ceditçilik ve Basın Faaliyetleri” İletişim Çalışmaları Dergisi (1). 95-115).

¹³ Hadi Taktaş'ın yayımlanan ilk şiiridir (Fikriyat, Tatarların Mehmet Akifi: Abdullah Tukay, 2024, <https://www.fikriyat.com/biyografi/2022/07/06/tatarlarin-mehmet-akifi-abdullah-tukay> (08.05.2024)).

Hadi Taktaş'ın şiir hayatına resmen başladığı dönem olarak da değerlendirilen 1918 yılı, birçok siyasi olayın cereyan ettiği dönemdir (URL-1, 2024). Bu dönemde “Yeş Buharalılar” örgütünde dağılmalar görülür. Yaşanan bu hadise üzerine Hadi Taktaş memleketine döner. Edebî kişiliğini geliştirme gayretinde olan şair, edebiyat dünyasından geri kalmaz ve eserlerini kaleme almaya devam eder. Daha sonra memleketine dönen Taktaş, köyündeki kütüphanede müdürlük ve bir ilkokulda öğretmenlik yapar. Bu dönemde *Kükten Sörəlgenner* “Gökten Sürülenler” şiirini yazar. Bir buçuk yıl memleketindeki görevine devam eden Taktaş'ın 1919 yılının son çeyreğinde yeni adresi Orenburg olur. Burada Orenburg bölge komitesinin kurduğu *Yuksıllar Suzé* “Yoksullar Sözü” gazetesinde yetkili sekreterlik görevinde bulunur. Yine burada Hüseyniye Medresesinde kurulan Tatar Halk Eğitim Enstitüsüne başlar. Bu dönemde de *Üterelgën Pëygambër* “Öldürülen Peygamber” (1919) şiirini yazar (URL-4 1995).

1920’li yıllar Taktaş için zor zamanlardır. Bu zamanlarda Moskova’da bir yayınevinde çalışan Mahmud Maksuda’ya yazdığı mektubunda, “Yapılacak bir şey yok. Yaşamak için para gerekir. Ve hayatım çok zor.” sözleri ile yaşadığı sıkıntıyı dile getirir (Яхин, 2007: 85).

Hadi Taktaş 1920 yılında Kızıl Ordu¹⁴’da görev alır. Ordudayken de edebî faaliyetlere devam eder. Duvar gazetelerinin yayımlanmasında ve gazete-dergilerin askerlere okunmasında görev alır (URL-1, 1959).

1921-1922 yıllarında Rusya’da özellikle İdil-Ural bölgesinde büyük bir kıtlık yaşanır. Açlık tehlikesi 1921 yılının ortalarında belirginleşmeye başlar. Daha sonra ise tüm İdil-Ural bölgesinde yayılan kıtlık felaketi, milyonlarca insanın ölümüne sebep olur (Kırımlı, 2011). Felaketin yaşandığı bu yıllar Hadi Taktaş’ın Taşkent dönemidir. Yaşanan kıtlık nedeniyle Taşkent’e giden Taktaş, Burada da öğretmenliğe ve gazeteciliğe devam eder. Taşkent yıllarında yaratıcılığını ve edebî kişiliğini geliştirir. Bu dönemde kaleme aldığı eserlerinin içeriğinin daha çok mitolojik efsaneler ve simgelerle kurgulandığı anlaşılır. İnsan olgusunu şiirlerinde işler ve insanın maneviyatını arttırmaya çalışır. Yine bu dönemde kaleme aldığı *Onıtılğan Ant* “Unutulan Yemin” (1921), *Külegeler* “Gölgeler” (1922), *Taň Kızı* “Tan Kızı”

¹⁴ 28 Şubat 1918’de Troçki başkanlığında kurulan Sovyetler Birliği’nin resmi ordusudur (Mediha Akarşlan, “1918-1991 Arası Sovyetler Birliği’nde Rejimin Hakim Güçleri”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9. 197-208).

(1921), *Urman Kızı* “Orman Kızı” (1922) ve *Cir Ulları Tragediyace*¹⁵ “Yeryüzü Oğullarının Trajedisi” (1921) şiirlerinde, sosyal sorunları, batıl inançları ve toplumdaki sosyal adaletsizliği işler (URL-5, 1995).

1922 yılında Hadi Taktaş’ın yeni durağı Moskova’dır. Yaz aylarında Moskova’da çok az bir süre kalır. Burada Vladimir Mayakovski, Sergey Yesenin gibi önemli Rus şairlerle tanışma ve onları dinleme fırsatı bulur. Moskova’daki dönemine dair fazla bir bilgi bulunmayan şairin 1922 yılının son dönemlerinde yeni durağı Kazan olur (URL-1, 2024).

1.3.3. Hadi Taktaş’ın Kazan’a Dönüşü ve Hayatının Son Dönemleri

Hadi Taktaş 1922 yılının sonbaharında Kazan’a döner. Kazan’a döndükten sonra da boş durmayan Hadi Taktaş, Birinci Tatar Gösteri Tiyatrosu’nda yönetici olarak çalışır. Sadece tiyatroyla da yetinmeyip “Çayan” (1923-1924), “Ekim Gençliği” (1925), “Avıl Gençliği” (1926) ve “Azat Hatın” dergilerinde çalışır. 1923 yılında kaleme aldığı “Yeryüzü Oğullarının Trajedisi” başlıklı ilk derlemesi ve diğer şiirleri bu dönemde kitap olarak basılır ve yayımlanır. Yine aynı dönem içerisinde *Cir Ulları Tragediyace* “Yeryüzü Oğullarının Trajedisi” adlı tiyatro eserini yazar ve gösteri tiyatrosunda kendisi tarafından oynanır. “*Nelet / Nalef*”, *Külegeler* “Gölgeler”, *Urman Kızı* “Orman Kızı” *Bakçaçılar* “Bahçeciler”, şiirlerini de bu yıl içerisinde yazar. 1923 yılında da Kazan’da yazdığı *Edebî Ėkiyat* “Edebî Hikâye”, *Uramda* “Sokakta”, *Kütêrêlêş* “Yükseliş”, *Yanar Taular* “Yanar Dağlar”, *Kazan, Zengêr Küzler* “Mavi Gözler” eserlerinde eski şiir geleneğine isyanı görülür (URL-6, 1995). Hadi Taktaş, Kazan’da muhtelif gazetelerde ve dergilerde çalışır. Şiir, tiyatro ve piyesler yazar. Edebî tenkit ve hiciv türünde de aktif olarak eserler kaleme alır (URL-1, 2024).

1924 yılı Hadi Taktaş’ın bakış açısının ve dünya görüşünün değiştiği dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde ciddiyle kaleme aldığı eserleri, içinde bulunulan sosyal, siyasal ve ekonomik duruma asi bir başkaldırı olarak dikkat çeker. Artık Taktaş’a göre insanların çektiği acılar ve onlara vaat edilen aydınlık gelecekler arasında hiçbir ilişki kurulamamaktadır. Bu düşünce yapısıyla kaleme aldığı *Sırkıdı Avılı* “Sırkıdı Köyü” (1924) şiirinde hem hayatın bugünü ile güzel geleceği arasında hiçbir bağlantı olmadığı vurgusu hem de vatan sevgisi göze çarpar. 1924 yılında *Urman* “Orman” ve *Kart Artist* “Yaşlı

¹⁵ Şiir derlemesi

Artist” şiirlerini de yazar (URL-7, 1995).

Lenin’in ölümü Rusya sınırlarındaki bütün toplulukları olduğu gibi Kazan Tatarlarını da etkilemiştir. Lenin’in zamansız ölümü, Hadi Taktaş üzerinde de etkili olur. Taktaş, felsefi bir bakış açısı ve karmaşık ruh hâliyle 1924 yılında *Gasırlar hem Minutlar* “Yüzyıllar ve Dakikalar”, *Davıldan Soj* “Fırtınadan Sonra”, *Yugalğan Cırlar* “Kayıp Şarkılar” ve *Taş Şıgırlar* “Taş Şiirler” eserlerini yazar (Хатипов ve Галиуллин, 2001: 108). Şair 1925 yılında *Provokatör, Nikâhsızlar*, 1926 yılında *Neni Razboynik* “Küçük Haydut”, *Kartaydım Şul* “Yaşlandım”, *Onıtılğan Ant* “Unutulan Ant” şiirlerini kaleme alır. Daha sonra ise gençlik, aşk ve hayatın güzelliğine dair ele aldığı şiirleri, lirik türde Kazan Tatar edebiyatında öne çıkar. Bu dönem Hadi Taktaş’ın popülaritesi artar, eserleri ve fikirleri halkın düşüncelerine ve hayallerine nüfuz eder. Taktaş Son dönemlerine kadar yazdığı *Bugünkü Maturlık* “Bugünkü Güzellik” (1927), *Cırım Sina Bulsın* “Şarkım Seninle Olsun” (1927), *Atlı Sugışçıga* “Atlı Savaşçı”, *Kileçek Kôn Yaktı* “Parlak Gelecek” (1927), *Gabdulla Agay Ekiyetë* “Abdullah Agay’ın Hikâyesi” (1928), *Ak Çiçekler, Mehebbet Tevbese* “Aşk Tövbesi” (1927), *Mokamay* ve *Alsu* adlı şiirleriyle Kazan Tatar edebiyatında büyük bir etki yaratır (URL-8, 1995).

Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında yeni bir dönemin kurucusu¹⁶ olur. Yenilikçi ve etkin bir yetenek olarak dikkatleri üzerine toplar. Kazan Tatar edebiyatına sunduğu “özgürlük” ve “adalet” gibi kavramlar toplum üzerinde büyük etki yaratır. Korkusuz karakterini yenilikçi anlayışıyla birleştiren Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında Abdullah Tukay temelinde yükselir. Abdullah Tukay gibi kendi döneminin yenilikçi şairi ve Kazan Tatar edebiyatı için mihenk taşlarından biri olur. Abdullah Tukay ve Hadi Taktaş şiirleri, gelecek nesillere yol gösteren önemli bir kaynak olarak Kazan Tatar edebiyatında yer alır (Батулла ve Корбан, 2001: 38).

Hadi Taktaş, 1930-1931 yıllarında *Kileçekke Hatlar* “Geleceğe Mektuplar” (1931) şiirini kaleme alır. Dönemin karmaşık sosyal ve ahlaki sorunları ile nesillerin kaderine ilişkin felsefi düşünceleri harmanlayarak yazdığı bu eseri kısa ömrüne sığmaz ve yarım kalır. Üç bölümünü yazabildiği bu eseri, sadece Hadi Taktaş’ın eserleri arasında değil bütün Tatar şiirinde kaleme alınmış en başarılı yapıtlardan biri olarak kabul görür. Bu eser, yeni dönemin ve sosyalist gerçekliğin lirik türde destansı yansıması olarak değerlendirilir. Bu şiirlerin yanı

¹⁶ Yeni şiir geleneği kurucusudur.

sıra kaleme aldığı drama eserleri *Yëşërën Koral* “Gizlenen Silah” (1927), *Yugalğan Maturlık* “Kaybolan Güzellik” (1928) ve *Kâmil* (1930) türünün başarılı örneklerindedir. Uzun bir zaman gazetelerde ve dergilerde görev alan Taktaş, dönemin güncel meselelerini değerlendirdiği birçok makale ve deneme yazısı da yayımlar (URL-9, 1995).

Sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan oldukça zorlu bir dönemde dünyaya gelen Taktaş, kısa ömrüne büyük işler sığdırır. Döneminin yenilikçi aydını olan şair, Kazan Tatar edebiyatında nesillere yol gösterici idealist bir şahsiyet olarak yerini alır ve ölümsüzleşir. Henüz 30 yaşındayken yakalandığı tifüs hastalığı nedeniyle 8 Aralık 1931 yılında Kazan’da vefat eder. Cenazesi Maksim Gorki adına yaptırılan kültür merkezinin topraklarındaki anıt mezarlığa defnedilir (URL-1, 2024).

Şairin toplam 16 kitabı yayımlanır. 1931 yılında *Tulı Kompilyatsiya* “Tam Derleme” adındaki eserinin ilk cildi basılır. Hadi Taktaş’ın kaleme aldığı şiirlerinin de tam baskısı için çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalarından ilki 1940 yılında Shaika Mannur tarafından derlenen *Eserler* kitabıdır. Bu çalışmaların devamı olarak 1942 yılında Hasan Hayri’nin *Eserler*’i, Hatip Gosman’ın 1950 yılında *Eserler*’i yayımlanır ve 1953 yılında “*Hadi Taktaş*” çalışmaları yapılır. Ardından 1980 ile 1983 yıllarında Tataristan Yayınevi tarafından üç ciltlik bir derleme basılır (Вәлиев vd., 2020: 8).

1.4. Yöntem

Bu çalışmada incelemeye alınan eserlerin bulgularına ulaşılırken nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İncelenen şiirlerin içeriği belirlenerek örtülü anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Her eserin kendi tema ve şema özellikleri sebebiyle farklı inceleme yöntemleri de söz konusudur (Abukan, 2021: 92-101). Bu çalışmada da şiirlerin incelemesi aşamasında kullanılan ölçütte nitel araştırma yöntemi ile sınırlı kalınmamış, okuyucularda aynı etkiyi oluşturmayacağı ve farklı açılardan yorumlanacağı düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Hadi Taktaş’ın şiirlerini incelerken Şerif Aktaş’ın “Şiir Tahlili Teori ve Uygulama” adlı eserinin temelinde “zihniyet”, “tema”, “dil” ve “yapı” özellikleri ele alınır. Onun Eserlerinde kaleme alındığı dönemlerin sosyal ve siyasal izleri bulunur. Zihniyet açıklanırken bu izler değerlendirilir.

Kaleme alınan bu çalışmada Hadi Taktaş'ın içsel durum analizi, şiir geleneği, kendi döneminin sosyal ve siyasal olaylara bakış açısı ve toplum anlayışı gibi durumları tespit amaçlanmıştır. Nitekim bu bağlamda belirtilen yöntem ve düşünce tarzlarıyla şiirlerinin incelenmesi yapılmıştır.

2. HADİ TAKTAŞ VE SEÇME ŞİİRLERİ

Hadi Taktaş, kısa hayatına rağmen çok fazla eser kaleme almaya başarır. Her biri yazıldığı dönem toplum zihniyetinin aynası olarak inşa edilen şiirleri arasından onun hem hayat hikayesini hem de üslubunu daha iyi kavrayabilmek için özenle belirlenen şiirlerdir.

2.1. Hadi Taktaş'ın Şiirleri Hakkında

Hadi Taktaş, 30 yıl süren kısa hayatına rağmen birçok eser kaleme alır. Tatar Sovyet şiirinin şekillenmesinde büyük rol üstlenir ve Abdullah Tukay'dan sonra yeni tür şiir yaratıcılığına önemli katkılarda bulunur. Taktaş kendine has tarzı ve şiir anlayışı dolayısıyla kendisinden sonra gelen nesiller Hadi Taktaş'ın oluşturduğu şiir geleneğinde gelişim gösterir. Şiirleri Kazan Tatar toplumunun sosyal hayatını, milli özelliklerini ve duygu dünyasını yansıtır. Dönemin izlerini barındıran eserleri, şair tarafından toplumun evrilmesinde ve gelişim mücadelesinde de etkin unsur olarak kullanılır. Taktaş şiir geleneğini sosyal yaşamda adalet ve özgürlük kavramlarının temelinde şekillendirir (URL-1, 2015).

Bu çalışmada Hadi Taktaş'ın 1916-1931 yılları arasında kaleme aldığı şiirlerini kapsayan "*Hadi Taktaş Aşk Tövbesi*" kitabından döneminin en dikkat çeken eserlerinden olan 20 adet şiiri verilmiştir. 2007 yılında "*Tataristan Kitap Neşriyatı*" tarafından Kazan'da yayımlanan kitap, R. A. Zahidullina tarafından hazırlanmıştır. Eser 1916 yılı "*Azrailler*" şiiri ile başlar ve 1931 yılı "*Neni Şayarular /Küçük Şakalar*" şiiri ile son bulur. Bu şiirlerden şairin tarzının yoğun hissedildiği ve dönemin izleri bakımında muhtevası zengin olanlarının incelemesi yapılmıştır. Daha sonra ise kaleme aldığı şiirlerinden bir bölümünün Tatar Türkçesi orijinal metinleri; daha sonra da Türkiye Türkçesine aktarılmış hâlleri verilmiştir. Şiirlerin incelenmesi ve sıralanması esnasında kronolojiye dikkat edilmiştir.

2.2. Tatar Türkçesi Metinler ve Türkiye Türkçesine Aktarılması

Eserler Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılırken metnin orijinalliğine dokunulmamış ve Türkiye Türkçesindeki en kuvvetli anlam karşılığının belirlenmesinde güncel dil özelliklerine özen gösterilmiştir. Bazı kelimelerdeki ağız özelliği dolayısıyla Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında şiirlerin şiirsel özelliklerinin ve edebî değerlerinin bozulmamasına dikkat edilerek Türkiye Türkçesindeki karşılığı olan en yakın anlamlı

kelimeler seçilmeye çalışılmıştır. Her bir şiirin aktarımının ardından şiir ile ilgili açıklamalar da verilmiştir.

Şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarılması sürecinde Prof. Dr. Ahmet BURAN ve Yrd. Doç. Dr. Ercan Alkaya tarafından 2007 yılında 5. Baskısı Akçağ yayınevinde yayımlanan “Çağdaş Türk Lehçeleri”, editörlüğünü Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un yaptığı ve Tatar Türkçesi bölümünü Prof. Dr. Mustafa Öner’in yazdığı 2007 yılında 1. Baskısı Akçağ yayınevi tarafından Ankara’da yayımlanan “Türk Lehçeleri Grameri”, Prof. Dr. Mustafa Öner tarafından kaleme alınan ve 2009 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından Ankara’da yayımlanan “Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü” ve koordinatörlüğünü Prof. Dr. Fuat Ganiyev’in, yazarlığını; Fuat Ganiyev, Rifkat Ahmetyanov ve Halil Açıköz’ün yaptığı 1997 yılında Kazan-Moskova’da yayımlanan “Tatarca-Türkçe Sözlük” eserlerinden faydalanılmıştır.

2.3. Hadi Taktaş Şiirlerinin İçerik ve Şekil Bakımından Değerlendirilmesi

Hadi Taktaş şiirlerinin, başından sonuna kadar dönemin sosyolojik yapısıyla birlikte ele alınması daha başarılı sonuçlar doğuracaktır. Dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına karşı Hadi Taktaş’ın toplum içerisinde üstlendiği misyon ve şiir geleneğinde oluşturduğu tarzıdır. Diğer bir bakış açısıyla Hadi Taktaş şiiri, şairin karakteristik özellikleri ile şiirleri oluşturan temel unsurların okuyucunun hazır bulunuşluğu ile doğrudan bağlantılı olmasıdır. Söz konusu bu durum, şairin çocukluğundan son dönemlerine kadar şiirlerinin içerik ve tema yönünden dönemin şartlarına göre farklı içerik ve bakış açılarına sahip olması sebebiyle anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken en temel husustur. Bu düşünceyle hareket ederek Hadi Taktaş’ın şiirleri incelenecektir.

XX. yüzyılın başından itibaren “sosyal adalet” düşüncesi yayılmaya başlar. Hadi Taktaş şiirlerinde de en sık kullanılan tema “sosyal adalet”tir. Şairin eserleri üzerine yapılan değerlendirmelerde “adalet” mevzubahis olduğunda toplumdaki eşitsizliğe ve adalet konusundaki sıkıntılara değindiği *Unutulan Ant* (1921), *Gölgeler* (1922), *Nalet* (1922), *Tan Kızı* (1921), *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* (1921) şiirleri, bu duruma karşı verilen mücadelelerin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Şairin isyancı karakteri şiirinin içeriğine de yansır. *Bahçeciler*, *Sokakta* (1923), *Yanar Dağlar* (1923) şiirleri, bu isyancı ruh hâlini

taşıyan eserleridir. Yine bu dönemde Lenin'in ölmesiyle birlikte bu hadisenin yansımaları *Yüzyıllar ve Dakikalar* (1924) şiirinde görülür (URL-10, 1995).

1924 yılından sonra Hadi Taktaş'ın şiirlerinde değişim başlar. Bu tarihe kadar yazdığı şiirlerde devrimlere olan desteği hissedilen şair, bu dönemden itibaren reform ve devrim hareketleri ile vaat edilenlerin gerçeklerle uyuşmadığını konu edinir. *Sırkıdı Köyü* (1924) şiiri ile başlayan bu süreçten itibaren şair, artık karamsar ruh hâliyle hayatta güzelliğin olmadığından bahseder (ЯХИН, 2007: 76).

Hadi Taktaş'ın şiirlerinde karşılaşılan bir başka tema ise “aşk” tır. Şiir geleneğindeki değişimin yaşanmaya başlandığı dönemin ardından karamsar ruh hâline bürünen Taktaş, aşkı hayatın güzelliği olarak değerlendirir. *Bugünkü Güzellik, Aşk Tövbesi* (1927), *Mokamay* ve *Alsu* (1929) şiirleri, karamsarlığa karşı lirik türde aşk temasıyla dünyadaki güzelliği anlatan eserlerdir. Aşk konu edinen bu eserlerde ahlak, gelenek ve kültür gibi kavramlar da işlenir.

Şiirlerin kaleme alındığı dönemlerdeki şiir anlayışı ile bazı eserleri dörtlük şeklinde de olsa da birçoğunun serbest nazım şekli¹⁷ ile yazıldığı görülür. Şiirlerinin zihniyeti¹⁸ dikkate alındığında onun düşünce yapısı ve sanat anlayışını serbest nazım şekli ile bağdaştırdığı düşünülebilir.

Bu çalışmada şiir incelemeleri sırasında tekrarlar düşülmemesi ve çalışmanın belirli çerçevede kalması için eserlerdeki dikkat çekici unsurlar, arka planı ve teması, kullanılan edebî sanatlar ve topluma aktarılmak istenilen mesajlar esas alınmıştır. Başka bir deyişle şiirler “her şiir kendi tahlil metodunu kendi getirir” düşüncesiyle incelenmiştir (Kamalieva, 2019: 19).

Hadi Taktaş şiiri, tarz ve içerik bakımından değerlendirildiğinde 1916-1923 ve 1923-1931 olarak iki bölüme ayrılır. Toplum temelinde gelişen sosyal ve siyasal olaylara kayıtsız kalmayan şair, ilk dönemi olarak değerlendirilen 1916-1923 yılları arasında Ekim Devrimi'nden sonra özellikle Sovyetlerle birlikte gelecekte umutludur. Taktaş, devrimi güzelleyen ve sistemi destekleyen düşünce yapısıyla şiirler yazar. Fakat 1924 yılı itibariyle

¹⁷ Ölçüsüz yazılan, belirli bir kurala bağlı olmayan şiirlerdir.

¹⁸ Yazıldığı dönemin sosyal, siyasal, idari, dinî, askerî ve eğitim gibi etkenlerin ya da unsurların şiire yansımaları.

umudunu yitirdiği ve beklentilerinin karşılanmadığı görülür. Bu durum vesilesiyle de ikinci dönem şiir anlayışı başlar.

Hadi Taktaş kısa süren hayatına birçok eser sığdırmıştır. Yenilikçi anlayışı ve idealist kimliği sayesinde döneminin en önemli temsilcilerindendir. Hayatının ilk yıllarında içinde bulunan sosyal, siyasal ve ekonomik durum Hadi Taktaş'ı etkiler. Maddi imknsizlikler ve hayat şartları üslubunun oluşmasında önemli faktördür. Edebiyata olan ilgisi ve şiir tutkusu ise çocukluk yıllarında başlar. İlk şiir denemelerinde defalarca başaramadığını düşünür ve yazmalarını yırtıp atar. Bu dönemde kaleme aldığı şiirlerden sadece "Azrailler" ve "Karanlık Geceler" günümüze ulaşır (Хатипов ve Галиуллин, 2006: 97).

3. ŞİİR İNCELEMELERİ

Hadi Taktaş'ın şiirleri arasında onun karakteristik özelliğini ve üslubunu analiz etmek için özenle belirlenen şiirlerinin incelemesi esnasından birey-toplum ve dış etkenler (sosyal-siyasal-ekonomik vb.) göz önünde bulundurulur.

3.1. Azrailler (1916)

“Azrailler” şiiri, Hadi Taktaş'ın 1916 yılında kaleme aldığı eseridir. 1914 yılındaki I. Dünya Savaşı'nın toplum üzerinde yarattığı etkinin tezahürü olarak ele alınmıştır (Захидуллина, 2007: 6-7). I. Dünya Savaşı'nın sosyal, siyasal ve ekonomik yansımaları Kazan Tatar toplumunda da yoğun bir şekilde hissedilir. Açlığın ve ölümün eşiğindeki bu dönem, Hadi Taktaş'ın da edebiyat dünyasına atıldığı dönemdir. Maddi imkânsızlıklar sebebiyle Kazan'dan ayrılarak Buhara'ya giden Taktaş, bir tüccarın yanında çalışmaya başlar. İşten fırsat bulduğu anlarda eserlerini yazmaya devam eder. Günümüze ulaşan ilk eseri olan “Azrailler” şiirini de Buhara'da kaleme alır.

Dağın tepesinde oturup düşünceye dalmış;

Kanatları yorulmuş, yere uzanmış.

Alnında parlak bir yıldız; gözlerinin

Gölgesinden ufukta şafaklar atmış

Şafak atmış, görünüyor uzak ülkeler;

Gizlice ona gelip söyler yeller:

Melek, kaç bu ülkeden! Burada vahşet,

Burada ölüm, burada çar ve Azrailler

Yukarıdaki dizelerde konuşan karakter, dönemin iç karışıklıklarını gözler önüne serer. *Şafak sökmüş, görünüyor uzak ülkeler* sözleri ile bütün gerçekliğin apaçık ortada olduğu *Melek, kaç bu ülkeden! Burada vahşet, / burada ölüm, burada Çar ve Azrailler.* sözleri ile de zaten apaçık ortada olan durumun toplumda yansımaları vurgulanır. Şairin “Çar” ve “Azrail” imgelerini bir arada vermesi ölümlere sebep olan yöneticiye tepkisini gösterir. I. Dünya Savaşı'nda siyasi ve coğrafi konumu gereği en aktif ülkelerden biri de Rusya'dır. Hâliyle bu durum Rus ordusunun çok fazla asker ihtiyacına sebep olur. Özellikle kritik cephelere

Müslüman Türklerin ağırlıklı olduğu birlikler yerleştirilir. Dolayısıyla savaşta hayatını yitiren askerlerin büyük çoğunluğunu da Müslüman Türkler oluşturur. Hayatta kalanların ise büyük bir bölümü yaralanmış veya esir düşmüştür (Arabacı, 2021). Hadi Taktaş da dönemin şartlarına istinaden insanlarda oluşan ve kurtulma isteğine işaret eder. Dolayısıyla şiirinden şairin toplum içerisinde üstlendiği misyon, aldığı sorumluluk ve bakış açısı tespit edilebilir. Üstlendiği bu kimlik, Hadi Taktaş'ın da toplum psikolojisiyle hareket etmesini ve bu psikolojik duruma karşı gerçekçi ve çözüm odaklı tavsiye planlamasını sağlar. Zira Hadi Taktaş'ın yenilikçi anlayışı, toplumsal ve bireysel meselelerdeki hassasiyeti neticesinde şekillenir.

O melek buradan çok yıllar önce

Bu yıldıza gökten uçup gelmişti.

Yapmak için sonsuz huzur bahçesini,

Kırmızı güller ekip sulardı.

Sulardı

Söyleye söyleye aşk ve gökyüzü ezgilerini,

Yeryüzünün yıldızını yapıp cennet yarattı.

Süslemek için cennetini, güller için,

Yine uçup gökyüzüne uçup gitmişti.

Geri döndü...

Şiirde “zihniyet” birden fazla bakış açısıyla değerlendirilebilir. Tatarlar, yaşadıkları topraklara yerleştiklerinde bölgedeki araziler verimsizdir ve tarım yok denilecek kadar azdır. Bölgede Tatar nüfusu arttıkça topraklar işlenmeye başlar ve verimlilik artar. Tatar toplumu tarımın yanı sıra ticarete de başarılıdır. Hem ülke içinde hem de ülke sınırlarının dışında Batı'ya kadar uzanan ticari ağlara sahiptirler. Ruslara toprağı işlemeyi ve ticareti öğreten Tatarlar, sahip oldukları meziyetlerle ülkelerini cennete çevirir. Şair Tatar toplumunun bu meziyetine de şiirinde *Yapmak için sonsuz huzur bahçesini, / kırmızı güller ekip sulardı.* mısralarıyla değinir. Rusya'da yaşanan 1905 Devrimi'nin ve I. Dünya Savaşı'nın toplum üzerinde oluşturduğu olumsuz etki hiç kuşkusuz Hadi Taktaş'ı da etkiler. I. Dünya Savaş'ı ile toplum üzerinde oluşan baskı, korku ve karamsar hava “Azrailler” şiirinde zihniyet olarak karşımıza çıkar. Hadi Taktaş bu eserinde Kazan Tatar Toplumunda meydana gelen iç karışıklıkları ve sosyal durumu işler.

*Tez tez yıldızdan yıldıza geçip,
Uzun yıllar güzel çiçekler topladı.
Yeryüzüne geri dönerse: Ne dehşet!
Kemikten dağları, kandan gölleri gördü.
Kudurmuş ülke, sallaya sallaya ellerinde
Parlatıyor süngülerini, yollarında
Ölmüş erkekler yığın yığın yatıyor orada.
Cehennem gibi ateşler saçılıyor sağda solda
Hayat ülkesi, güzel yıldız, yanıp sönmüş;
Çiğnenmiş gül bahçeleri kil toprak olmuş.
Güzel kırlar, mutluluk cennet ormanları
“Akılsızlar” yurduna dönüşmüş.
“Onlar kim, cennetime kimler gelmiş?
Hangi kötü yırtıcı yaratıklar?
Hangi ülkeden?”
Kimse cevap vermiyor... Bir tek uğuldayan
Toplar uçuyor meleğin başının üstünden.*

“Azrailler” şiirinin zihniyeti ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durumla şekillendirilir. Hadi Taktaş, Kazan Tatar toplumunun maruz kaldığı olumsuz şartları, halkın içine düştüğü buhranlı hayatı dizelerinde yansıtır. O, “Azrailler” şiirinde dönemin gerçekliğine ve şartlarına dikkat çekerken yaşanan bu hadiselerin kendi manevi dünyasında oluşturduğu travmaları da dizelere nakşeder.

“Azrailler” şiiri özellikle 1905 Devrimi ve ardından I. Dünya Savaşı’nın toplumun şuuraltındaki karamsarlığının, umutsuzluğunun ve çaresizliğinin yansımasıdır. Kazan Tatar toplumunun bu ruh hâli temanın oluşmasında belirleyici unsurdur. Şiirde verilmek istenen ana düşünce, zaten zor durumda olan toplumun yönetsel problemler ve savaş nedeniyle sürüklendiği uçurumdur. Şair kullandığı tasvirler üzerinden toplumun hâletiruhiyesini aktarmaya çalışır. Bu hâletiruhiye nedeniyle şiirde dönemin birçok eserinde de karşılaşılabilecek olan karamsarlık ve çaresizlik durumu verilmeye çalışılmış; bireysel ve toplumsal hayat açısından yaşanan olumsuzluklar, içsel sıkıntılar temayı şekillendirmiştir. Şiirin ilk okumasında genel anlamda yüzeysel olarak savaş ve etkisi hissedilirken üzerinde düşünüldüğü ve irdelendiği vakit ruhi bunalımlar da dikkat çekmektedir.

Hadi Taktaş, “Azrailler” şiirinde toplumun karamsar ve umutsuz yaşantısını inceler. Özellikle “melek” ve “yel” imgesine insansı özellikler yükleyerek hadisenin vahametini gözler önüne serer. Olayların gözlemci bakışla değerlendirilmesi teşhis¹⁹ sanatıyla bütünleşir. Şair kaleme aldığı şiirinde henüz yaşanmakta olan dönemin sosyal ve siyasal durumunu gözlemler, bu durumun oluşturduğu ruh hâliyle kaçmak eylemini vurgular. *Kudurmuş ülke, sallaya sallaya ellerinde / parlatıyor süngülerini, yollarında / ölmüş erkekler yığın yığın yatıyor orada. / Cehennem gibi ateşler saçılıyor sağda solda.* sözlerinden yola çıkarak güzellikle yaratılan dünyanın artık güzellikten uzak ve tehlikeli olduğunu söyler. Taktaş, *Kudurmuş ülke, sallaya sallaya ellerinde / parlatıyor süngülerini, yollarında.* betimlemesinde güzelliklerin son bulmasına sebep olan yöneticileri eleştirir. Şiirin bu bölümünde üslubunu sertleştiren Taktaş, *Onlar kim, cennetime kimler gelmiş? / Hangi kötü yırtıcı yaratıklar?* sözleriyle de toplumun üzerindeki karamsar havaya sebep olanları, gül bahçeleri ve güzel yıldızlarla bezenmiş dünyayı kötüleştirenleri sorgular.

Şair psikanalizle kurguladığı yerlerde hâkim bir bakış açısına sahiptir. Verilmek istenen mesaj ile düşünce kuramında dizeler uyum içinde kaleme alınır. “Azrailler” şiirinde sakin bir anlatım tarzı kullanan şair, zaman zaman çoşkulu anlatıma da başvurur. Genel çerçevede “melek” imgesinin, *Söyleye söyleye aşk ve gökyüzü ezgilerini, / yeryüzünün yıldızını yapıp cennet yarattı* sözleriyle güzellikleri ve iyiliği yarattığını sembolize eder. Şiirde yer alan iki melekten ilki güzellikleri ve umudu simgeler. Onun gökten geldiği ve kırmızı güllerle donattığı cennetin yaratıcısı olduğu belirtilir. “Cennet” imgesiyle vurgulanan güzel dünyada artık güzelliklerin yerini savaşların ve ölümün aldığı da *Yeryüzüne geri dönerse: Ne dehşet! / Kemikten dağları, kandan gölleri gördü.* sözleriyle belirtir. Savaştan önceki dönemde güzellikle yaratılmış olan dünyanın savaştan sonra cehenneme dönüştüğü görülür. Bu bölümde iyi profildeki meleğin yeryüzüne geri dönmesiyle birlikte karşılaştığı “kemikten dağlar” ve “kan gölleri”, savaşın acı tablosunu gözler önüne serer. Savaşta hayatını kaybedenlerin bedenlerinin yığın oluşturması durumunun kemikten dağlara, akan kanların ise kan göllerine benzetildiği görülür. *Kudurmuş ülke, sallaya sallaya ellerinde / parlatıyor süngülerini, yollarında* dizelerinde ise savaşın şiddeti ve ülkenin durumu işlenir.

Eserde karşılaşılan bir başka melek motifi ise *Burada ölüm, burada Çar ve Azrailler* sözleri

¹⁹ Cansız varlıkları canlandırma, konuşurma. İnsanın dışsal varlıkları insan gibi duyar, düşünür, hareket eder kabul edip eşyaya şahsiyet verme, kişileştirme sanatıdır.

ile şiirin başlığında da görülen “Azrail” imgesinin kötü karakterde olduğu, cezalandırıcı ve yargılayıcı formda verildiği görülür. Rusya’nın siyasi tutumu gereği I. Dünya Savaşı’ndaki konumu kritiktir. Bu sebeple de Rusya’da şartlar oldukça serttir. “Azrail” ile düşman “Çar”ın izlediği yanlış politika, binlerce insanın canına mâl olur. Şair de bu can kayıplarının sebebi olarak gördüğü “Çar”ı “Azrail” olarak görür. Savaşın toplum üzerindeki kara bulutları ve sebep olduğu ölümler de Taktaş’ın ruh hâline, dolayısıyla da “Azrailler” şiirine yansır.

Hadi Taktaş’ın insan vasfı yükleyerek şiirde yer verdiği bir diğer karakter ise “yel” imgesidir. Şair şiirde “yel”i konuşturarak savaşın neticesinde oluşan karamsar havanın ve artık yok olan güzelliklerin haberini getirir.

Hadi Taktaş eserinde kişileştirdiği “melek” ve “yel” imgelerinden sonra gözlemci bakış açısıyla durum tespitine devam eder. *Hayat ülkesi, güzel yıldız, yanıp sönmüş; / çiğnenmiş gül bahçeleri kil toprak olmuş. / Güzel kırlar, mutluluk cennet ormanları / ‘Akılsızlar’ yurduna dönmüş.* sözleri ile dili sertleşen şair, gül bahçeleriyle donanan ve yıldızlarla güzelleştirilen hayat dolu dünyanın akılsızlar yani düşüncesizler yüzünden çöle döndüğünü dile getirir.

“Azrailler”, serbest ölçüde oluşturulan üç birimlik bir şiirdir. Tatar şiir geleneği ekseninde değerlendirilebilecek olan şiir, birimler arasında kuvvetli bir kombinasyon ile tasarlanır. Kazan Tatar edebiyatında yenilikçi şiir anlayışını benimseyen Hadi Taktaş, “Azrailler” şiirinde de bu anlayışın temellerini atar. Şiirde karakterlerin ruh hâlleri ve gelişen olayların toplumun yansımalarındaki bunalımlar sembolik imgelerle işlenir. Bu bağlamda şiirin yaratılan güzel dünya imgelemesiyle giriş kısmı, güzelliklerle yaratılan dünyanın bu özelliğini yitirmesiyle oluşan karamsar havanın verildiği gelişme kısmı ve cereyan eden olaylar ekseninde şekillenen sonuç kısmı aşamalı olarak işlenir. Şair savaşa karşı tutumunu açığa vurur. Eleştirir, sitem eder ve lirik anlatım tarzı ile sorunu vurgular. “Azrailler” şiirinde Taktaş, olayların örgüsü ve kullanılan söz sanatları ile sözcüklerin anlamlarını güçlendirir. Zaman zaman sert üslubu da dikkat çeker.

3.2. Türkistan Sahralarında (1917)

Hadi Taktaş, maddi imkânsızlık sebebiyle 1915 yılında bir iş bulup çalışmak üzere Buhara’ya gider. Hayatın bütün zorluklarına rağmen edebiyattan kopmayan şair, Buhara’da

“Genç Buharalıların Cedit Örgütüne” üye olur. Türkistan’da yenilikçilik hareketi olarak faaliyet gösteren bu örgütün amacı, toplumu çağdaş fikirlerle donatmak; ahlaki değerleri, sosyal ve kültürel alanları geliştirmek ve halkın millî kimliklerini yeniden diriltmektir (Hatunoğlu, 2015). Ceditçilik hareketinin yeni üyesi Hadi Taktaş, Buhara’da emiri devirmek için başlatılan harekete katılır. Bu harekete katılması sebebiyle işinden kovulur ve bu hadiseyi *devrimle işsizken tanıştım* sözleri ile açıklar (Хатипов ve Галиуллин, 2006: 97). Hadi Taktaş’ın Orta Asya ile olan bağlantısı 1914-1918 ve 1921-1922 yılları arasındadır. Şair hakkında yeterli seviyede çalışmaların bulunmaması sebebiyle bu dönem ve bağlantıları hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Вәлиев vd., 2020: 67).

Tatar toplumunda aydınlar, XX. yüzyılın başlarında Orta Asya’da cereyan eden aydınlanma hareketlerine destekte bulunur. Bu katkıları sunan isimler arasında Hadi Taktaş da vardır. Buharalılarının modernleşme hareketlerinde aktif olarak rol alan Taktaş’ın 1917 yılında yayımlanan “Türkistan Sahralarında” şiiri, dönemin Türkistan’ının durumunun analizi için önemli bir eserdir (Вәлиев vd., 2020: 67). Romantik türün savaş ve devrim yıllarının eseri olan “Türkistan Sahralarında” şiirinin incelemesi şu şekildedir:

*Gün doğdu mu? Aydınlık mı?
Dünya nasıl, ne yapıyor?
Neden güneşli günler görünmüyor?
Neden dumanlı önümüzdeki yol?*

*Hâlâ acılar içinde,
Burada bir İslam ülkesi duruyor.
Her yanı karanlık ocağı,
Korkunç: Gece kapkara...*

“Türkistan Sahralarında” şiirinde Hadi Taktaş, Türkistan’daki toplumun durumunu açıkça belirtmektedir. Rusya’nın Türkistan’ı işgali ardından sömürgeci politikası hızla etkisini göstermeye başlar. Kendi ırklarından ve dinlerinden olmayan toplulukları ayrıştırıcı bir zihniyete sahip olan Rus yönetimi, Türkistan’da Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikaları ile halk üzerinde sosyal ve siyasal anlamda kontrolü elinde tutmayı amaçlayarak büyük bir baskı oluşturur (Karataş, 2021). Dönemin ağır şartlarının neticesi olarak Türkistan bölgesinin içinde bulunduğu durumun acı tablosu “Türkistan Sahralarında” şiirinde

somutlaştırılır. Şiir, şairin umutsuzluğuyla başlar ve devamında Türkistan'ın içinde bulunduğu durumun yansımaları görülür.

*Nerede o aydınlık şafaklar,
Ay ve güneş ışığı parlıyor?
Hangi ülkeleri güzelleştiriyorlar,
Süslüyorlar ve hoş kokuyorlar?*

Taktaş şiirinde “güneşli günler” ve “aydınlık” sözleri ile umudu ve güzellikleri kasteder. Başka bir değerlendirmeye de devrimlerle vaat edilen refahın gerçekleşmemesine bir sitem anlamı barındırır. Şair Rusya'nın sömürgeci ve işgalci politikası sonrası Türkistan'ın durumunu ise *dumanlı yol, acılar içinde, karanlık ocak ve kapkara gece* sözleri ile betimler. Hadi Taktaş “Türkistan Sahralarında” şiirinde *İslam ülkesi* vurgusu ile dinsel manada da bölgeye dikkat çeker. Özellikle Rusların Hristiyanlaştırma politikasının Türkistan'daki yansımalarını ele alır. Tatarlara İslamiyet'in Buhara'dan gelenler aracılığıyla yayılması durumu da Türkistan'ın İslam formu üzerinden nitelendirilmesindeki en önemli sebeptir.

*Nerede özgürlük, devrimler,
Nerede söküyor şafak?
Manevi hayatlar yaratmak
Dünyayı yıpratır mı?
Nerede anlamlı, güzel dünya,
Mutlu gülümseyen hayat?..
Var mı? Ah hayır... o hayat?
Yoksa o hayat bize yabancı mı?*

“Türkistan Sahraları” şiirinin zihniyetinde göze çarpan bir başka önemli mesele ise umutla beklenen aydınlığın gelmediği devrimlerdir. Rusya'daki halka yönelik gerçekleştirilen reform hareketleri neticesinde yapılan devrimler, halk arasında büyük bir heyecan yaratır. Halk bu devrimleri kendilerine kurtuluş olarak görür ve bu devrimleri destekler. Nitekim devrimler beklentilerini karşılamaz ve umutsuzluğa kapılan halk arasında çalkantılı durum devam eder. Rusya sınırlarındaki her bölgede olduğu gibi Türkistan'da da hâl böyledir.

Şiirin bu dizelerinde Türkistan sahasında beklenen özgürlüğün ve refahın gerçekleşmediği görülür. *Nerede o aydınlık şafaklar, / ay ve güneş ışığı nerde parlıyor?* dizeleri, gerçekleşen

devrimler neticesindeki hayal kırıklığını anlatır. “Şafak”, “ay” ve “güneş” kelimeleri aydınlıkları ve huzurlu günlerin tasviridir.

Yok renkli ak gönülde...

Burada üzüntü, burada gece,

Burada sahra, hüznü sahra...

Hepsi bugün tutsak!..

“Nerede anlamlı, güzel dünya,

Mutlu gülümseyen hayat?..

Var mı? Ah hayır... o hayat?

Yoksa o hayat bize yabancı mı?

Bu dönemde Rus yönetiminin gerçekleştirdiği devrimler, sınırlar içerisinde yaşayan topluluklar için büyük umutlar teşkil eder. Özellikle milli benliklerini rahatça yaşama arzuları, beklentileri daha da arttırır. Ekonomi, eğitim, edebiyat ve sosyal adalet konusunda umutları devrimle yeşerir. Fakat bütün bu beklentiler yapılan devrimlerin sonucunda askıda kalır ve güzel günlerin aksine zor şartlar devam eder. Şairin Türkistan bu hâldeyken umudun nerede olduğunun sorgulanması ise yine yapılan devrimlere bir eleştiri olarak düşünülebilir.

Yok renkli ak gönülde...

Burada üzüntü, burada gece,

Burada sahra, hüznü sahra...

Hepsi bugün tutsak!..

Şiirin son bölümünde ise şair, Türkistan’ın hüznünü ve karanlığını belirterek, mevcut sosyal ve siyasal durumundan bahseder.

“Türkistan Sahralarında” şiiri, 1905 Devrimi ve daha sonrasında gerçekleştirilen devrimsel faaliyetler neticesinde Türkistan toplumu üzerindeki hayal kırıklığının ve mevcut sosyal ve siyasal durumun yansımasıdır. Şairin “Türkistan Sahralarında” şiirinin teması, Türkistan’a seyahatinin ardından bölgedeki yenilikçi hareketlere katılması sebebiyle toplumun ruh hâlini tespiti ile şekillenir. Şair dizelerinde yer verdiği tasvirler ile hem devrimleri eleştirir hem de bölgenin şartlarını su yüzüne çıkarmaya çalışır. Bu karamsarlık ve umut yoksunluğu da şiirin

temasını belirler.

“Türkistan Sahralarında” şiiri dördlük şeklinde kaleme alınmıştır. Kazan Tatar edebiyatında şiir türünün en önemli temsilcilerinden olan Hadi Taktaş’ın şiir anlayışı, klasik Tatar şiirinin aksine duygusallığı ön plana çıkarır ve romantizm akımıyla temellenir. Şair ele aldığı konular bakımından realisttir ve gerçek hayattan seçtiği konularını serbest ölçüde romantik bir biçimde işler. Bu anlayışla inşa edilen bu eser, eleştirel bir bakış açısına da sahiptir. Dörderli kıtalardan oluşan şiir, Türkistan bölgesinde yaşayan halkın travmalarını ve şairin manevi durumunu yansıtmaktadır. Bu maksatla şiirin inşasında başvurulan imgesel ifadeler hem mevcut durumuna hem de devrim eleştirisine mahiyet kazandırır. Hadi Taktaş bu eserinde devrime karşı olan eleştirel tutumunu açığa vurur. Türkistan’ın durumundan dem vurarak devrime sitem eder. Şiirde lirik anlatım tarzı ile doğa imgelerine de başvurarak anlamı güçlendirir.

3.3. Taktaş Öldü (1923)

Hadi Taktaş’ın hayatında 1923 yılı önemli bir döneme tekâmül eder. Bu dönemde şairin ruhsal durumu değişime uğrar. Şair, realist düşüncenin etkisine girer ve geçmişi ile olan bağlantısını koparır. Bu yılda kaleme aldığı eserlerinde çağın şartlarına göre realist düşünce hâkimdir (URL-3, 2024).

*Güçlü güneş çoktan battı;
Karanlık bastı yeryüzünü,
O ise hâlâ ateşini yakmıyor, sadece oturuyor.
Belki... Kim bilir,
Onun güçlü eli yıllar boyu
Böyle çalışa çalışa yorulduktan sonra,
Onun özgür ruhu dinlenmek için
Karanlığı istiyor olabilir mi?
Belki, öyledir de.
Belki...*

Hadi Taktaş’ın otuz yıllık kısa hayatına sığdırdığı önemli eserlerinden olan “Taktaş Öldü” şiiri, Hadi Taktaş’ın realist anlamda kaleme aldığı ilk eserlerindedir. Eserde şairin ruhsal

bunalımı görülür. Değişim sürecindeki ruhsal dönüşümü, şiiri ölüm metaforuyla ele almasına sebep olur. İçsel sıkıntıların ekseninde dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik durumu da şiirde görülmektedir. Şair *Güçlü güneş çoktan battı; / karanlık bastı yeryüzünü* sözleriyle ülkesinin sosyal durumundan dem vurarak umutlarının tükenmeye başladığını anlatır. Düşüncelerini özgürce ifade edememesinden dolayı da kendini geri çekme isteğinde olduğu *O ise hâlâ ateşini yakmıyor, sadece oturuyor, / Onun özgür ruhu dinlenmek için / karanlığı istiyor olabilir mi?* mısralarından anlaşılır.

Masanın üzerinde bir mektup duruyor –

Yaşlı annesi yazmış;

Mektubunda

Şu satırlar var:

'... Helal sütünü emzirip, geceler boyunca

Uyumadan seni koruyan,

Hastalandığında, ölümün kucacağına

Kendini atarak seni savunan

O kimdi?

Son lokmasını sana verip,

Aç kalsa da evladım diyen,

Bütün dünya senden kaçarken bile,

Tek başına seni seven

O kimdi?'

İlk bölümde, “anne” kimliğine dikkat çekilir. Taktaş annesinin gönderdiği mektuplardaki şiirlerine burada yer verir. Eserlerinin birçoğunda “Tatar kadını” ve “anne” motifine yer veren Hadi Taktaş, söze konu olan eserinde de annesi ile olan konuşmasından “anne” profilini ön plana çıkarır. “Tatar kadını”nın zorluklara direnen, mücadeleci ve güçlü kişiliği, “Taktaş Öldü” şiirinde fedakâr bir “anne” kimliği üzerinden aktarılır. Aynı zamanda güçlü aile bağlarını da ortaya koyan şair, otobiyografik göndermede bulunduğu şiirinde, Tatar toplumunda kadına verilen değeri de bu bağ üzerinden “anne” kimliğiyle gösterir. Ayrıca şair dizenin devamında verdiği *Baban, / O hâlâ sendeleyerek, / bastonla sokakta durup / öksürüyor da: / Ben hâlâ sizin için soğuk fırtınada yürüyorum diyor.* sözleriyle mücadeleci ve fedakâr “baba” kimliğini de öne çıkarır. Bu vesileyle de hem “anne” hem de “baba” vurgusuyla Tatar toplumundaki güçlü aile bağını pekiştirir.

- Oğlun öldü.

Özlemle mektuplar yazma, bahtsız ihtiyar,

Mavi gözlü oğlunun adına;

O artık yok...

Şiirin kaleme alındığı dönem aynı zamanda Taktaş'ın da dünya görüşünde ve edebî anlayışında değişim dönemidir. Bu dizelerde şair, geçmiş beninden sıyrılarak yeni bir kimlik kazandığını vurgular. Mavi huzuru ve dinginliği simgeler. Annesine mavi gözlü oğlunun artık olmadığını dile getirirken aslında yeni bir kimlik kazandığını, sakın değil mücadelecî yeni ben oluşturduğunu “ölüm” metaforu ile okuyucuya aktarır.

Eski hayat!

Senin kırlarında

Mavi gözlü düşünceli genç –

O artık yok...

Eski hayat!

Senin “gül bahçende”

Sendeleyerek açlıktan kıvranan,

Hayat arayan düşünceli genç –

O artık yok...

Aile dar geldi onun için,

Yurdun – hapishane,

Kapıları çelik, demirden.

Çocukların – sarhoş,

Sarhoş sarhoş

Soyun çürümüş!

Hepsi delirmiş!..

Şair artık eskisi gibi olmadığı *Sendeleyerek açlıktan kıvranan, / hayat arayan düşünceli genç / o artık yok...* sözlerinden anlaşılır. Şiir duygusal yoğunluk açısından derin mahiyete sahiptir. “Açlıktan kıvranan” ve “düşünceli” sözcükleri ile duygu yoğunluğu okuyucuya hissettirilir. Şairin bu değişiminde siyasal durumların etkisi görülür. Dizelerinde yer verdiği *Yurdun, hapishane, / kapıları çelik, demirden. / Çocukların, sarhoş, / soyun çürümüş! / Hepsi*

delirmiş!.. sözlerinden yola çıkarak, Tatar toplumunun Rus politikaları karşısındaki sosyal durumu anlaşılır. Taktaş'a ailesi dar gelir. Onun gayesinde topluma mâl olmak ve insanları yönlendirmek vardır. Fakat onun yurdu bir hapishaneye dönüşmüştür. *Aile dar geldi onun için, / Yurdun hapishane.* Çünkü 1920'li yılların sonlarında sanatın ve edebiyatın artık siyasi çıkarlara hizmet etmesi gerektiği savunulur. Muhafif olan hiçbir düşünceye de izin verilmez. 1934 yılına gelindiğinde ise bu durum sosyalist realizmle resmileştirilir. Bu tarihten itibaren sanatkârlık artık resmi olarak baskı altına alınır.

“Taktaş Öldü” şiirinin zihniyeti bireysel zihniyet ve toplumsal zihniyet olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Şair, bireysel zihniyette şahsi tecrübelerini ve iç dünyasını şiire nakşederek, hayatı sorgular. Hayatının zorluğu ve dönemsel problemler etkisinde bir içsel yolculuğa çıkar ve realist bakış açısıyla ölümün gerçekliğini vurgular. Şiirde iç hesaplaşma olarak da değerlendirebileceğimiz bireysel zihniyet, aynı zamanda bir kabullenıştır.

Şiirde bireyselliğin haricinde toplumsal zihniyette dikkat çeker. Hadi Taktaş, eserin başında özgür ruhundan dem vurur. Ülke onun için artık yaşanılmaz bir hâl almıştır ve bu durumu “hapishane” imgesiyle vurgular. Şairin bu ruh hâlinin sebebi Sovyetlerin aydınlar üzerindeki baskılarından dolayı özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Büyük umutlarla beklenen 1917 Şubat Devrimi sonrası bütün umutlar suya düşer. İnanışlarında ve düşüncelerinde özgürlüklerine kavuşamayınca Bolşeviklerin yeni vaatlerle umutlarını diriltten Ekim Devrimi gerçekleşir. Tam da bu dönemde Lenin Rusya Halklarının Hakları Deklarasyonunu²⁰ yayımlar. Fakat bu deklarasyonda vaat edilenler de çok uzun sürmez ve Bolşeviklerin yönetim anlayışında Totaliter rejim²¹ etkili olmaya başlar. Bütün bu gelişmelerin tesirinde şairin hayal kırıklığı şiirde görülür. Kazan Tatar edebiyatına kazandırdığı yenilikçi modern anlayışıyla serbest ölçüde kaleme aldığı “Taktaş Öldü” şiirinde geleneğin dışına çıkarak şiirdeki üslubunu da bu doğrultuda şekillendirir.

Tüm güzellik bildiğin her şeye,

Sana nefret ederek!

O yemin ediyor Kazan'ın sokağında,

²⁰ Bolşevik döneminde Lenin tarafından topluluklara birçok açıdan kendi kararlarını alabilme ve din ve sosyal meselelerde eşitliğin vaat edildiği bildiridir (Sacit Yarimoğlu, “Milliyetler Meselesi Temelinde Orta Asya'daki Sovyet Politikaları” Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, 4. 31-60).

²¹ Merkeziyetçi yönetim anlayışıdır.

*O yemin ediyor burjuvazinin çukurunda,
O yemin ediyor sizin aranızda,
Hey, siz, burjuva artıkları!
Pazar kralları!
Şarlattanlar!
Çürümüş bira böcekleri!
Sizi tapındığınız altın-gümüşleri
Tanrı olarak kabul edemez;
Sizin yuvarlandığınız pis bataklıkta
Kendine yer bulamaz;
Duyuyor musunuz?
Size meyhane arkadaşı,
Şarkıcı çocuk olarak katlanamaz!*

*Tüm güzellik bildiğin her şeye,
Sana nefret ederek!
O yemin ediyor Kazan 'ın sokağında,
O yemin ediyor burjuvazinin çukurunda,
O yemin ediyor sizin aranızda,
Hey, siz, burjuva artıkları!
Pazar kralları!
Şarlattanlar!
Çürümüş bira böcekleri!
Sizi tapındığınız altın-gümüşleri
Tanrı olarak kabul edemez;
Sizin yuvarlandığınız pis bataklıkta
Kendine yer bulamaz;
Duyuyor musunuz?
Size meyhane arkadaşı,
Şarkıcı çocuk olarak katlanamaz!*

Şairin dili bu bölümde sertleşir, ifadelerinde öfkesi görülür: *Hey, siz, burjuva artıkları!* / *Pazar kralları!* / *Şarlattanlar!* / *Çürümüş bira böcekleri!* Taktaş söz konusu dönemde şartların olumsuzluğuna sebep olan ve zihniyetlerine şiddetle karşı çıktığı kesimi eleştirir.

Kendi iç dünyasının dışarı vurumu olan *Sizin tapındığınız altın-gümüşleri / Tanrı olarak kabul edemez; / sizin yuvarlandığınız pis bataklıkta / kendine yer bulamaz.* sözleri ile, kalemini onlara satmayacağını belirtir. O dönemde yöneticileri destekleyen ve onların lehine eserler veren aydınlar maddi olarak desteklenir. Taktaş da mısralarında bu duruma şiddetle karşı çıkar ve kendisini satın alamayacaklarını vurgular.

Savaşçılar!

Aranıza genç bir delikanlı geliyor,

Onun da

Hiçbir şeyi yok:

Malı da,

Babası da,

Anası da,

Sevgilisi de...

Hadi Taktaş'ın değişim dönemi eseri olan “Taktaş Öldü” şiiri, duygusal yoğunlukla “ölüm” teması üzerinden şekillenir. Şair, devrin şartlarını gerçekçi bakış açısıyla yorumladığı şiirinde, okuyucu üzerinde belirgin bir etki bırakır. Şiirde yer verdiği mektupta annesi ile konuşmasında yer alan *Oğlun öldü. / Özlemle mektuplar yazma, bahtsız ihtiyar, / mavi gözlü oğlunun adına; / o artık yok...* sözleri ile ölüm imgesi üzerinden içsel sıkıntısını dışa vurur. Taktaş'ın şiirdeki ruh hâli, karamsar bakış açısı ile dizelere tesir eder. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bu dönem Hadi Taktaş için dönüm noktasıdır. Bu durumu da şair mevzubahis şiirinde eski hayatına vedası ile okuyucuya aktarır.

Hadi Taktaş ölüm metaforunda kaleme aldığı şiirinde aslında eski anlayışının ve hayatının sonlandığını kasteder. Mevcut düzene ve sosyal yapıya eleştirel yaklaşımında üslubu sertleşir ve isyan eder. Şairin düşünce yapısının ve şiir anlayışının değişim sürecinde bir iç hesaplaşma ve geçiş eseri olduğu söylenebilir. Şiirin son bölümünde bu değişimle beraber eski hayatında kendine yer bulamadığını, burjuva artıklarıyla bir olamayacağını ve oradaki materyalist anlayışın eleştirdiklerine katlanamayacağını vurgulayarak bu dönemdeki düşünce yapısı ve eserlerinin tematik özellikleri hakkında ipucu verir.

“Taktaş Öldü” şiiri, Hadi Taktaş'ın sitemkâr tavrı, sert üslubu ve eskiye olan vedası niteliğindedir. Şiirde kullanılan dil, duygusal imgeler ile paraleldir ve duygusal bütünlüğü

sağlar. Lirik anlatım esasında şekillenen eserde sade bir dil kullanılmıştır. Şairin değişim sürecinin eseri olarak dikkat çeken eserde, önceki dönemini ölüm metaforu ile sonlandırır. Taktaş *Savaşçılar! / Aranıza genç bir delikanlı geliyor.* sözleriyle yeniden dirilir. Yeni dönem anlayışının da ipucunu verdiği son dizesinde genç bir delikanlı olarak ülkesinin yozlaşmışlarıyla mücadele için her şeyinden vazgeçtiğini *Hiçbir şeyi yok: malı da babası da anası da sevgilisi de...* sözleriyle belirtir.

Hadi Taktaş'ın birçok eserinde görüldüğü üzere “Taktaş Öldü” şiirinde de gereksiz kelimelerden kaçındığı ve ana fikre odaklandığı görülür. Sade dil yapısı ile yazdığı eserinde düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır. Anlatılmak istenileni doğrudan okuyucu ile buluşturur. Şiirde sıkça imgesel ifadeler ve metaforlara yer verir. Şiirde verilmek istenen duygular, bu metaforlar ve imgesel ifadeler ile somutlaştırılır.

Şair başvurduğu imgeler ve metaforlarla şiirin niteliğini artırır. Okuyucunun zihnine tesir eder ve aktarmak istediği duyguyu okurun hayal dünyasında güçlendirir. Şair duygu değişimlerini ve içsel sıkıntılarını sade ve anlaşılır bir dille ifade eder. Böylece şiirin içinde tuttuğu okuyucusuna mesajlarını başarılı bir şekilde aktarır.

“Taktaş Öldü” şiiri, serbest ölçüde kaleme alınmıştır. Duygusal yoğunluğu ve geçiş döneminin eseri olması nedeniyle duygu aktarımında serbest ölçünün işlevselliğine başvurulmuştur. Şiiri güçlü kılan temel özelliklerinden biri de belirli bir ahenk çerçevesinde inşa edilmesidir. Şair coşkulu anlatımı ve başvurduğu betimlemeler ile okuyucuya nüfuz eder ve eserin duygusal mahiyetini zenginleştirir. Eser dönemin ve şairin yaşadığı bölgenin şartlarını da ayyuka çıkarır. Derin anlamlar içeren imgeler ve metaforlarla inşa edilen eserin okuyucu üzerindeki etkisinin artması ve niteliğinin zenginleşmesi de bu özellikleri ile sağlanır.

3.4. Küçük Haydut (1926)

Hadi Taktaş'ın Kazan Tatar edebiyatına kazandırdığı önemli eserlerden biri de “Küçük Haydut” şiiridir. Şair bu şiirinde çocukluk ve gençlik dönemlerinin isyankâr tavrını konu edinir. 1926 yılında kaleme aldığı şiirinde şair, kendi hayatı üzerinden işlediği olay örgüsüyle karakteristik özelliklerini yansıtır. Şair eserinde toplumsal formlara yer verir. Sosyoekonomik ve bürokratik şartların bölgedeki yaşam üzerindeki etkisi ve şairin manevi

dünyasındaki durumu şiirde açıkça görülmektedir.

*Teşekkür ederim, anne, sana,
İyi ki de beni doğurmuşsun,
Uzun geceler boyunca uykusuz
Şarkılar söyleyerek bakmışsın bana.
Senin zor, karanlık hayatında
Yardımcın olamadım
Ama
Zor mücadele büyük yıllar için
Benim gerekiyordu doğmam.*

“Küçük Haydut” şiirinde zihniyetin tespiti bireysel ve toplumsal formlar üzerinden yapılacak değerlendirme ile yapılır. Hadi Taktaş, şiire “anne” imgesini ön plana çıkararak başlar ve *Uzun geceler boyunca uykusuz / şarkılar söyleyerek bakmışsın bana* sözleri ile annesinin kendi hayatındaki zorluklara karşı fedakârlığını vurgular. Annesine bir anlamda itiraf olarak da değerlendirilebilecek *Senin zor, karanlık hayatında / yardımcı olamadım* sözleri de şairin hassasiyetini ön plana çıkarır. Dizelerde dikkat çeken bir diğer bölüm ise *Zor mücadele büyük yıllar için / benim gerekiyordu doğmam* mısralarıdır. 1924 yılında Lenin’in ölümü üzerine koltuğu Stalin devralır. Bazı kesimler için umut vaat eden bir gelişme olsa da beklenilenin aksine Stalin daha ağır şartlarla gelir (Çelik, 2022: 17). Şair bu dönemi zor ve büyük yıllar olarak belirtir. Verilmesi gereken mücadele için kendi varlığını da *benim gerekiyordu doğmam* sözleriyle açıklar.

*Kötüydüm,
Bu yüzden de
Günah falan demedim;
Mavi gecede
Komşu kadının
Beyaz horozunu çaldım...
Bu horoz yüzünden insafsız kadın
Lanetler okuyarak dilekte bulundu:
-“Dininden çık, hain, Rus!” dedi
Onun dileği kabul oldu...*

Ah!

Kış gecesinin soğuk göğsünden

Kızaklar da gürültüyle geçtiler,

Yıllar beni kızaklara bindirip

Çok uzaklara götürdüler...

Horoz pişen ateşlerde

Çoktan ateşler de söndüler...

Hadi Taktaş çocukluk döneminde dine karşı mesafelidir. Eğitimde kadim zihniyetin benimsendiği dönemde medreseler dinî bilgilere ağırlık verdikleri müfredatı uygular. İlkel yöntemlerle verilen bu eğitimler aynı zaman baskıcı bir anlayıştadır. Medreselerdeki bu zihniyet, toplum algısında da etkili olur. Birey toplumun yargı algısında din üzerinden yargılanır ve sorumlu tutulur. Hâliyle bu durum da Taktaş'ın iç dünyasında meydana gelen travmalarla isyan hâli oluşturur. Zor yıllarda ilk olarak cehalet ve geleneksel din anlayışıyla mücadele eder. Tatar toplumunda sözde din adamları günah diyerek birçok yeniliğin ve gelişme faaliyetlerinin önünde durur. Toplumun gelişmesini engelleyen bu durum, Taktaş'ın eserlerinde en sık rastlanan sosyal meseleler arasında yer alır (Çelik, 2024). Horozunu çaldığı kadının *Dininden çık, hain Rus.* sözleriyle toplumun yargı algısını vurgulayan şair, baskısının da dine bakış açısında etken unsur olduğunu gösterir. Şiirde yer verdiği *Yıllar beni kızaklara bindirip / çok uzaklara götürdüler... / Horoz pişen ateşlerde / çoktan ateşler de söndüler...* mısralarıyla şair, imgesel ifadeler aracılığıyla toplum algısında bireyin yok oluşuna ve umudunun tükenişine değinir.

Yaramazdım,

Yaşlı teyzelere

Defalarca bela getirdim,

Bahçemize giren ördeklerini

Sopayla döverek öldürdüm...

Bu yaptıklarım yüzünden köy halkı

“Haydut” diye isim verdiler,

Köydeki tüm kötülükleri

Bir tek benden bildiler.

Ömür geçiyor,

Ama köyümüzden

*Bir kez daha geçeceğim,
Özleyerek anlatmak için hatıra olarak,
Mollalarını dövüp gideceğim...*

Taktaş kendisini köylünün gözünden “kötüydüm” ve “yaramazdım” sözleriyle nitelendirir. Kendi hikâyesiyle birey üzerindeki yargısal formu; horozunu çaldığı kadının *Dininden çık, hain Rus* sözleri, yaramazlığı sebebiyle köylülerce *Haydut* diye adlandırılması ve bütün kötülüklerin kendinden bilinmesi durumuyla açıklar. Şair çocukluk döneminden kurduğu olay örgüsünde bireysel davranışların toplum içindeki algısını da ortaya koyar. Horoz çalan, bahçelerine giren kazları sopa ile dövüp öldüren Taktaş, yaptıkları sebebiyle köylü halkının gözünde “haydut” olarak adlandırıldığını anlatır. Köyünde mimlenir ve bütün kötülüklerin muhatabı olarak Taktaş bilinir. Şiirdeki bu bölümde, birey-toplum çatışmasındaki toplumun bireyi soyutlama eğilimi görülür. Hadi Taktaş *Ama köyümüzden / bir kez daha geçeceğim, / özleyerek anlatmak için hatıra olarak, / mollalarını dövüp gideceğim...* dizeleriyle de hem her şeye rağmen memleketini özleyeceğini hem dine bakış açısını hem de “molla” kimliği üzerinden toplumun içindeki yargıcılara olan tepkisini gösterir. Yenileşme ve modernizm anlayışını benimseyen şairin eski anlayışı savunan ve yenilikçiliği reddeden mollaları eleştirdiği de anlaşılır.

*Yıllar bizimle geçiyor,
Geceler şafakları getiriyor,
Benim neslim kommunarlar²²
Erkek kazları döverek büyüyorlar...*

Şair yeni neslin de kendisiyle aynı bakış açısına sahip, toplumun yargısal tutumuna eleştirel anlayışla yetiştiğini söyler ve umudu diri tutar. *Benim neslim kommunarlar / erkek kazları döverek büyüyorlar* sözleriyle gelecek neslin de mücadeleye devam edeceğinden emindir. Toplumsal değişime ve gelişime inanır. Milli kimliklerini yeniden oluşturan toplumun isyancı ve mücadeleciler olduklarını vurgular. Şair baskılara karşı isyankâr ruhun tükenmeyeceğinden umutludur. Kendisi durulsa ya da ölse bile mücadeleye devam edeceklerin var olacağını belirtir. Düşünce yapısı ve siyasi görüşü de şiirde yerini alır. Kendisiyle aynı düşünce yapısına sahip gençlerin büyüdüğünü belirten Taktaş, *Burjuvaları*

²² Kazan Tatar Türkçesinde “Kommunar” kelimesinin Türkiye Türkçesindeki komünist olarak karşılık bulur.

yakalayıp keserler... sözleriyle, burjuva sınıfına karşı mücadelenin devam edeceğini belirtir. Şair “Erkek kazlar” motifi ile de mücadele ettiği sözde din adamlarını, mollaları sembolize eder. Erkek kazların kavgacı olmaları, gereksiz saldırganlıkları ve boş boş ses çıkarmalarını Taktaş, halkı dolduruşa getiren mollaların kendisine karşı gelenlere de sert karşılık vermelerine benzetir.

*Fırtına diner, belki yürekte,
O bulunmaz, belki, gerekir de,
Ama
Ben ölsem de oğlum kalır,
Yerimi alır,
Son savaşta asker olur...
Yıllar mücadele ile geçerler,
Gençler demir gibi büyürler,
Erkek kazları döverek büyüyen gençler,
Burjuvaları yakalayıp kesecekler...*

Hadi Taktaş şiirin ilerleyen bölümlerinde dilini biraz sertleştirir ve umudun da varlığını vurgular. *Yıllar mücadele ile geçerler, / gençler demir gibi büyürler* mısrası da bu durumu gün yüzüne çıkarır. Lenin dönemi Sovyetlerde vaat edilen özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramların Taktaş’ın gençlik yıllarında umut kaynağı olduğu anlaşılır. Her ne kadar “Küçük Haydut” şiiri 1926 yılında yazılmış olsa da şair çocukluk ve gençlik dönemlerinin hikâyesi ile kurguladığı şiirinde o dönemki ruh hâline de değinir.

*Evet, babam,
Lenin yol gösterdi
Yoldan sapan yaramaz oğluna
Dostça bana sivri kalem verdi
- Haydi, şimdi yaz, - diye elime.*

Hadi Taktaş, bireysel değişimle birlikte toplumsal değişim süreci de dikkat çeker. Özellikle şiirdeki çocukluk ve gençlik dönemlerindeki durum, şairin Lenin ve Sovyetler hakkındaki düşünceleriyle esere yansır. Babası ile olan diyalogu üzerinden verdiği mısralarında, Bolşevik döneminde Lenin’in vaatleri ile özgürlük ve eşitlik umutlarının yeşerdiği 1917 yılı

olduğu öngörölür. Bu dönemin gelişmesi olarak özellikle özgürlük kavramıyla kaleme aldığı *Evet, babam, / Lenin yol gösterdi / yoldan sapan yaramaz oğluna.* sözlerinden hem dönemin tespiti hem de bu dönemde toplumun ve şairin düşüncesinin tespiti mümkündür.

Ah!

Fenerli yollardan yolcu gidiyor,

Samanla dolu kızakla ...

- Nereye böyle, yolcu, acele ediyorsun,

Ne haber götürüyorsun?

- Chamberlain 'in anasını satayım,

Topa tutmuş Mekke şehrini!

“Küçük Haydut” şiirinde bireyin toplum içindeki rolü göze çarpar. Maruz kaldığı dış etkenlerle birlikte ruhsal yapısı, toplumla olan bağı ve siyasi misyonu bireyin toplum içindeki konumunu şekillendirir. Özellikle *Chamberlain 'in anasını satayım, / topa tutmuş Mekke şehrini* mısrasında dikkat çeken bir isim olan “Chamberlain”, dönemin Birleşik Krallık'ının lideridir. Taktaş Rusya'ya karşı olan tutumu sebebiyle eserde onun da adına yer verir.

Dinsizdim,

Bu yüzden de

Zavallı babam silkip attı:

Bu uğursuz, adam olmaz dedi,

İblis olur, demeye başladı...

Yıllar geçer,

Şimdi artık

Babam, gelip bana bir bakın,

Şair oldu erkek kazlar dövüp

Şalgam çalıp dolaşan oğlunuz

Hadi Taktaş, 1926 yılında kaleme aldığı “Küçük Haydut” şiirinde, birey-toplum sentezinde gelişen çatışmaları ele alır. Geçiş sürecindeki değişimler, birey-toplum arasındaki çatışma şeklinde verilir. Bu çatışmaların neticesinde bireyin iç dünyası ve geçiş sürecindeki

değişimiyle oluşan düşünce yapısı ön plana çıkarılır. Taktaş bu durumu da yine babası ile olan diyalogunda *Bu uğursuz, adam olmaz* sözleriyle okuyucuya hissettirir. Şiirin ana teması olarak geçiş ve değişim sürecinde bireysel ve toplumsal yansımalar, devrim ideolojisiyle vurgulanan umut belirgindir.

“Küçük Haydut” şiirinde sade bir dil kullanılır. Duygu yoğunluğu vardır. Kazan Tatar edebiyatında şiir geleneğine yeni bakış açısı kazandıran Hadi Taktaş, kendi üslup ve dil yapısını bu şiirde de kullanır. Okuyucusuna vermek istediği mesajları ve oluşturmaya çalıştığı algıyı bu dil ve üslup tarzı ile başarılı bir şekilde aktarır. Dizeler halkın ağız özelliklerine uygun kelimeler ile yazılmıştır. Toplumun kullandığı dilin söz varlığı oluşurken, coğrafi şartlar, sosyal yapı, ekonomik durum, siyasi meseleler vb. faktörler etkili olur. Nitekim Kazan Tatarlarının da söz varlığı bu etkenlerle bağlı gelişir. Taktaş’ın birçok eserinde de yer verdiği *Benim neslim kommunarlar ve Burjuvaları yakalayıp kesecekler* mısralarında siyasi meselelerin halkın dilindeki izleri görülür. *Kış gecesinin soğuk göğsünden, / Bugün fırtına kıra kar taşıyor, /Bahar getiririz soğuk taygaya* mısralarında coğrafi konumun ve iklim şartlarının, *Dininden çık, hain, / Rus, Haydut diye isim verdiler* mısralarında da toplumun yargısal zihniyetinin halk ağzındaki özellikleri görülür. Taktaş için idealistlik ön plandadır. Şiir, çocukluk dönemindeki sosyal, siyasal durumu ve iç dünyasını yansıtır. Kendi şahsı üzerinden bireyin toplum içindeki konumunu ve değişimini ele alır.

Hadi Taktaş “Küçük Haydut” şiirinde sade ve akıcı bir dil kullanır. Samimi ifadelerle yer verdiği dizelerinde birey-toplum ilişkisini işler. Betimleyici ifadeleri ile dizelerin anlamlarını güçlendirir. Bu betimlemeler şiire bir ahenk katar ve okuyucunun duygu ve hayal dünyasına tesir eder. Şair olayları kendi ağzından anlatır. Bu durum toplum içinde üstelendiği misyonunun ve şahsi tecrübelerinin ortaya koyduğu sonuçtur.

“Küçük Haydut” şiiri, serbest ölçüde kaleme alınmıştır. Şiir Taktaş’ın annesine teşekkürü ve itirafıyla başlar. Devamında çocukluk döneminden itibaren eğitim sisteminin ve toplumsal yapının kalıplarına karşı çıkan şairin başkaldırısı vardır. Bu bağlamda birey-toplum sentezi, idealist tavır, devrime ve değişime dair umut vaat eden düşünce yapısı şiirin temelini oluşturur. Serbest ölçü kullanan şair, kurallara bağlı kalmadan kendi şiir anlayışı ve bakış açısıyla şiiri inşa eder. Kazan Tatar edebiyatında şiirin yenileşmesi ve geleneğinin değişmesinde öncü isimlerden biri olan Hadi Taktaş, serbest ölçü kullanarak duygu ve

düşüncelerini özgürce ifade eder.

3.5. Bugünkü Güzelliğe (1927)

Kazan Tatar edebiyatında Hadi Taktaş şiir geleneğinin olgunluk dönemi eserleri arasında “Bugünkü Güzellik” önemli bir yere sahiptir. Kaleme alındığı dönemin sosyal ve siyasal durumunu, güzelliklerini, umudu ve mücadelecî ruhunu anlattığı şiiri, Kazan Tatar edebiyatında da önemli bir yere sahiptir.

1927 yılı Hadi Taktaş’ın edebî kimliğinin olgunluk dönemidir. Taktaş, otuz yıllık kısa hayatında daima sosyal, siyasal ve ekonomik şartların hem toplum üzerinde hem de kendi iç dünyasında bıraktığı izleri eserlerinde konu edinir. Hiç şüphesiz “Bugünkü Güzellik” şiiri de zihniyetinde kendi döneminin izlerini taşır.

*Dünya güzel,
İşte bu yüzden de
Söve söve dönüyorum soğuğa;
Ve rüzgâr ıslık çalıyor ne içindir
Ardımdan takip ediyor...
Tüh!
Kış yelleri değdi iliğime
Yaz sıcağı yeri kaplayıncaya dek
Yel emrinde kaldı sokaklar;
Yelse, baca bülbülü,
İçi yandıkça,
Alıp gelir soğuk boranları...
Boran alıp gelir,
Karlar taşır,
Sonra başlar karları yığmaya.
Evet,
Bu dünyanın soğuk kışında da
Eğlence bulabilir “bizim delimiz”*

“Barabız²³”a binip, dilediğimiz yere

Kuşlar gibi uçup varırız,

Güneş bize yoldaş,

Yel de dostumuz,

Toprak ise bizim anamız...

Rusya sahasında bilhassa 1920 sonrası siyasi gelişmelerin yoğun olduğu dönemdir. 27 Mayıs 1920 yılında Tataristan Muhtar Cumhuriyeti kurulur. Faaliyete alınan devrimler, iyileştirme çalışmaları ve yönetim anlayışındaki değişimler, sınırlar içerisinde yaşayan toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik durumunu yakından ilgilendirir. Kazan Tatarları için de bu dönem yoğun gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Yenileşme ve kimliğe dönme gayretinde olan Kazan Tatarları, bu hareketli ortamda kendi durumlarına istinaden atılımlarda bulunurlar. Yine bu dönem, ekonomik faaliyetlerle birlikte edebî faaliyetlere sahne olur.

1920 sonrası Rusya’ında özellikle Sovyetlerle birlikte birçok devrim yaşanır. Edebiyat çalışmaları, ideolojik atılımlar ve sanat baskılarıyla sınırlandırılır. Özellikle Rusya sınırlarında yaşayan toplumların dil yapısı değiştirilerek kültürel varlıklarından ayırıştırma amaçlanır. Bu gelişmeler, Sovyet Rusya’sındaki her toplumda olduğu gibi Kazan Tatar toplumunda da baskı oluşturur. Yaşanan gelişmeler edebî eserlere de yansır. Bu yansımaların Kazan Tatar edebiyatındaki önemli temsilcilerinden birisi de Hadi Taktaş’tır. Taktaş “güzellik” olgusu ardına gizlediği gerçekliği bireysel ve toplumsal değerler çerçevesinde okuyucuya aktarır.

Hadi Taktaş, “Bugünkü Güzellik” şiirinde 1920 sonrası gelişmelerinin Kazan Tatar toplumu üzerindeki sosyal etkisini işler. Hayat çok zordur. Tatarlar üzerindeki baskı her geçen gün artmaktadır. Yayımlanan her eser sıkı denetimlere tabidir ve birçok hadiseden bahsedilmesi de yasaktır. Taktaş bu duruma tepkilidir ve bu tepkisini şiirinde gizlediği öteki gerçeklikle dile getirir. Sovyet politikalarına tepkili olan şair, *Dünya güzel, / işte bu yüzden de / söve söve dönüyorum soğuğa* ironisiyle güzelliğinin ardına gizlediği çirkinliği imgeler. Yukarıda da değinilen bir başka durum edebiyatın ve ideolojik faaliyetlerin sınırlandırılmasıdır. Bu dönemde aydınlar da Sovyet istihbaratı tarafından takip edilmektedir. Şairin *Ve rüzgâr ıslık çalıyor ne içindir / ardımdan takip ediyor...* sözleri de takip edildiğinin ironisidir.

²³ “Bar” gitmek anlamında kullanılan fiil kökü.” “Barabız” şeklinde de gitmek anlamında kullanılır. Fakat “Barabız” Tatarca’da “at arabası” anlamında da kullanılmaktadır. Şiirde kullanılan anlamı at arabasıdır (Mustafa Öner, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, 2009,34).

Toplum-birey sentezinde devrimlerle birlikte yeni bir dönemin başlangıcı olarak da değerlendirilen bu dönemde şair bütün olumsuzluklara rağmen umutludur. *Bu dünyanın soğuk kışında da / eğlence bulabilir 'bizim delimiz' / "Barabız" a binip, dilediğimiz yere / kuşlar gibi uçup varırız* mısrasıyla şair bireysel ve toplumsal değerler çerçevesinde mücadele ruhunun devam edeceğini de okuyucuya aktarır.

Teşekkür ederim, anneciğim sana:

İyi ki beni dünyaya getirmişsin,

Şarkılar söyleye-söyleye

Canım! deyip,

Gecelerce uyumadan bakmışsın...

Senin ağır zor hayatında

Yardımcın olamadım.

Hadi Taktaş şiirin bu bölümünde yine “anne” profiline yer verir. Bazı şiirlerinde de karşılaşılan bu durumu Hadi Taktaş’ın “anne” hassasiyetiyle ilişkilendirilebilir.

Ağır savaş, şanlı yıllar için

Gerek olmuş benim doğmam!

Kan kokuları esip geldikçe

Mağrur bir düşünce oynuyor yürekte.

Asker olurum, dedim, belki yakında

İl sınırında olan savaşta...

Dünya güzel,

Bu dünyanın ben

Hürriyeti sınırlanmayan yolcusu,

Fırtınalı yıllarını zor savaşın

Güzellik şarkılarının şarkıcısı...

“Bugünkü Güzellik” şiiri romantizm ve sosyalizm etkisinde yazılır. “Güzellik” olgusu romantizm ile sentezlenerek sosyal ve siyasal mesajlarla aktarılır. Baskıcı politikaların toplum üzerindeki mahiyetinin sosyalizm ile harmanlandığı şiirde şair, toplum nezdinde *Ağır savaş, şanlı yıllar için / gerek olmuş benim doğmam* sözleriyle sorumluluk üstlenir.

Taktaş'ın bu misyonu, *Kan kokuları esip geldikçe /mağrur bir düşünce oynuyor yürekte* sözlerinde durum tespiti ve *Asker olurum, dedim, belki yakında / il sınırında olan savaşta...* sözleriyle de nihai sonuca bağlanır. Şiirdeki bu zihniyet özelliğiyle toplumun genelini ilgilendiren meseleleri bireysel bakış açısıyla okuyucuya aktarmayı da amaçlar. Dizenin son kısmında yer verdiği *Fırtınalı yıllarını zor savaşın / güzellik şarkılarının şarkıcısı...* sözlerinde de şair; yapılan baskılara, yıldırma politikalarına ve tüm zorluklara rağmen eserleriyle umudu yeşertmeye devam edeceğini belirtir. Şiirin ilerleyen bölümlerinde umut aşıl原因an cümleleriyle de bu durumu tesciller.

*Dünkü güzellik bugün ölürse,
Yarın doğar onun yenisi;
Bizim kaba eller gelecekte
Doğar güzelliğın anası...
Bugünkü güzellik kaba, yırtık
Savaş elbisesi ile örölmüş;
Bugünün şanlı güzelliğini
Bizim yürek arıyor fırtınada...
Kan kokuları esip geldikçe
Mağrur bir düşünce oynuyor yürekte:
Asker oluruz biz, belki, çabucak
İl sınırında olan savaşta!*

Sovyetlerle birlikte siyasi anlamda birçok reformu kapsayan devrimler, ilk başlarda karamsar ve umutsuz hâldeki toplumlar için bir umut ışığı olur. Yaşadıkları zorluklardan ve üzerlerine çöken kara bulutlardan kurtuluş olarak gördükleri devrimleri de edebî eserlerinde överler. Fakat topluluklar beklenenlerin aksine uygulamaya konan politikalarla daha kötü günlere maruz kalır. “Bugünkü Güzellik” şiirinde de bireyin iç dünyası temelinde kaleme alınan dizeler, toplumun bam teline dokunur ve okuyucuda farkındalık yaratır.

Toplumun maruz bırakıldığı baskıya ve sürüklendiği bataklığa rağmen Taktaş umudunu yitirmez ve şiirinde vurguladığı *Dünkü güzellik bugün ölürse, / yarın doğar onun yenisi* sözleriyle okuyucuya aktarır.

Hadi Taktaş'ın şiirlerinin birçoğu serbest ölçüde kaleme alınmıştır. Şairin toplum üzerinde

üstelendiği kimlik ve yenilikçi anlayışı benimsemesi onu eserlerinde farklı nitelikler taşıyan mesajlar vermesine yöneltilir. Muhtelif olay örgülerini kapsamlı betimlemeler ve söz sanatlarıyla süsler ve toplumu ilgilendiren temel meseleleri esas alır. “Bugünkü Güzellik” şiiri de bu mesajlara yer vermesi ve bünyesinde toplumu yakından ilgilendiren meseleleri barındırması sebebiyle serbest ölçüde kaleme alınmıştır. Anlatımın güçlenmesi ve değinilen konuların kapsamının genişletilmesinde serbest ölçü şaire kolaylık sağlar. Geleneksel Tatar şiir kalıbının dışına çıkan ve şiire yeni bir bakış açısı kazandıran Taktaş, klasikleşen anlayışın dışında çağdaş bir anlatım sunar. Kıtaların ve dizelerin dağılımı şiirin bölümlerine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Şair dizeler arasındaki geçişlerde anlam bütünlüğünün sağlanması ve okuyucunun eserden kopmamasına gayret eder. Şiiri için sağladığı ahengi baştan sona kadar devam ettirir ve şiirde bütünlük sağlar. Sağladığı bütünlük ve ahengi sembolik ifadeler ve metaforlar ile güçlendirir. Başvurduğu betimlemeler, tonlamalar ve söz sanatları da okuyucunun şiirin başından sonuna kadar eserden kopmamasını, okuduğu dizeler hakkında düşünmesini ve hayal dünyasında şekillenmesini sağlar.

3.6. Aşk Tövbesi (1927)

Hadi Taktaş’ın Kazan Tatar edebiyatına kazandırdığı en önemli eserlerinden birisi de yine 1927 yılında kaleme aldığı “Aşka Tövbe” şiiridir. İnsan hayatının temel duygularından biri olan aşk, Taktaş’ın şiirlerinde önemli bir yer tutar. O, aşk temasını yalnızca bireysellik sınırlamayıp toplumsal boyutta da işler. Sevginin birleştirici gücünü insan özünde değerlendiren şair, evrensel bakış açısına sahiptir. “Aşka Tövbe” eserinde lirik kahramanlarıyla hem bireysel hem de toplumsal boyutta insanın değeri ön plana çıkar (Хәсәнов vd., 1994: 324).

Gençlik,

Ömrün kısa senin,

Çok da kısa gibi geliyor,

Akşamleyin çiçek açar,

Sabahleyin ise dökülür...

Aşk,

Kendisi o kadim bir şey.

Hadi Taktaş’ın 1927 yılında kaleme aldığı “Aşk Tövbesi” şiirinin zihniyet algısının,

dönemin şartlarının Kazan Tatar toplumu üzerindeki etkisi ile şekillenmeye başladığını belirtmekte fayda vardır. Savaş, devrim, siyasi hadiseler vb. durumların toplumun üzerinde yarattığı etki, şiirin kaleme alınması aşamasında şairin manevi dünyasını da esere yansıtmasına sebep olur. Şiir Taktaş'ın *Gençlik, / ömrün kısa senin* mısrasında “Gençlik” atfı ile başlar. Daha sonra ise *Aşk, kendisi o kadim bir şey* mısrasıyla devam eden şair, “Gençlik” ve “Aşk” arasında bağlantı kurar.

*Tövbe ettim o işlere,
Azgın gönlüm hayli duruldu,
Sınır tanımayan yüreğime
Başkan olarak atadım aklımı.
Akıl başkan olduğundan beri
Zavallı kalbim ağlıyor aralıksız,
Her gün hırgür, her gün kalbimin
Canını okuyor akıl-başkanım...
Ah sen, gençlik,
Ah sen, deli gençlik!*

Şiir, aşkın güzelliğinin yanı sıra acılara ve pişmanlıklara da sebep olduğunu vurgular. İnsanın iç dünyasında temel duygusal imgelerden biri olarak ele alınan aşk, olumlu ve olumsuz yönleriyle işlenir. Taktaş bireysel görüşünü *Tövbe ettim o işlere, / azgın gönlüm hayli duruldu* sözleriyle aktarır. Yer verdiği bu sözleriyle de aşkın pişmanlığının sonucu vardır. Aşkın büyüsü duyguları ele geçirir ve kontrolü kaybettirir. İnsan aklıyla düşünemez ve duygusal karar verir. Kalp daima duygularla hareket eder. Taktaş bu düşüncüyü *Sınır tanımayan yüreğime / başkan olarak atadım aklımı* sözleriyle aktarır. Aşk olgusunda ise duygusallığın hükmettiği kalp *Akıl başkan olduğundan beri / zavallı kalbim ağlıyor aralıksız* mısralarıyla açıklanır. *Ah, sen deli gençlik!* ifadesiyle de Zübeyde'nin yanılgısının gerekçesi vurgulanır.

*Ağır ağır konuşurken
Gözler bir resme dikiliyor,
Kara bulut gibi dağılan saçlar
Hayaline girip karıştırıyor...
- Bu kim? – diyorsun,*

O ise gülerek

-Bu, diyor, şimdi çocuk annesi,

Çok güzeldi, erken evlendi de

Var artık onun altı yavrusu...

I. Zübeyde'nin Resmi

-Bu kim? diyorlar,

Ben ise cevap veriyorum:

-Güzel kız, diyorum,

Başarılı komsomolka²⁴,

Herkesi kendine çekiyor,

Hadi Taktaş “Aşk Tövbesi” şiirini bölümler hâlinde kaleme alır. Şiirin giriş bölümünde şairin ruh hâlini ve kişisel tecrübelerinin ortaya koyduğu genel bir sonuç anlamı vardır. Şair Zübeyde'nin Resmi başlığını koyduğu bölümde, şiirin başkarakterlerinden olan Zübeyde'nin genel tasvirini verir. Karakterin ruhsal yapısından, fiziksel görünümünden ve karakter yapısından bahsedilir. Dizelerde Zübeyde'nin resmi üzerindeki yorumda aşka dair pişmanlık vardır.

II. Zübeyde'nin Aşkı

Bülbüllü tanlar,

Büyük ormanlar

Onun aşkını süsleyemedi,

İlkbaharda mavi gökyüzünün yıldızları

Güzel olup gökyüzünde parlamadı.

Onun aşkı güzün çiçek açtı.

“Zübeyde'nin aşkı” bölümünde Zübeyde'nin Mahmut'a olan aşkının mahiyeti *Bülbüllü tanlar, / büyük ormanlar / onun aşkını süsleyemedi*, sözlerinde verilir. Aşkın Zübeyde'nin iç dünyasında sebep olduğu duygusal durum ise *Onun aşkı güzün çiçek açtı* mısrasında ortaya konur. “Zübeyde'nin aşkı” Hadi Taktaş'ın şiir üslubunun en belirgin örneklerindedir. Şairlik yeteneğinin ön planda olduğu bu bölümde söz sanatlarının zenginliği dikkat çeker.

²⁴ Komsomol, Sovyetler Birliği'nde en etkili politik gençlik örgütüdür.

Taktaş Zübeyde'nin aşkının büyüklüğünü ve manevi derinliğini *Bülbüllü tanlar, / büyük ormanlar / onun aşkını süsleyemedi* sözleriyle betimler. Zübeyde'nin aşka dair yaşadığı problemlere ilişkin de *İlkbaharda mavi gökyüzünün yıldızları / güzel olup gökyüzünde parlamadı. / Onun aşkı güzün çiçek açtı.* sözlerini kaleme alır.

*Gençlik kendi sıcak kucağında
Zübeyde'yi öyle kandırmış.
Bir gün ise...
Onu dizgicisi
Misafirlğe kendisine çağırmış,
Onlar yan yana oturmuşlar...
Sonra ise
Işıklar sönmüş,
İkisi birlikte
Gece karanlıkta kalmışlar.
Gece karanlıkmış.
Bütün gece
Apak karlar yere yağmışlar...
O gece ay da gökte uğraş bulamadan
Sıkılıp küfrederek dolaşmış.*

Zübeyde daha çok küçük yaştaadır. Şair Zübeyde'nin başına gelen talihsiz olayları *Gençlik kendi sıcak kucağında / Zübeyde'yi öyle kandırmış.* sözlerinden de anlaşıldığı üzere gençliğine yorar. Dizenin devamında şiirdeki olay örgüsü *Onu dizgicisi / misafirlğe kendisine çağırmış, / onlar yan yana oturmuşlar... / Sonra ise / ışıklar sönmüş, / ikisi birlikte / gece karanlıkta kalmışlar.* sözleriyle başlar. Buraya kadar olan bölümde şair hem anlamı güçlendirip şiire derinlik katmak hem de gelişecek olan olayların merakını arttırmak için doğa imgelerine başvurur. *Bütün gece / apak karlar yere yağmışlar...* mısrasıyla şiire derinlik katan şair, *O gece ay da gökte uğraş bulamadan / sıkılıp küfrederek dolaşmış.* sözleriyle de insan özelliği yüklediği ay üzerinden kurguladığı olay örgüsündeki sıkıntılı süreci belirtir.

O gece Evdeşi de yola çıkmış

*Geri dönmüş korkup börüden²⁵ ...
O gece İmadi, köpek havlasa bile
Tatlı uykusundan kalkmamış,
Hırsız Şekür²⁶ onun ahırından
Gök aygırını alıp götürmüş.
Lakin
O gece Zübeyde'nin
Nerede olduğunu kimse bilmemiş,*

*Yaşlı anası gece yarısına kadar
Ne sebeptendir, onu aramış.
Ama
Mahmut'un oturduğu binada
Bir öğrenci
Yarı açık kalan kapıdan
Zübeyde'nin
-“Mahmut, canım, bırak!” diyerek
Ağlamalı sesini duymuş.*

Zübeyde'nin büyük aşkı Mahmut, o gece Zübeyde'ye zorla sahip olur ve böylelikle Taktaş'ın “Aşk Tövbesi” şiirinde olay örgüsü şekillenmeye başlar. Yine şiirin derinliklerine doğru inen şair, *Zübeyde'nin Mahmut, canım, bırak!* mısrasıyla okuyucunun dikkatini şiire toplar.

III. Zübeyde'nin Mektubu

*Kandıracağına bilemedim;
Söz verdin ki,
Çok bekledim seni
Sen ise?..
Neden, neden gelmedin?
Yine yazıyorum.*

²⁵ Börü: Kurt.

²⁶ Şekür Karak/ Şekür Hırsız: Halk arasında itibarı olan at hırsızı, haydut. “Zenginden alıp fakire veren” bir haydut olarak bilinmektedir.

*Diyeceğim var,
Çok önemli... Akşam haydi gel.
Gelir misin?
Bekliyorum.
Kom. selamı²⁷ ile Zübeyde...*

Şiirin “Zübeyde’nin Mektubu” bölümünde aşkın sebep olduğu pişmanlık duygusu *Kandıracağına bilemedim; / söz verdin ki*, sözleriyle ön plana çıkar. Mahmut Zübeyde’yi kandırır ve ona zorla sahip olur. Daha sonra da onu terk eder. Zübeyde’nin büyük aşkının “kandırıldım” ifadesi ile sonlanması Taktaş’ın aşkın gerçekliğine dair okuyucusuna mesajdır. Zübeyde’nin Mahmut’a duyduğu aşk, yaşadığı hayal kırıklığı ve çektiği acılar üzerinden aslında gerçeklerle yüzleşme durumu da vurgulanır. Bu yüzleşme şiirin ilerleyen bölümlerinde kabullenışı doğurur ve yerini tövbe düşüncesine bırakır.

IV. Hatunsuz Ay

*Ay ise gökyüzünde hâlâ küfrediyor
Yel uyudu ise geceleyin;
Ayın karısı da yok,
Ay yalnız o,
Geceyi kiminle o geçirsin...
Yel, hayırsız, yatıp uyumazsa,
Onu bunu karıştırıyor,
Gece dolaşan bazı kişilerin
Börklerini²⁸ alıp götürüyor...
Ay ise gülüyor,
Ay için eğlenceli,
Ay yalnız kalmış yaşlılığında,
Evlenememiş,
Onun için de
Kaygı belirtisi görünüyor yüzünde.*

Hadi Taktaş, iç çatışmasını ve manevi dünyasını “Hatunsuz Ay” bölümünde yansıtır. Şair

²⁷ Komsomol selamı ile.

²⁸ Genellikle hayvan derisinden yapılan ve eski zamanlarda kullanılan başlık. Şapka.

bu bölümü “*Ay ise gökyüzünde hâlâ küfrediyor / yel uyudu ise geceleyin; / Ayın karısı da yok, / ay yalnız, / geceyi kiminle o geçirsin...*” sözleriyle insani özellikler yüklediği “ay” ve “yel” imgeleri üzerinden kendi ruh hâlini yansıtarak kaleme alır. Bölümün son kısmında şair kendi iç dünyasından çıkıp tekrar Zübeyde özelinde yoğunlaşır.

V. Zübeyde ve Ay

Ay da yalnız

Bizim Zübeyde de...

O sakince

Aya bakıp gelip oturdu

Her zaman gülen büyük gözlerini

Kanlı yaşlar ile doldurdu.

“Zübeyde ve Ay” bölümünde şair kendi iç dünyasını yansıttığı “ay” imgesi ile Zübeyde’yle olan benzerliğinden bahseder. Taktaş “Zübeyde” ve “Ay” mukayesesini yalnızlık üzerinden yapar. Zübeyde çaresiz ve üzgündür. Bu durum da yine şairin realist bakış açısını yansıtır. Aşkın yalnızca güzellikle yaşanmadığını, pişmanlık ve üzüntünün de aşkın gerçekliği olduğunu gösterir. Başından geçenler Zübeyde’nin tecrübesizliği ile bağdaştırılır. Şairin gençlik vurgusundaki bir diğer amaç ise gençliğin anlaşılmadan, yaşanmadan geçip gitmesi olarak değerlendirilebilir.

Zübeyde...

O yakında anne olur,

Doktor öyle demiş ona...

-Yürek,

Yan sen, yan sen, yürek,

Kan verilmiş sana yanmaya!..

Neredesin, baba olacak adam?

Bu mu idi senin sevdan,

Bu mu senin:

Özgür aşk,

Yeni hayat diye dolaşman?..

Zübeyde yalanlarla kandırılır, daha sonra terk edilir, bu da pişmanlığına sebep olur. Şair

onun pişmanlığını *Yürek, / yan sen, yan sen, yürek, / kan verilmiş sana yanmaya!* sözleriyle pekiştirmeye devam eder. Bu bölümde şair Zübeyde'nin başına gelenleri toplumun temeli olan aile değeri üzerinden ele alır. Özellikle “baba” kimliğinde Mahmut'a da *Neredesin, baba olacak adam? / Bu mu idi senin sevdan* diyerek sitem eder. Bu sözler şairin ahlaki değerlere verdiği önemi de vurgular.

VI. Öfkeli Yel

-Nedir bu ya? – dedi yel görünce

Ne dersin bu kişilere,

Kızıyorum,

Böyle şeyleri görüp

Çalışmaya elim kalkmıyor!

Ben tepeler yığıyorum,

Kişiler ise

Gelip onu küriyorlar,

Ben güzelleştiriyorum,

Onlar ise üzerinden geçiyorlar...

Şiir doğa imgeleri üzerinden yine şairin düşüncelerini yansıtan “öfkeli yel” adı altındaki beşinci bölümle devam eder. Şair “yel” imgesini *Kızıyorum, Böyle şeyleri görüp / Çalışmaya elim kalkmıyor!* sözleriyle kişileştirerek iç dünyasındaki çatışmayı ve kendi tavrını ortaya koyar. Mücadele ettiği değerlerin, düzeltmeye ve geliştirmeye çalıştığı toplumsal yargıların devam ettirilmesi ve uğraşlarının boşa çıkarılmasına *Ben güzelleştiriyorum, / onlar ise üzerinden geçiyorlar...* mısrasıyla tepki gösterir.

O gece ise bizim Zübeyde'yi

Hastaneye alıp götürdüler.

Neredesin sen, hey, baba denilen zat,

Bu mudur ki senin sevgin?

Bu mu idi senin Zübeyde'ye:

-Komsomolkam, canım! deyişin.

Zübeyde doğuma bir adım daha yaklaşır ve şair ahlaki problem olarak gördüğü Mahmut'un davranışlarını yargılamaya devam eder. Mahmut'un yaptıkları ahlaki değerlere aykırıdır ve

şairin mücadele ettiği temel meseleler arasındandır. Şair bu durumla birleştirdiği Zübeyde'nin kandırılmışlığı ve hayal kırıklığını da *Bu mudur ki senin sevgin?* sözleriyle okuyucuya aktarır.

VII. Aşkın Sonu

Kan içinde yatan Zübeyde'yi

Ak yastığa yatırmışlar,

Göz altları mosmor,

Dudakları ise

Kara kömür gibi kararmış...

Kıpırdamadan yatıyor,

Onu bir şeyler

Bastırıyor gibi geliyor...

Şiirin son bölümü olan “Aşkın sonu”, artık anne olmasına az kalan ve *Kan içinde yatan Zübeyde'nin* betimleyici anlatıma başvurularak durum tespiti yapılır. Zübeyde'nin yorgunluğu ve uykusuzluğu gözlerinin altındaki morlukla belirtilir. Doğum sürecinin zorluğu ve aşırı kan kaybı da *Kara kömür gibi kararmış...* dudaklarından anlaşılır. Hamilelik kadını hem bedenen hem de ruhen yıpratır bir süreçtir. Bu süreci kolay atlatabilmesi için “anne” olacak kadının çevresindekiler tarafından el üstünde tutulması gerekir. Ancak evlilik dışı bir ilişkiden hamile kalan Zübeyde, bu süreçte yalnız bırakılmıştır. Onun yalnızlığı ve acılarının bedenindeki yansımaları bu dizelerdeki tasvirlerle görülür.

Neden ağlıyor o... Neden yastığından

Başını kaldıramıyor annesi?..

Dur...

Neden bu kadar zor?

Bir şeyler var...

Gözünün önü karanlık...

Yerinden kalktı,

Birden zorlukla:

“Gösteriniz, dedi, yavrumu!”

Anne,

*Büyük isim,
Hiçbir şey tutmaz onun yerini
Kadınların tüm güzelliği,
Zarafeti anne olmada gizli.*

Zübeyde artık anne olur ve bu mısralarda da “anne” kimliğinin hassasiyeti ve önemi vurgulanır. Taktaş için anne kavramı çok önemlidir. “Zübeyde” karakteri ile her ne olursa olsun annenin zorluklara ve imkânsızlıklara rağmen mücadeleden vazgeçmediği, daima fedakârlıkla kendini siper ettiğine vurgu yapılır. Zübeyde başlarda çocuksu hâlleri ile tasvir edilir. Daha sonra ise genç bir anne şeklinde görülür. Başından geçenlere ve gençliğine rağmen annelik kimliğiyle olgunlaştırılır. Önceki eserleri baz alındığında eserlerini duygular üzerinden oluşturan şair, “Aşk Tövbesi” şiirinde kadının fizyolojik özelliklerinden ve doğum yapan Zübeyde’nin fiziksel hâinden bahseder. Bu tespitler ışığında “Aşk Tövbesi” şiirinin manzum öykü tekniğinde inşa edildiği sonucuna ulaşılır.

*Kar altından çıkar Mayıs ayı;
Sokakta ise baharın geleceğini bilmeden,
Ağlayıp oturuyor kedi yavrusu...
-Ağlama yok yere... Dünya güzel bir şey,
Haydi, bende misafir olursun,
Dostluğumu anlayıp yalan söylemezsen,
Hırsızlık yapmazsan, bende kalırsın...*

Şiirin son dizelerinde değişim göze çarpar. *Kar altından çıkar mayıs ayı* ifadesi, güzelliklere bir işaret olarak yorumlanır. Şair mısralarının devamında *Sokakta ise baharın geleceğini bilmeden, / ağlayıp oturuyor kedi yavrusu... / Ağlama yok yere... Dünya güzel bir şey* sözlerinde bir kedi yavrusu üzerinden kara bulutları dağıtmaya başlar.

*Gelmiyor onun sevgili babası?..
-Babası onun, belki, hiç de gelmez,
Oğlunu, belki sonsuza kadar göremez,
Oğlu büyür, hızlı, yakışıklı olur,
Yok ya!
Baba gönlü dayanamaz!*

Dur!

Kapı açılıp birisi yavaşça

Zübeyde'ye doğru yürüdü;

Gözyaşları yendi onu,

Aniden döndü de

Yüzünü eliyle kapattı:

-Zübeyde, affet beni! dedi,

Kendisi Zübeyde'nin

Göğsüne doğru bir koştu...

Onlar barıştılar...

Beş gün sonra ise

Nikâh ile hayat başladı.

Baharın gelişi ile yeşeren umutlar, Mahmut'un Zübeyde'ye dönmesini simgeler. Bu bölümde dikkat çeken bir başka olgu ise "baba" kimliğidir. Şair Mahmut'un Zübeyde'ye dönme sürecini *Baba gönlü dayanamaz!* sözleriyle başlatır. Taktaş, "baba" kimliğini ön plana çıkararak aile olgusuna da değinir.

Zübeyde'ye geri dönen Mahmut'un *Zübeyde, affet beni!* şeklinde yalvarışıyla mahcubiyet ve pişmanlık belirtilir. Zübeyde'den af diler ve barışırlar. Sonuç olarak da şair kurguladığı olay örgüsünü *Onlar barıştılar... Beş gün sonra ise / nikâh ile hayat başladı.* mısrasıyla mutlu sona bağlar. Şair umudu vurguladığı şiirinde Zübeyde'yi bedbaht bir anne olarak çaresiz bırakmak istemez, Mahmut'a pişmanlık yaşatarak geri döndürür ve kavuşma sağlar. Bu durum ahlaki değerler temelinde de umudu simgeler ve şairin her şeyin düzeleceğine dair olumlu düşüncesini teşkil eder. Şiir Taktaş'ın iç dünyasındaki muhakeme ile sonlanır. "Ay" imgesi ile kendi ruh hâlini yansıtan şair, hikâyenin sonunda duygusal sıkışmışlığını "ay" üzerinden simgeler.

Kazan Tatar edebiyatında Hadi Taktaş, geleneksel şiir anlayışına karşı şiire yeni bir bakış açısı kazandırır ve modern şiir anlayışının tohumlarını eker. Edebî şahsiyeti, romantizm, realizm ve modernizmin anlayışında gelişir. Bu sebeple "Aşk Tövbesi" şiirinde de aşkı realist anlayışla ele alır. Gerçekçidir ve aşkın bütün yansımalarından vurgu yapar. Şair şiirde birey üzerinden genel sorgulayıcıdır ve okuyucunun bilinçaltını hedefler. Hadi Taktaş için aşk yalnızca ideal bir durum değildir. Bireyin iç dünyasında sebep olduğu yıkımlar da aşkın

gerçekliğidir.

Hadi Taktaş aşkı ahlaki temellere oturtur. Mahmut'un Zübeyde'ye yaşattıkları da şairin bu düşüncesinin sonucudur ve Mahmut karakteri üzerinden ahlaki sorumlulukları vurgular. Klasik Tatar kadını tasvirindeki Zübeyde saflığın temsilidir. şairin Zübeyde karakterine yüklediği vasıflarla hem bu saflığın vurgusu yapılır hem de birçok eserinde de karşımıza çıkan mücadelecı ve fedakâr anne olgusu öne çıkarılır.

“Aşk Tövbesi” Tatar şiir türünde önemli bir yere sahiptir. Geleneksel yapıdan farklı tasarlanan bu eser; realizm ve modernizm bakış açısının ürünüdür. şiir Hadi Taktaş'ın Zübeyde ve Mahmut karakterleri üzerinden kurguladığı olay örgüsü ile kendi iç dünyasını dışa yansıtır. şair lirik anlatım üslubuyla kaleme aldığı eserinde, aşkın güzelliğinin yanı sıra karmaşık ve çelişkili yönlerini de vurgular. Zübeyde ve Mahmut arasında yaşanan olaylarda şair iki tarafa da sorumluluk duygusuyla dem vurur. Toplum-birey değerlendirmesini ahlaki temele de dayandıran Taktaş, şiirin olay örgüsünde yaşanan olayları ahlaki değerlerden uzaklaşmak olarak görür.

Hadi Taktaş, eserinde kahramanlarının yaşadıkları olaylar temelinde insanı insan kılan temel değerler peşine düşer. Siyasi meselelere olan bağlılığın aşkın üstünde olması onun için kayıptır. Eserde Zübeyde'nin duygularını anlatırken kalbinde uyanan aşkı bahar ile bağdaştırır. Lirik kahramanın yaşadığı aşk deneyimini insan-doğa sentezi ile ele alınır. Doğa, devrim ve ideoloji gibi kavramlarla bağdaştırdığı aşk, sanatsal açıdan nitelik kazanır. Dil, imge, ritim gibi unsurları ahenkli bir bütünlükle oluşturması şiire dil özellikleri ve imgesel ifadeler bakımından zenginlik katar (Хәсәнов vd., 1994: 324).

“Aşk Tövbesi” şiirinde doğa imgeleriyle sembolize edilen durumlar da mevcuttur. “Kara bulut gibi dağılan saçlar”, Zübeyde'nin fiziksel görünüşünü, “gönül yazı”, aşk dönemini “lapa lapa yağan karın boranında” hayat şartlarını, “apak karlar”, saf ve temizliği, “küfrederek dolaşan ay” ise iç çatışmayı sembolize eder. Ayrıca şiirde siyasi imgeler de bulunmaktadır. Zübeyde'yi tasvirde kullanılan “komsomolka” imgesiyle Zübeyde karakteri üzerinden Tatar kadınına bir misyon yüklenir.

Hadi Taktaş “Aşk Tövbesi” şiirinin anlamını imgeler ve metaforlarla güçlendirir. şair şiirindeki bu tarzı ile okuyucuların beyin fırtınası yapmalarını ve şiire empati ile

yaklaşmalarını sağlar. Şiirde aşk olgusu genel çerçevede “alev”, “çiçek”, bazen ise “sevimsiz” imgeleri ile sembolize edilir. Bu imgeler aracılığıyla da aşkın güzelliği ve acı veren tarafları vurgulanır. Şair aşkın bu karmaşık hâlinin neticesinde ortaya çıkan acı, pişmanlık ve tövbe durumlarını “durulmak”, “ağlayan kalp”, “özlem” ve “kaygı” imgeleriyle sembolize eder.

“Aşk Tövbesi” şiirinde kahramanlar Zübeyde ve Mahmut üzerinden aşk teması işlenir. Birbirine âşık olan bu iki gencin yaşadığı olaylar üzerinden bireyin iç dünyasındaki aşkın manası, güzelliği, pişmanlığı, hayal kırıklığı ve insana yüklediği diğer duygusal formlarına değinilir. Şiirin büyük bir bölümünde yer alan pişmanlık duygusu bireyin iç dünyasındaki yıkımına sebep olur ve aşka karşı tövbe düşüncesine iter. Bu düşünce de şiirin ana temalarından biridir. Aşkın bireyin iç dünyasındaki değişimli sürecinin sebep olduğu iç çatışma, karmaşık duygusal yapının sonucu olarak karşımıza çıkar. Güzel duygularla tasvir edilen aşkın aynı zamanda da büyük acılara sebep olduğu ve ruh hâlinde gelgitler yarattığı belirtilir.

“Aşk Tövbesi” şiiri, içeriği ve şairin eseri bir şiir haricinde sosyal ve siyasal meseleler nezdinde mesaj kaynağı olarak görmesi sebebiyle serbest ölçüde kaleme alınmıştır. Şairin iç çatışması ve kişisel tecrübesini kurduğu olay örgüsü üzerinden okuyucuya aktarması dizelerin serbest ölçüde kaleme alınmasıyla daha anlaşılır bir hâl almıştır. Dizeler duygusal yoğunlukla yüklü kısa mısralar şeklinde oluşur. Nesirde olduğu gibi diyaloglara da yer veren şair, okur ile mesafeyi kısaltan samimi cümlelerle okurun dikkatini şiire toplamasına yardımcı olur.

Şair, kurduğu olay örgüsü üzerinden Zübeyde ve Mahmut karakterleri ile aşkın karmaşasını okuyucuya hissettir. Şiirin sonunu mutlu bitiren şair, karakterlerin barışmalarının ardından yine kendi iç çatışmasına değinir ve bu tavrı ile şiiri tamamlar.

3.7. Ak Çiçekler (1927)

Hadi Taktaş, “Ak Çiçekler” şiirini 1929 yılında, dört bölüm hâlinde kaleme alır. Son dönem eserleri arasında yer alan bu eser, doğa güzelliği üzerinde kurgulanır. Şair bu eserinde de gerçekliği güzelliklerin ardına saklar ve ironik ifadelere sıkça başvurur.

O,
Eritip buz bağlayan camları,
Sessizce bakıyor sokağa.
Ak çiçekler yağıyor sokakta.

Hadi Taktaş Kazan Tatarları için bir rol modelidir. Üstlendiği misyon ve vizyonu ile özellikle Kazan Tatar edebiyatında şiir türünün gelişmesinde önemli rol oynar. Tabii rol modelliği yalnızca şairliği ile sınırlı değildir. Onun dünya görüşü, toplumu ilgilendiren genel meselelerdeki tutumu kendisinden sonraki nesillerin düşünce dünyasına dokunması da Taktaş'ı Kazan Tatar edebiyatında önemli konuma yükseltir. “Ak Çiçekler” şiiri de Hadi Taktaş'ın dünyaya bakış açısını ve toplum nezdindeki rol modelliğini yansıtan önemli şiirlerinden birisidir. Kazan Tatar edebiyatında da önemli bir yere sahip olan eser Taktaş'ın fikir dünyası ve duygusal değerleri özelinde değerlendirilir. Şairin son dönem eserleri arasında yer alan şiir “Güzel” ve “Çirkin” anlamında ikiye ayırarak incelenir.

Birisi,
Burnunun ucunu eliyle sıkıp
Söverek geçti kışın soğuğuna
Yeli sürükleyip götürdü ardından.

Hadi Taktaş “Ak Çiçek” şiirini dört farklı bölümde ele alır. İlk bölümü “O”, ikinci bölümü “Birisi”, üçüncü bölümü “Onlar” ve son olarak dördüncü bölümü ise dizelerden de anlaşıldığı üzere “Ben” olarak belirler. Şair “o” üzerinden şiirin içeriğini şekillendirmeye ve tamamıyla bağdaştırmaya çalışır. Dizelerde dikkat çeken en önemli özellik ise şairin öteki gerçekliğidir. Taktaş *Sessizce bakıyor sokağa* sözleriyle gizem yaratır ve okuyucuyu şiirin içine çeker. İkinci bölümde “Birisi” üzerinden doğal imgelere başvurularak şiirin ardına gizlenen kötülükler ve sıkıntılı dönemin şartları *Söverek geçti kışın soğuğuna* sözleri ile aktarmaya başlar. *Kışın soğuğu* sözleri toplumun içinde bulunduğu durumdur. Şiirin kaleme alındığı dönemde Sovyetlerin dil, din, adalet ve eşitlik gibi değerlerden uzaklaştırmaya çalıştığı toplumların karamsarlığı ve çaresizliği devam eder. Aydınlar üzerindeki baskı da hâlen hissedilmektedir. Taktaş da baskıyı ve takibin devam ettiği bilgisini *Söverek geçti kışın soğuğuna / yeli sürükleyip götürdü ardından.* sözleri aracılığıyla okuyucuya iletir.

Onlar,

*Kızak çekip, türkü söyleye söyleye,
İkisi geçti dağdan kaymaya,
Birazdan ise hemen kaçtılar.*

*Ak çiçekler yağıyor. Dünya güzel.
Çok da güzel gibi geliyor.
Gökyüzü mavi, yıldızları sanki
Beyaz kar gibi yere dökülüyor.*

*Bahar yangını alev almadan
Kar altında uyur sokaklar.
Gecesi güzel olsa bile, gece geçince
Şafakları getirir boranlar.*

Taktaş üçüncü bölümde ise “onlar” şahsında devam eder ve umudu ön plana çıkarır. Kar yağışı ve mavi gökyüzünü doğa güzellikleri olarak görür. Dünya güzeldir. Taktaş bu güzelliği doğadan belirlediği imgelerle; kar *ak çiçekler gibi*, gökyüzü *mavi* ve yıldızlar da *beyaz kar gibi* sözleriyle betimler. Fakat şiirde güzellik olarak sunulan bu dizelerin ardında aslında baskı yılları gerçeği vardır. Şair *Bahar yangını alev almadan* sözlerinde bahar yangını ile mücadelecileri sembolize eder. Buradaki bahar, güzel günlerin “yangın” ise güzel günler için başlayacak mücadelenin tasviridir. *Kar altında uyur sokaklar* mısrasında da toplumun o anki durumunu ifade eder. “Kar altında” imgesi de “bahar yangını” ile bağlantılı olarak kurgulanır. *Gecesi güzel olsa bile* mısrasında gizlenen karanlık anlam, yine olumsuz manada değerlendirilebilecek “boranlar” ile güçlendirilir ve *gece geçince şafakları getirir*. ifadesiyle de zorlukların aydınlıkları getireceği vurgulanır. Şairin asıl gerçekliği ironik ifadelerle güzelliklerin ardına gizlemesinde Sovyet yönetiminin aydınlar üzerindeki hegemonyası ve edebî çalışmaları kısıtlaması sebep olarak görülür. Şiirlerindeki bu özellik ise Hadi Taktaş’ın kendi üslubunu oluşturur.

*Dünya güzel,
Şunun için de
Söve söve geliyorum soğuğa.
Yel ise, sessizce, saklanarak
Sürüklenerek geliyor arkamdan.*

*Bilmiyorum, neden, âşık mı olmuş,
Nereye gitsem, oraya gidiyor o,
Eve girdiğimde yere yatıp,
Çıkmamı bekleyip kalıyor o...
Bu sebepten ben çıkmadan
Pencereden bakıyorum sokağa.
Ak çiçekler yağıyor sokakta.7*

“Ak Çiçekler”de çirkin formunda ise kış soğuşunu görürüz. Sokakların kar altında kalması, soğuktan kaçmaları ve soğuşa sövmeleri şeklinde verilir. Şiirde dikkat çeken bir başka kötü unsur ise “yel” dir. Taktaş “yel” imgesi üzerinden takip edildiğini belirtir *Yel ise, sessizce, saklanarak / sürüklenerek geliyor arkamdan*. Şiirin kaleme alındığı dönemde Sovyet yönetim tarzında istibdat anlayışı ile her şey baskı altındadır. Sovyet istihbarat örgütü bu dönemde dikkat çeken ve kendi topluluklarının önde gelen idealist aydınlarını risk olarak görür ve gizli takibe alır. Bu meseleyi de şair “Ak Çiçekler” şiirinde kendisini takip eden “yel” imgesiyle belirtir. Ayrıca şairin alaycı dili de *Bilmiyorum, neden, âşık mı olmuş, / nereye gitsem, oraya gidiyor o*. sözlerinden anlaşılır.

“Ak Çiçekler” şiirinde dil gündelik, sade ve anlaşılırdır. Bu özelliği şiirin anlaşılmasında kolaylık sağlamaktadır. Şair eserinde samimi ve içten bir dil kullanır. Başvurduğu imgeler ve metaforlarla anlamı güçlendirir. Şairin birçok eserinde de karşılaşılan bir anlatım anlayışı olan lirik tarzı, bu eserinde de ön plandadır. Bütün bu sadelik ve lirik tarzın ardına gizlediği gerçekler ise başarılı bir şekilde okuyucuya yansıtılır. Nesnel gerçeklik üzerinden eğretilmeyle asıl düşüncenin gizlenmesi, kelimelerin anlamlarının değiştirilmesi ve okuyucuların üzerinde farklı algı yaratılması da şiirin niteliğini arttıran özelliklerindedir. Hadi Taktaş, şiirdeki zenginliği ve anlam derinliğini arttırmak için görsel ve düşsel imgeler aracılığıyla okuyucu üzerinde etkili olmak için betimlemelere de başvurur. Eserlerinde genellikle maneviyatı ve duygusal değerleri ön planda tutan şairin bu tutumu, okuyucusu üzerinde tesir bırakır.

“Ak Çiçekler” şiirinde nesnel içerik olarak doğa güzelliği dikkat çekmektedir. “Ak çiçekler”, “mavi gökyüzü”, “ak kar” imgeleri ile şair doğanın güzelliğini vurgular. Şiirin öznel yargılarında ise bütün bu güzelliklerin ardında gizli olan yalanlar vardır. 1929 yılında kaleme alınan bu eserde şairin yalanları ve kötülükleri doğa güzelliklerinin ardına gizlemesinin

sebebi Sovyetlerin baskıcı anlayışıdır. Eserlerde görüşler açıkça dile getirildiği vakit söz konusu eserlerin sahipleri sürgün, hapis veyahut idam cezaları ile karşı karşıya kalabilirdi. Bu dönem eserlerinde görüşler açıkça dile getirilemez. Gerçekleri eserlerinde dile getirmek isteyen aydınlar güçlü söz sanatlarından, başvurdukları metaforlardan ve imgesel sembollerden yararlanır. Nitekim “Ak Çiçekler” şiiri de Hadi Taktaş’ın bu düşünceyle kaleme aldığı eseridir. Şair söz konusu eserinin temasında da “kara yıllar” olarak addedebileceğimiz dönemin zorluklarını, baskılarını ve az da olsa umudu kullanır.

Şiirin son bölümünde “Ben” kimliği dikkat çeker. Gerçekliğin belirlediği bu bölümde şair, şiire gizlediği durumlara tepkisini ve dünya görüşünü *Dünya güzel, / şunun için de söve söve geliyorum soğuğa* sözleri ile belirtir. Kazan Tatar toplumu için üstelendiği misyonun sonucunda takibe alındığını ve Sovyet istihbaratı tarafından takip edildiğini *Yel ise, sessizce, saklanarak / sürüklenerek geliyor arkamdan* sözleri ile açıklar.

3.8. Mokamay (1929)

“Mokamay” şiiri, Hadi Taktaş’ın Kazan Tatar edebiyatına sunduğu en popüler şiirleri arasındadır. Taktaş’ın edebî değeri yüksek, okuyucular üzerinde etkili, lirik türde kaleme alınan bu şiiri, 1929 yılından günümüze dek popülerliğini yitirmemiş ve yeni nesil şairlere yol gösterici niteliğini korumuştur ((Хатипов ve Галиуллин, 2006: 98).

Eser, Hadi Taktaş’ın da yakın arkadaşı olan Muhammetcan’ın başından geçen olayları anlatır ve topluma karşı onu korur. Şiirde dönemin siyasi durumunun sosyalist ve ekonomik hayata yansımalarının etkisi görülür. Muhammetcan’ın hikâyesi üzerinden birey-toplum denkleminde iç çatışmayı da ele alan şair, yine bu dönemde de Sovyetleri çıkış kapısı olarak görür ve aydınlık geleceği, umudu vurgular. Onun için kurtuluşun formülü Sovyetler ve devrimleridir. Toplumun içinde bulunduğu zorluklardan kurtulması ve aydınlık günlere kavuşması Sovyetlerle mümkündür. Arkadaşı Muhammetcan’ın toplumsal formların kurbanı olması, başına gelenlerin ardından değişime ayak uyduramaması ve hayatını acılarla kanlı bir şekilde sonlandırması durumuyla da bu düşüncesini destekler.

Bilmiyorum,

Çok mu zaman geçer,

Ya da daha da uzun süreyle

*Galiba sonsuza dek unutamam
Tambov ormanları arasında
Huş²⁹ yaprakları hışirtısını...
Onlar hep benim hayalimde
Hışır hışır yaprak açarlar,
Yaşlı meşeler, bırakmazlar peşimi
Nereye varsam, uğurlarlar...
Hiçbir yerde yok öyle ormanlar
Hiçbir yerde yok öyle kamışlar
Oradaki gibi hışırdayanlar...*

Eserin zihniyeti, Hadi Taktaş'ın yakın arkadaşı Muhammetcan'ın başından geçen olaylar üzerinden birey-toplum sentezinde ele alınır. Toplumsal yargıların bireyin üzerindeki etkileri göze çarpar ve dönemin sosyal yansımaları şiirin temelini oluşturur. Hadi Taktaş, birey-toplum ilişkisinde toplumsal formların, sınıfsal ayırımın ve yargılayıcı tutumunun birey üzerindeki etkilerini Muhammetcan üzerinden ele alır. Eşitsizlik kavramı ön plana çıkar. Sınıfsal ayırımın toplum içerisinde yarattığı olumsuzluklar ve sebep olduğu sıkıntılar vurgulanır.

“Mokamay” şiiri, Hadi Taktaş'ın memleket sevgisi ile başlar. *Galiba sonsuza dek unutamam / Tambov ormanları arasında / huş yaprakları hışirtısını...* mısralarında unutamayacağını söylediği *Tambov ormanları* Taktaş'ın şehrinin önemli sembolik mekanlarından. Tambov ormanları “yaşlı meşeler”, “sazlıklar” ve “huş ağaçları” ile güzelleştirilir. Başvurduğu imgeler ile memleketinin güzelliğini vurgular.

*Masaldaki iki çocuk gibi
Huş başlarına tırmanıp
İki çulsuz oğlan dünya ile
Tanışıp dolaşmıştk birlikte...
Birimiz sarı saçlı, öbürümüz kara
Sarı saçlısı o, ben idim;*

²⁹ Kuzey ve ılıman kuzey bölgelerinde yetişen beyaz veya boz esmer renkli selvi benzeri bir ağaç türü (Казан утлары, Hadi Taktaş Кызыл армиядә, 2024, <https://kazanutlary.ru/news/yubilejga-baryshlyj/hadi-taktash-kyzyl-armiyade> 10.06.2024).

*Kara saçlı kahverengi gözlü
Eğri ayaklı dostum, canımın parçası
O, Mokamay canım, sen idin...
Ak kayına tırmanıp çıkmış gibi
Ben hayatta daima aydınlığa,
Yukarıya doğru yol aldım;
Çıktıkça dünyanın güzelliğini,
Parlaklığını daha çok görebildim.
Sen ise çıkamadın,
Kaldın,
Yok oldun...*

Şair çocukluk dönemindeki şartları ve toplum zihniyetini Muhammetcan ile olan hatıraları üzerinden belirtir. *İki çulsuz oğlan* ifadesinde ekonomik durum vurgulanır. Hayatının ilk yıllarında Kazan Tatar toplumunun sosyal yapısının Hadi Taktaş'ın iç dünyasında sebep olduğu değişimler ve dünya görüşü üzerindeki etkiler de şiirin şekillenmesinde belirgin unsurlardır. Taktaş "Mokamay" şiirinde sık sık tekrarladığı mısralarında çıkış yolu olarak gördüğü Sovyetler ön plana çıkar. Şair bu düşüncesini *Ak kayına tırmanıp çıkmış gibi / ben hayatta daima aydınlığa, / yukarıya doğru yol aldım; / çıktıkça dünyanın güzelliğini, / parlaklığını daha çok görebildim.* mısralarıyla pekiştirir ve şiirde bunu sıkça tekrar eder. Şair aynı zamanda arkadaşı Muhammetcan üzerinden de düşüncesinin doğruluğunu ve olumlu sonucunu vurgular. Arkadaşı gibi düşünmeyen ve mücadelecilik olmayan Muhammetcan, *Sen ise çıkamadın, / kaldın, / yok oldun...* sözlerinden de anlaşılacağı üzere kötü bir sona uğrar.

*Hiçbir şey de bizden kaçamazdı.
Bütün her şeye elimiz ulaşırdı...
Az mı zorluk gördük bu yüzden,
Az mı dal çubuğu (sopa) yedik;
Masaldaki iki çocuk gibi
Az mı ceza çekip yaşadık...
Kim düşünür bu eğlenmelerin
Sende mesleğe dönüşeceğini
Oyunla başlayan şeyin senin hayatını
Felakete alıp götürür diye...*

*Mektup yazsam da artık geç kaldım,
Okumazsın benim mektubumu
Lakin benim borcum, Muhammetcan,
Kurtarmaktır senin kötü adını!
Sen ömrünü kötü isim ile
Kanlı bıçak ile sınırladın...
Bir garip oldu senin hayatın,
Sen, Mokamay, öyle ne yaptın?*

“Mokamay” Muhammetcan’ın takma ismidir. Sırkıdı Köyü’nün en fakir ailelerinden birinin çocuğudur. Maddi durumlarının kötü olması sebebiyle devamlı çalışmak zorundadır. Çeşitli işlere giderek hayatını devam ettirmeye çalışır. *Az mı cefa çekip yaşadık...* sözleriyle Hadi Taktaş hem kendi hayatının hem de şiirin baş karakteri Muhammetcan’ın hayatının zorluğuna değinir. Fakat Muhammetcan’ın hayatı daha kötüdür. Taktaş bu durumu da *Kim düşünür bu eğlenmelerin / sende mesleğe dönüşeceğini, / oyunla başlayan şeyin senin hayatını / felakete alıp götürür diye...* sözleriyle okuyucuya aktarır. Birgün Muhammetcan çalıştığı yerde hırsızlık yapar ve köylüler tarafından suçlanır ve dövülerek bir mahzene kapatılır. Bu muamele de Muhammetcan’ın gururuna dokunur ve daha fazla dayanamayıp intihar eder: *Sen ömrünü kötü isim ile / kanlı bıçak ile sınırladın....* Muhammetcan imkansızlıkları sebebiyle hırsızlık yapar ve toplum tarafından afişe edilir. Hadi Taktaş “Mokamay” şiirinde adı hırsız olarak yayılan ve köylü halkı tarafından linçe uğrayan arkadaşı Muhammetcan’ın masum olduğunu göstermek ister. *Lakin benim borcum, Muhammetcan, / kurtarmaktır senin kötü adını!* sözleriyle de şair Muhammetcan’ın başına gelenler temelinde sosyolojik sorunları eleştirir ve toplumsal yargılamanın Muhammetcan’ın hayatı üzerindeki etkisine dikkat çeker.

*Geçmişim hüünlü bir hikâye benim,
O hikâyeyi eğer anlatırken
Belirse senin gölgen,
Hayır, hayır,
Ben yemin ederim: hiçbir zaman
Seni hırsız diye söylemem...
Sen yaşamaya hakkı olan biriydin
Sen dünyada yaşamayı istedin*

*Ancak sen açlık pençesinden
Alçaklıktan
Kurtulma yolunu bilemedin...*

Hadi Taktaş Muhammetcan'ın başına gelenler sebebiyle üzüntüsünü “*Geçmişim hüzünlü bir hikâye benim,*” sözleriyle dile getirir. Şair arkadaşına karşı vicdani sorumluluk hisseder. Şiiri kaleme alma amaçlarından biri olan Muhammetcan'ın toplum yargısından aklama çabasına *Ben yemin ederim: hiçbir zaman / seni hırsız diye söylemem...* mısraları ile devam eder. *Sen yaşamaya hakkı olan biriydin / sen dünyada yaşamayı istedin* serzenişiyle şair arkadaşının kötü bir insan olmadığını ve suçsuzluğunu dile getirir. Bu serzenişini de *Ancak sen açlık pençesinden / alçaklıktan / kurtulma yolunu bilemedin...* sözleriyle destekler. Yine ekonomik durum “açlık pençesi” ve sosyal adaletsizlik ise “alçaklık” ibaresiyle vurgulanır.

*Berber çabatalar³⁰ örüp dolaşırken,
Sen benden daha ustaca öriyordun
Benim güzel öremeyişimi
Beceriksizliğimden görüyordun...
Niçin sonunda böyle oldu,
Nasıl helakini görmedin,
Niçin, Mokamay, sen hayatını
Çabatan gibi güzel örmedin!*

Taktaş *Berber çabatalar örüp dolaşırken, / sen benden daha ustaca öriyordun* mısralarıyla da Muhammetcan'ın meziyetlerine dikkat çeker. Onun bu meziyetlerini kendinden üstün tutar. Hâl böyleyken de Muhammetcan'a *Niçin, Mokamay, sen hayatını / çabatan gibi güzel örmedin!* sözleriyle serzenişte bulunur. Onun bu yetilere sahip olmasına rağmen hayatta aydınlığa kavuşamamasına sitem eder.

*Aslında bizim ömür güzel ormanlarda,
Mayıs ayı gibi güzel başladı
Masaldaki iki çocuk gibi,
İkimiz iki yana savrulduk...
Senin hayat ağır hikâye oldu,*

³⁰ Ihlamur ağacından elde edilen iplerden örülmüş pabuçlar (Fuat Ganiyev ve diğerleri, Tatarca-Türkçe Sözlük, İnsan Yayınevi, 1997,388).

*O hikâyenin son sayfalarını
Sen büyük isim, asla unutulmayacak
İşler ile bezeyip gitmedin...
Sen yolu şaşırdın,
Lakin sen iyi idin,
Senin güzeldi kalbin
Fakat bilemedin hayat batağından
Yalnız çıkmanın mümkün olmadığını...
Sen bilmedin,
İnsanlar dünyada hayat batağından
Çıkış yolunu birlikte arıyorlar;
Yalnız kalıp, açlıktan ölmek için
Birlikte dünyada hayat kuruyorlar...
Geçmiş hikâye edip anlattığımda
Yansıyıp gitse senin gölgen
Hayır, Mokamay, hiçbir zaman
Seni kötüleyip söyleyemem...
Sen yoksul idin, lakin çalışkandın,
Senin güzel idi gönlün,
Sen bilemedin sınıf bataklığından
Böyle çıkışın mümkün olmadığını...*

Şiirin son bölümünde Taktaş arkadaşı Muhammetcan ile eşit şartlarda başladıkları hayatın devamında Muhammetcan'ın değişime ayak uyduramamasından *Sen büyük isim, asla unutulmayacak / işler ile bezeyip gitmedin...* mısralarıyla hayıflanır. Bu bölümde dikkat çeken bir başka durum ise *Fakat bilemedin hayat batağından / yalnız çıkmanın mümkün olmadığını...* sözlerinin ardında gizlidir. Buradaki ifadesinde birliktelikten bahseder. Taktaş Muhammetcan'ın hikâyesi üzerinden topluma zorlukların beraber atlatılacağı, tek başına bir şeyi başarmanın mümkün olmayacağı mesajını da *İnsanlar dünyada hayat batağından / çıkış yolunu birlikte arıyorlar.* sözleriyle aktarır. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde toplum içine karışmayan, onlardan kendini soyutlayan ve kişiler cemiyet tarafından ötekileştirilir. Uzak durmasının sonuçları da uzak duran şahıslar adına olumsuz sebeplere bağlanır. “Mokamay” eserinde de içine kapanık, yalnız bir karakter olan Muhammetcan'ın köy halkı tarafından ötekileştirilmesi ve başkalarına bir musibet geldiğinde de onu sorumlu tutmaları anlatılır.

Hadi Taktaş arkadaşının toplumsal yargılar sonucunda soyutlanması ve adının kötüye çıkması durumunu kabullenemez: *Hayır, Mokamay, hiçbir zaman / seni kötüleyip söyleyemem...* Bu durum Taktaş'ın iç dünyasındaki toplumsal formlarla değişimi benimseyen anlayışının dışı vurumudur. Hadi Taktaş için sınıfsal ayrışmalar da eleştiri konusudur. Nitekim şair şiirinin son mısralarında arkadaşı Muhammetcan'a ithafen yer verdiği *Sen bilemedin sınıf bataklığından / böyle çıkışın mümkün olmadığını...* sözleriyle sınıfsal ayrılığı da eleştirir. Lenin'in ölümünün ardından Sovyetlerin yeni başkanı Stalin olur. Taktaş, Rusya sınırları içerisinde yaşayan toplulukların sınıfsal ayrılıktan kurtulması için "Kolhozlaştırma"³¹ politikasını umut olarak görür. Ona göre Sovyetler ve Kolhozlaşma anlayışı toplum için gelişimin, karanlıktan aydınlığa çıkmanın ve sınıfsal ayrışmanın umududur.

Hadi Taktaş, "Mokamay" şiirinde bireyin iç dünyasında varoluşsal sıkıntılarını dile getirir. Birey-toplum sentezinde dönemin toplumsal yapısını ve sosyal durumunu değerlendirir. Sınıfsal ayrıma dikkat çeker ve bu ayrım neticesinde bireyin karşılaştığı problemleri anlatır.

Şiirinde doğa teması da dikkat çeker. Memleket özlemine vurguladığı ilk dizelerinde yer verdiği doğal güzelliklerle de insan-doğa ilişkisini kendi iç dünyasının yansıması olarak okuyucuya sunar.

Hadi Taktaş, Muhammetcan ile geçirdiği çocukluk dönemlerinden bahseder. "Masallardaki" tabiri ile verilen durum ise güzelliği ve mutluluğu imgeler. Masum iki çocuk olarak başlayan hayatlarının daha sonraları ciddileştiği ve zorlaştığı görülür. Hadi Taktaş, Muhammetcan'ın sosyal bataklıktan çıkmayı başaramadığına ve kendisini takip etmediğine çok üzülür. Bir başka değerlendirmeye bu eserde kurtuluşun ve umudun tek çaresinin kendi izlediği yol olduğunu ve bu yolu takip etmeyenlerin Muhammetcan ile aynı kaderi paylaşacağı da söylenebilir. Şair dünya görüşü olarak kendisinin kurtulduğunu ve aydınlığa kavuştuğunu belirtir. Fakat arkadaşı Muhammetcan bu değişime ayak uyduramaz. Toplumsal yargıların ve sınıfsal bölünmenin kurbanı olarak yok olup gider.

³¹ Toprak ağalığı sistemini ortadan kaldırarak durumu iyi olmayan köylü halk ile toprak zengini köylüler arasındaki sınıf farklılığın kaldırılması amacıyla gerçekleştirilen politika (Almas Telmanov, "Sosyalist Bir Proje Olarak Kolhozlaştırmanın Kazak Toplum Hayatına Etkileri", (Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2022) 27).

Hadi Taktaş arkadaşına mektup şeklinde kaleme aldığı “Mokamay” şiirinde serbest bir ölçü kullanır. Lirik türün ağır bastığı bu eser, döneminin ve Kazan Tatar edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alır. Şiirin anlamını güçlendirmek için sık sık imgesel ifadeler ve metaforlara başvurulur. Şair ilk olarak şiirin giriş bölümünde memleketine olan özlemini imgeler yardımıyla sembolleştirir *Galiba sonsuza dek unutamam / Tambov ormanları arasında / huş yaprakları hıştırtısını...* Söz sanatlarını da etkin kullanır ve “ *Onlar hep benim hayalimde / hışır-hışır yaprak açarlar, / yaşlı meşeler, bırakmazlar peşimi / nereye varsam, uğurlarlar...* sözleriyle memleketine olan hasretini anlatır. Çocukluk dönemlerinden bahseden şair, arkadaşı Muhammetcan ile anılarından bahsederken ekonomik durumlarını ve yaşadıkları zorlukları da sembolik imgelerle açıklar. *İki çulsuz oğlan ile* sözleri maddi durumlarını, *Az mı zorluk gördük bu yüzden, / az mı dal çubuğu (sopa) yedik; / masaldaki iki çocuk gibi / az mı ceza çekip yaşadık...* sözlerinden de yaşadıkları zorlukları ve toplumsal yargılamaların üzerlerinde oluşturduğu baskıyı açıklar.

Şiirin ilerleyen bölümünde sembolik bir durum olarak huş ağacı verilir. Hadi Taktaş bu bölümde huş ağacını insan ömrüne ve kaderine benzetir. Huş ağacında *Ak huşa tırmanıp çıkmış gibi / ben hayatta daima aydınlığa, / yukarıya doğru yol aldım.* sözleriyle şair kendisinin aydınlığa ulaştığını kasteder. Hadi Taktaş huş ağacından yukarıya doğru tırmanırken Muhammetcan tırmanamaz ve yok olur. Bu durumu da *sen ise çıkamadın... / kaldın, yok oldun...* sözleriyle açıklar.

Şiirin ana düşüncelerinden birisi olan birey-toplum çatışması ve varoluşsal sıkıntı, Taktaş’ın arkadaşı Muhammetcan’ı toplumun yargısından aklamaya çalışmasıdır: *Sen yaşamaya hakkı olan biriydin. / Sen dünyada yaşamayı istedin / ancak sen açlık pençesinden, / alçaklıktan / kurtulma yolunu bilemedin...*

Şiirin son bölümünde Hadi Taktaş, arkadaşı Muhammetcan’ın toplumun önünde suçsuz olduğunu ispata çalışır. Onun dünyada yaşamaya hakkı olduğunu *çalışkandın* ve *senin güzeldi kalbin* dizeleri ile defalarca belirtir. Elbette ki sınıfsal ayırım da Hadi Taktaş’ın *sen bilemedin sınıf bataklığından / böyle çıkışın mümkün olmadığını...* sözleriyle eleştirileri arasındadır. Toplumun sosyal yapısı kötüleştiğinde birey de hataya sürüklenir. Fakirlik, açlık vb. durumlar da Muhammetcan’ı hata yapmaya sürükler. Taktaş da bu durumları ortaya koyarak Muhammetcan’ı aklamaya çabalar.

3.9. Alsu

Hadi Taktaş'ın "kadın" ve "aşk" kavramlarını merkez alan ünlü eserlerinden biri de "Alsu" şiiridir. Toplumu ilgilendiren sosyal, siyasal ve ekonomik meselelerin haricinde "aşk" olgusu da Hadi Taktaş'ın önem verdiği bir değerdir. Şaire göre bireyin duygu dünyasının temelinde aşk yer alır. O, zaman zaman şiirlerine konu edindiği aşk temelinde bireyin duygusal dünyasını değerlendirir. Nitekim şiir geleneğini romantizm ışığında şekillendiren Hadi Taktaş, gerçekliği de göz ardı etmez ve aşkı yalnızca olumlu yönleriyle değil sebep olduğu içsel travmalar, acılar ve pişmanlıklarla da değerlendirir.

*Sokak taşlarına karlar yağıyor,
Kapatıyor kar kızak yollarını
Karda kaya kaya Alsu geliyor
Yen içine sokmuş ellerini...
Yele karşı ılık nefesi
Donup aklaştırıyor kıvrıcık saçlarını
Yol boyu onu azarlara azarlara
Söylene söylene dönüyor Gazze'si:
- "Alsu, dur şimdi, güzelim
Aboo,
Yine kara batırdın!.."
O küserek yana gidiyor. Onu
Alsu tekrar yalvarıp çağırıyor:
"Gel, oynamıyorum, bitti...
Gel artık!"
Gelirse ama yine kara batırıyor.
Soğuk kara basıp Alsu geliyor,
O gülüyor
O sevimli
O yavuz
O hiç de böyle
Yavuz değilmiş gibi gözüküyor...*

Hadi Taktaş, şiirde karakterlerin iç dünyasındaki karmaşalara ve belirsizliklere de değinir. Özellikle Gazze ve Alsu arasındaki ilişkinin belirsizliği, karakterlerin hâletiruhiyesindeki karmaşayı öne çıkarır. Değişkenlik gösteren ruh hâlleri ve belirlenemeyen sıfatları da karakterlerin kimlik arayışını gösterir. Taktaş'ın şiir dilinde *Sokak taşlarına karlar yağıyor, / kapatıyor kar kızak yollarını*. mısralarından da anlaşılacağı üzere doğa betimlemeleri dikkat çeker.

Şiir doğal güzelliklerin yansıması ile başlar. Taktaş'ın birçok eserinde karşılaşılan “kar” ve “kızak” motifi, ülkenin coğrafi ve iklim şartları ile bağlantılıdır. Şair bu motiflerle şiire estetiklik kazandırır. Eserin baş karakteri Alsu, neşeli ve biraz da şakacı bir karakterdir. Taktaş *Karda kaya kaya Alsu geliyor / yen içine sokmuş ellerini...* sözleri ile okuyucunun hayal dünyasında Alsu'yu şekillendirmeye başlar.

*Sokak hışır hışır geceyi geçiriyor
Kimsenin kimsede işi yok,
Her kalın kürklü kişinin
Sıcacık börtü³², kalacak yeri var...
Yalnızca yaşlı dede “Barabız”ın
Pek de güzel değil hayatı
Her gün sabahtan akşama kadar
Soğuk sokak onun mekânı.
Canımın parçası, dede, “Barabız!”
Atın ile satın alırsız
Öğrencide para pek çok olur
Hey,
On kuruşa götürürsen gidelim!*

Şiirin zihniyet yapısında ise sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik vardır. Kalem aldığı dönemin sosyal yapısı ve özellikle sınıfsal farklılıklar da esere yansır. 1929 yılı Rusya'da oldukça karmaşık bir dönemdir. Ekonomi alanında yeni adımlar atılır. Lenin sonrası Sovyetlerde Stalin rüzgârı esmektedir. Lenin Sanayileşme ve kolektivizasyon³³ politikalarına

³² Başlık, şapka.

³³ Sanayileşmenin hızlanması ile kolhozların sayısı da artar. Bu dönemde kulakların ortaya çıkması ve güçlenmesi sebebiyle köylü halkın ezilmeye başlar. Buna karşı tarımda köylü çiftçileri birleştirerek

uygulamaya koyar. Fakat bu politikalar vaat edilenin aksine köylüler arasında çatışmalara ve ayrışmalara sebep olur. Yine aynı dönemde Stalin iktidarını güçlendirme amacıyla toplum üzerinde korku ve güvensizlik ortamı yaratan politikalarına devam eder. Kendisine muhalif olan ve potansiyel tehlike olarak gördüğü toplulukları tasfiyeyi amaçlar. Bu düşünce yapısı da baskılara sebep olur. Sanayileşmenin beraberinde getirdiği işçi sınıfı ayrımı halk arasındaki hiyerarşiyi arttırarak sosyal çatışmalara sebep olur. Taktaş da “Alsu” şiirinde dede “Barabız” karakteri üzerinden bu durumu *Her kalın kürklü kişinin / sıcacık börtü, kalacak yeri var... / Yalnızca yaşlı dede “Barabız”ın / pek de güzel değil hayatı. / Her gün sabahtan akşama kadar / soğuk sokak onun mekânı.* sözleriyle işler. “Kalın kürklü kişiler” üst sınıf kimliğinin tasviridir. Yaşlı dede “Barabız” karakteri de toplumun alt tabakasının tanımıdır. Taktaş bu ayrım üzerinden sosyal adaletsizliği eleştirir.

*-Gazze, bak nasıl benim saçlar
Birbirine yapışıp donmuşlar...’
-Karlı saçlar yakışıyor sana Alsu,
Kendi saçından bile güzel olmuşlar...’
Alsu gözünü alamıyor, kendine bakıyor
O güzel
O sevimli
O yavuz
O hiç de böyle
Yavuz değilmiş gibi geliyor.*

*Ona bugün bir şeyler olmuş
Bir şarkı söylemek istiyor bir gülmek
Kendisinden geçip kirpikleri ansızın
Bir noktaya takılıyor.
- Bırak hele, Gazze, dersini,
Eh, öpesim geliyor seni,
Eh, öpesim gelir yüzünü
Dinle artık bir kere sözümü?..
Gazze, istemedi işini bırakıp,*

güçlenmelerini öngören kolektivizasyon politikası uygulanmaya başlar (Menaf Turan, “SSCB’de Toprak Mülkiyeti”, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi, 3.307-332).

Söylene söylene geliyor yanına

“Alsu” şiirinin teması birkaç başlık altında işlenebilir. İlk bölümlerinde *Sokak taşlarına karlar yağıyor* ve *karda kaya kaya Alsu geliyor* mısralarında doğa imgeleri dikkat çeker. Şair kullandığı bu imgelerle “Alsu” karakterinin okuyucunun hayal dünyasında tasvirini kolaylaştırır. Eserde ana temayı aşk oluşturur. Şair aşkı Alsu üzerinden kurgular. Alsu oldukça hareketli ve güzel bir kızdır. Şiirdeki Gazze karakteri de Alsu’ya hayrandır. Bu hayranlığı *Karlı saçlar yakışıyor sana Alsu, / kendi saçından bile güzel olmuşlar* mısralarındaki Alsu ile olan diyaloglarında açıkça ortaya konur. Gazze karakterinin Alsu’ya duyduğu ilgi aslında şairin aşka ve beğendiği kıza karşı bakış açısını da yansıtır.

Hadi Taktaş, “Alsu” şiirinde duygusal formları merkeze alır. Alsu’nun güzelliğini *O güzel, / O sevimli*, hareketli yapısını *Alsu, dur şimdi, güzelim / Aboo, / yine kara batırdın!..* ve iç dünyasını da *Bir şarkı söylemek istiyor, bir gülmek / kendisinden geçip kirpikleri ansızın / bir noktaya takılıyor* mısralarında tasvir eder. Hadi Taktaş “Alsu” şiirinde okuyucularına Alsu karakteriyle Tatar kadını da tanıtır. Alsu’ya “güzel”, “sevimli” ve “yavuz” sözleriyle yüklediği güzellik ve meziyetlerle Tatar kadını profilini de sunmaktadır. Alsu’nun aşkı, hüznü, gücü ve iç dünyası gibi özellikler toplumdaki kadın profili açısından oldukça önemlidir. Hadi Taktaş’ın şiirlerinin genelinde karşılaşılan lirik anlatım tarzı, “Alsu” şiirinde de ön plandadır. Söz sanatlarını etkin kullanması ve şiirselliğin ön planda tutulması eseri güçlü kılan özelliklerindedir.

Alsu gülümseyerek gözüne bakıyor

Fakat o ona ne söylesin...

Söylesin mi güzel gençliğinin

Şanlı yıllarda geçtiğini

Söylesin mi dünyayı, bugünü

Her şeyi candan sevdiğini...

Her güneşli sabah onun için

Yeni düşünceler getirirse

Bugünün her bir güzelliğini

Kendisi ile onu sarhoş ediyor.

Hadi Taktaş’ın eserlerindeki ortak vurgu dönem şartlarıdır. Şair Alsu şiirinde aşkı tema

olarak belirlese de yine dönem şartlarından dem vurur. *Söylesin mi güzel gençliğinin / şanlı yıllarda geçtiğini* sözlerinden de anlaşılacağı üzere Taktaş, I. Dünya Savaşı'na atıfta bulunur. Savaşın kara bulut gibi üzerine çöktüğü bu dönemi gençliğin kaybı olarak düşünür.

Şunun için bugün o geceleyin

Bir mektup yazdı sevgilisi için

(Sevgilisi kimdir...)

Eğri satırlar yazıp

Hızlıca bir çizgi çizdi

Mektubun son satırı:

- "Beni çok özlersen,

Mektubum bastırın gönlünün heyecanını

Çok mutludur senin Alsu'n..."

Şiirin son bölümlerde ironik ifadeler dikkat çeker. *Bir mektup yazdı sevgilisi için / (Sevgilisi kimdir...)* sözlerinde şair parantez içinde verdiği *(sevgilisi kimdir)* ifadesinde alaycı bir tutumla Alsu hakkında düşüncelerini yazar. Bu bölümde şair Alsu'nun iç dünyasının derinliklerine iner. Sevilisine mektup yazan Alsu'nun karmaşık bir iç dünyası vardır. Özellikle Gazze ile olan ilişkisinin belirsizliğinin ardından kaleme aldığı mektubun muhatabının da belli olmaması bu belirsizliği gün yüzüne çıkarır. Alsu'nun dışarıdan oluşturduğu algı ile iç dünyasındaki algının tezatlığı da bu noktada ortaya çıkar.

Mektubu ile yeni çekilmiş

Resmini koydu kendi zarfına,

Eline son defa resmini alıp

Şu sözlerini yazdı arkasına:

"Bu, Alsu'n senin

Görüyor musun

Ne kadar da güzel oturmuş.

Bak, başkalarına beni değişme

Kadrimi bilip yaşa, imansız!.."

Koridordan yürüyerek Alsu geliyor

O güzel

O sevimli

O yavuz

O yavuz değilmiş gibi geliyor.

Alsu'nun mektubu duygusal derinliğini ve hassasiyetlerini okuyucuya yansıtır. Bu kısımda özellikle *Ne kadar da güzel oturmuş. / Bak, başkalarına beni değişme / kadrimi bilip yaşa, imansız!..* sözlerinden anlaşıldığı gibi Alsu da kendi güzelliğinin farkındadır ve bunu da rahatça dile getirir. Dizeler yine şairin sıklıkla tekrarladığı “güzel”, “sevimli” ve “yavuz” imgeleriyle son bulur.

O derse bugün pek geç geldi

Bir yerlerde dolaşıp gecikmiş.

Kendisi geç kaldı

Kendisi hâlâ

Gülerek giriyor kapıdan...

Kendisi ders dinliyor,

Kendisi hiç

Dinlemiyormuş gibi davranıyor

Kendisi profesörüün dersini yazıyor

Kendisi ona burnunu eğip

Çiziveriyor defterinin kenarına...

Kendisi sınavlara hazırlanmaya

Herkesten de geç başlıyor,

Kendisi sınavları başkalarından

Önce veriyor, önceden kurtuluyor...

Bu bölümde tekrardan Alsu'nun meziyetleri işlenir. Alsu'nun güzelliğinin ve sevimliliğinin yanı sıra problemlerini de zekice hallettiği görülür. Fakat dikkat edilmesi gereken bir başka durum *Kendisi onun burnun eğri edip / çiziveriyor defterinin kenarına...* mısralarında belirir. Burada Taktaş Alsu'nun karakter özelliğinden bahseder. Ciddi biri değildir ve sorunlarına karşı alaycı yaklaşımı dikkat çeker. Ayrıca Alsu'nun bu tavrına karşın *Herkesten de geç başlıyor, / kendisi sınavları başkalarından / önce veriyor, önceden kurtuluyor...* sözleriyle de zekiliği ve rahatlığı vurgulanır.

Hiçbir şey ona hiç güç gelmiyor

*Her şey ona kolay geliyor
Yanar gençliğinin pembe tanı
Geçip gitmez gibi geliyor.
O kendinin kendisinin sahibi bugün
O akıllı, kendisi sevimli,
O yavuz,
O hiç de öyle
Yavuz değilmiş gibi gözüküyor.”*

Şiirin son bölümünde ise Alsu'nun tabiri caizse vurdu duymazlığından *Yanar gençliğinin pembe tanı / geçip gitmez gibi geliyor.* mısralarıyla bahsedilir. Bilhassa şairin düşüncelerini dile getirdiği son mısralarda yine Alsu'nun meziyetlerine vurgu yaparak şiir tamamlanır.

Hadi Taktaş'ın şiirde kullandığı özgün dil yapısı ve sembollerle birlikte okuyucuya kendi üslubunu sunar. Geleneksel Tatar şiirinde farklı bir yapıda kaleme aldığı “Alsu” şiirinde modernizmin etkisi de görülür. Taktaş'ın Kazan Tatar edebiyatındaki modern şiir anlayışında dili özgürce kullandığı görülür. Estetik bir yapı oluşturan şair, eserlerine derinlik kazandırır. Şiir serbest ölçüdedir ve şair düşüncelerini dizelerde özgürce ifade eder. Alsu'nun güzelliği dizelerde sık sık vurgulanır. Tekrarlar aracılığıyla şiire ahenk kazandırılır. Okuyucunun zihninde güzel ve meziyetli bir Tatar kadını imajı oluşur. Şiirde anlamın derinleştirilmesi, okuyucunun dizeler arasında zihinsel yolculuğa çıkarılması kullanılan imgeler ve metaforlar sayesinde. Doğadan kullanılan imgeler Alsu ile bağdaştırılır ve güzelliği betimlenir. Bu betimlemelerle şiire kazandırılan nitelik, eserin Kazan Tatar edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olmasını sağlar.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hadi Taktaş maddi durumu çok da iyi olmayan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi eğitime önem vermiştir lakin hayat şartları Hadi Taktaş'ı küçük yaşlarda çalışmak zorunda bırakmıştır. Bütün bu zorlulara rağmen o, edebiyata olan bağıni hiçbir zaman koparmamıştır. Gittiği her yerde araştırmalarına ve çalışmalarına devam etmiş, otuz yıllık kısa hayatına birçok tiyatro, makale, gazete yazısı, deneme ve şiir türünde eserler sığdırmıştır.

Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir. Yenilikçiliği ve üslup anlayışıyla Tatar şiirine yeni bir soluk kazandıran Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında şiir geleneğinin gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir. Yaşadığı döneme kayıtsız kalmamış ve toplumu ilgilendiren meseleleri konu edinmiştir. Taktaş Kazan Tatar edebiyatında şiir anlayışına farklı bakış açısıyla yaklaşmış, şiirin sanatsal zenginliğinin artmasına da büyük katkı sağlamıştır. Faaliyetleri kendi dönemiyle sınırlı kalmamış, kendisinden sonraki nesillere de yol gösterici olmuştur.

XX. yüzyılda Rusya sınırları içerisinde yaşayan topluluklarda sosyalist hareketler yaşanır. Bağımsızlık mücadelesi olarak baş gösteren bu hareketler, özgürlüğünü arayan halkın uyanışı olarak nitelenir. 1905-1907 yıllarında yapılan devrimler, bu uyanış hareketlerinin tezahürü olarak ortaya çıkar.

Kazan Tatarları bu dönemde millî benliklerine dönüş hareketi başlatır. Yeniliklerin takip edildiği ve eski anlayışların terk edildiği bu dönemin en dikkat çekici olayı ise Maarifçilik hareketidir. Maarifçi düşünce neticesinde kendilerini Ruslaştırmak ve Hristiyanlaştırmak isteyen Rus yönetimine karşı direniş başlar ve yenilik anlayışı hız kazanır. Bu bağlamda dönemin ileri gelen aydınları da faaliyetleri ile yenileşme sürecine katkıda bulunur. Kazan Tatar edebiyatında yenilikçi anlayışla dikkat çeken önemli isimlerden birisi de Hadi Taktaş'tır. Taktaş eserleri ile döneme ve geleceğe ışık tutar.

Hadi Taktaş'ın eserleri yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik izlerini taşır. Toplumun iç dünyasını ve ruhsal durumunu eserlerinde, lirik tarzda romantizm anlayışıyla işler. Daima umuttan bahseder ve yenilikçiliği savunur. O, Kısa hayatına rağmen Kazan

Tatar toplumu için mihenk taşlarından biri hâline gelir.

Bu tez çalışmasında XIX. ve XX. yüzyıl Kazan Tatar edebiyatının genel durumu, Hadi Taktaş'ın hayatı, edebî faaliyetleri ve 1901-1931 yılları arasında kaleme aldığı şiirlerinden sanat anlayışı ve taşıdıkları dönem izleri bakımından dikkat çeken “Azrailler”, “Türkistan Sahralarında”, “Taktaş Öldü”, “Küçük Haydut”, “Bugünkü Güzellik”, “Aşk Tövbesi”, “Ak Çiçekler”, “Mokamay” ve “Alsu” eserleri içerik ve şekil açısından incelenmiştir. Son bölümde ise popüler şiirlerinden yirmi adetinin Tatar Türkçesi aslı ve Türkiye Türkçesine aktarması verilmiştir.

Hadi Taktaş şiirleri iki dönem olarak değerlendirilir. 1923 yılı onun için değişim noktasıdır. Bu dönemden itibaren dönemin şartlarına uyar ve realist düşünceyi kabul eder. Kaleme aldığı eserlerinde lirik anlatımlarıyla realizm ve romantizm etkisi görülür. Eserlerinde yalnızca sosyal, siyasal ve ekonomik meselelerin üzerinde durmayıp, Kazan Tatar toplumundaki ahlaki değerler, kadın motifi, anne profili ve toplumun iç yapısı gibi nitelikleri de işlemiştir.

Bu çalışmada Hadi Taktaş ve şiirleri üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Çalışma Kazan Tatar edebiyatı temelinde şiir ve yenilikçilik üzerine çalışan araştırmacılara kaynak olabilecek niteliktedir. Kazan Tatar edebiyatının mihenk taşlarından olan Hadi Taktaş hakkında Türkiye’de yeterince çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın konusu olarak Hadi Taktaş ve şiirlerinin belirlenmesinde şairin Türkiye ve tüm Türk bilim dünyasına tanıtmak amaçlanmıştır. Kazan Tatar edebiyatında özellikle şiirin türünün önde gelen temsilcilerinden olan Taktaş, yeni gelen nesillere de yol gösterici olmuştur. Sadece Kazan Tatarları ile sınırla kalmayıp özellikle Türkistan bölgesi için de sembol hâline gelmiştir. Hadi Taktaş ve eserleri üzerine daha detaylı yapılacak olan çalışmalara bir başlangıç olarak hazırladığım bu tez, ileride yapılacak olan daha kapsamlı araştırmalar için yol gösterici niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Arabacı, H. (2003). Rus Ordusunda Kırım Tatar Süvari Birlikleri 1806-1920. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 48 (2): 245-257.
- Abukan, M. (2010). Turgut Uyar'ın "Çok Üşüme" Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, VI, (1): 92-101.
- Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Argunşah, M., Demir, N., Tezcan Aksu, B., Gültekin, B. (2005). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Akarslan, M. (1994). 1918-1991 Arası Sovyetler Birliği'nde Rejimin Hâkim Güçleri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XV (1): 197-298.
- Arslan, A., Maraş, İ., Çelik, R., Berse, M. (2014) *Şehabeddin Mercani ve Kazan Kültürü*. Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Eskişehir 2013 Ajansı.
- Bilgili, C. (2023). Serflik Sisteminin Gelişimi ve Kulakların Ortaya Çıkma Süreci. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8(1): 91-104.
- Buran, A., ve Alkaya, E. (2006). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Батулла, Р., ve Корбан, Р. (2001). *Такташ*. Казан: Татарстан китап нәшрияты.
- Вәлиев, Р., Галиев, М., Миңнегулов, Х., Рәфыйков, Ф., Сафиуллин, Ф., & Һадиев, И. (2020). *Шәхсләребез Һади Такташ*. Казан: Жыен Нәшрияты.
- Вәлиева, З., Вәлиев, Р., Миңнуллин, Т., Ибраһимов, И., Шакиров, Д., Шәехов, Л., Фәтхетдинова, Ф. (2010). *Һади Такташ Әсәрләр* (2. Матбугат). Казан: Татаристан Китап Нәшрияты.
- Çetin, Ç. Z. (2006). Tatar Edebiyatının Gelişimi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 9 (1): 138-151.
- Çelik, M. (2023). İki Yüzyıldan Sonra İnkıraz'da Ayaz İshaki'nin Tespitleri. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*: 5 (1): 1-22.
- Çelik, M. (2022). *Kazan Tatar Edebiyatının İlk Kadın Romancısı Medine Malikova'nın Romancılığı*. (1. Baskı). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Ganiyev, F., Ahmetyanov, R., Açıkgöz, H. (1997). *Tatarca-Türkçe Sözlük*. (1. Baskı) Kazan-Moskova: İnsan Yayınevi.
- Gökdu, A. (2017). 1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 40 (3): 1-22
- Hatunoğlu, N. (2015). Buhara'daki Ceditçilik Hareketi ve Yaş Buharalılar. *Orman Amenajmanının Dünü, Bugünü ve Geleceği Çalıştayı Sonuç Bildirgesi ve Tebliğler*,

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (38), 1-33.

Хәсәнов, М. Х., Әхмәдуллин, А.Г., Галимуллин, Ф. Г., Нуруллин И. З. (1975). *Татар совет әдәбияты 10. Сыйныф дәреслегә* (3. Матбугат). Казан: Татарстан китап нәшрияты.

Хатилов, Ә., ve Галиуллин, Ә. (2001). *Әдәбият* (3. Матбугат). Казан: Мәгариф Нәшрияты.

Хатилов, Ә., ve Галиуллин, Ә. (2006). *Әдәбият* 7 (4. Матбугат). Казан: Мәгариф Нәшрияты.

Хәсәнов, М., Әхмәдуллин, А., Галимуллин, Ф., Нуруллин, И. (1994). *Әдәбият 10*. Казан: Мәгариф.

Писа, S. (2015). Dekabrist Şiirinin Özellikleri, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (33): 171-180.

Karataş, Ö. (2021). Rus Raporlarında Türkistan İsyanı (1916-1917). *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10 (1): 63-82.

Kamalieva, A. (2009). *Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Kamalieva, A. (2010). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazan Tatar Edebiyatı ve Maarifçilik Hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16): 147-157.

Kamalieva, A. (2019). *Tutsak Şiirler (Tatar Şairi Musa Celil'in Moabit Defterleri Şiirleri)* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Kanlıdere, A. (2021). *İdil Ural ve Türkistan'da Fikir Hareketleri*, (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kırımlı, H. (2011). Kırım'da ve İdil-Ural Bölgesinde Açlık ve Türkiye'den Giden Yardım (1921-1922). *Bellekten Dergisi*, 75 (1): 881-952.

Мусин, Ф., Хәбиуллина, З., & Закиржанов, Ә. (2006). *Татар әдәбияты 11* (3. Матбугат). Казан: Мәгариф» Нәшрияты.

М. Х. Хәсәнов, Әхмәдуллин, А. Г., Галимуллин, Ф. Г., Нуруллин, И. З. (1994). *Әдәбият 7*. Казан: Мәгариф.

Öner, M. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri* (1. Baskı) içinde (679-748). Ankara: Akçağ Yayınları.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztürk, G. (2016). Türkistan'da Ceditçilik ve Basın Faaliyetleri. *İletişim Çalışmaları Dergisi* (1): 95-115.

- Saygılı, H. (2012). *1905 Rus Devriminin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Şirin, H. (1998). *Hesen Tufan'ın Şiirleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Telmanov, A. (2022). *Sosyalist Bir Proje Olarak Kolhozlaştırmanın Kazak Toplum Hayatına Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tombak, F. (2011). 20. Yüzyıl Sovyet Rusya'sında Din, İslamiyet ve Nüfus Üzerine Bir Değerlendirme. *History Studies International Journal Of History, III* (2): 359-370.
- Turan, M. (2011). SSCB'de Toprak Mülkiyeti. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi, 66* (3): 307-332.
- Яхин, А. Г. (2007). *Әдәбият 10* (3. Baskı). Казан: Мәгариф Нәшрияты.
- Яхин, А. Г. (2007). *Әдәбият 8* (3. Baskı). Казан: Мәгариф Нәшрияты.
- Yarımoğlu, S. (2022). Milliyetler Meselesi Temelinde Orta Asya'daki Sovyet Politikaları. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, 4* (1): 31-60.
- Zahidullina, D. (2003). *Modernizm hem XX Yüz Başı Tatar Prozası*. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Захидуллина, Р. Ә. (2007). *Мәхәббәт Тәүбәсе*. Казан: Татаристан Китап Нәшрияты.
- Url-1, (2023). <https://sptatar.com/taktash-adi/>, Такташ Һади , (23.12.2023).
- Url-2 (1995). <https://fajdali.narod.ru/taktash.htm>, Һади Такташ. (28.05.2024).
- URL-3 (2024). <https://www.fikriyat.com/biyografi/2022/07/06/tatarlarin-mehmet-akifi-abdullah-tukay>, Tatarların Mehmet Akif'i: Abdullah Tukay (08.05.2024).
- Url-4 (1959). <https://kazanutlary.ru/news/yubilejga-baryshlyj/hadi-taktash-kyzyl-armiyade>, Һади Такташ Кызыл армиядә (10.06.2024).
- Url-5 (2024). <https://kazanutlary.ru/news/yubilejga-baryshlyj/hadi-taktash-kyzyl-armiyade>, Һади Такташ Кызыл армиядә (11.06.2024).
- Url-6 (2024) <https://mktrm.ru/news/2636#>, Архивисты Мордовии и Татарстана к 120-летию со дня рождения классика татарской литературы Хади Такташа (Мухамметхади Хайруллоевича Такташева.(11.06.2024).
- Url-7 (2024) <https://history-kazan.ru/16466-khadi-taktash-v-gryadushchee-idushchij-pevets-velikoj-ya-borby>, Казань вчера, сегодня, завтра » История в лицах (29.05.2024).

- Url-8 (2024) <https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/taktash-adi>, История: Хади Такташ (12.04.2024).
- Url-9. (2024) <https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/taktash-adi>, Такташ Хади. (29.04.2024).
- Url-10. (2024). <https://www.aoc.gov.tr/Portal/BitkiselUretimler/hus/90>, Atatürk Orman Çiftliği (15.06.2024).
- Url-11 (2004) <https://nsportal.ru/shkola/rodnoy-yazyk-i-literatura/library/2018/03/13/hadi-taktash-mokamay>, Хади Такташ "Мокамай" (03.06.2024).

EKLER

ЕК 1: Hadi Taktaş şiirlerin orijinal ve Türkiye Türkçesine aktarılmış hâlleri.

Газраилләр (1916)

Тау өстендә утырган ул, уйга баткан;
Канатлары талган килеш жиргә яткан;
Маңгаенда нурлы йолдыз; күзләренен
Шәүләсеннән офыкларда таңнар аткан.
Таңнар аткан, күренеп тора ерак илләр;
Яшьрен генә аңа килеп сөйли жилләр:
-Фәрештәкәй, кач бу илдән! Монда вәхшәт,
Монда үлем, монда патша -газраилләр!

Ул фәрештә моннан бик күп еллар элек
Бу йолдызга күктән очып килгән иде.
Төзәр өчен мәңгә рәхәт бәхет багын,
Кызыл гөлләр чәчеп, сулар сипкән иде.
Сипкән иде...
Жырлый-жырлый мэхәббәт һәм күк көйләрен,
Жир йолдызын төзеп, жәннәт иткән иде;
Бизәр өчен жәннәтен ул, гөлләр өчен,
Тагын очып кире күккә киткән иде,
Киткән иде...
Күчеп тиз-тиз бер йолдыздан бер йолдызга,
Бик күп еллар матур гөлләр жыеп йорде...
Кайтса кире жир өстенә: нинди дәһшәт!
Сөякләрдән - таулар, каннан күлләр күрде.
Котырган ил, болгый-болгый кулларында
Ялтырата сөңгеләрен, юлларында
Үлгән ирләр өелеп кала, аунап шунда.
Жәһәннәмдәй утлар уйный унда-сулда.
Хәят иле, матур йолдыз, янып сүнгән;
Тапталып гол баглары көлгә дүнгән;
Матур кырлар, бәхет-жәннәт урманнары
“Такылсызлар” йорты булып әверелгән.

Azrailler

*Dağın tepesinde oturup düşünceye dalmış;
Kanatları yorulmuş, yere uzanmış.
Alnında parlak bir yıldız; gözlerinin
Gölgesinden ufukta şafaklar atmış
Şafak sökmüş, görünüyor uzak ülkeler;
Gizlice ona gelip söyler yeller:
Melek, kaç bu ülkeden! Burada vahşet,
Burada ölüm, burada çar ve Azrailler!*

*O melek buradan çok yıllar önce
Bur yıldıza gökten uçup gelmişti.
Yapmak için sonsuz huzur bahçesini,
Kırmızı güller ekip sulardı.
Sulardı.
Söyleye söyleye aşk ve gökyüzü ezgilerini,
Yeryüzünün yıldızını yapıp cenneti yarattı
Süslemek için cennetini, güller için,
Yine uçup gökyüzüne gitmişti
Geri döndü...
Tez tez yıldızdan yıldıza geçip
Uzun yıllar çiçekler topladı.
Yeryüzüne geri dönerse: Ne dehşet!
Kemikten dağları, kandan gölleri gördü.
Kudurmuş ülke, sallaya sallaya ellerinde
Parlatıyor süngülerini yollarında
Ölmüş erkekler yığın yığın yatıyor orada.
Cehennem gibi ateşler saçılıyor sağa sola
Hayat ülkesi, güzel yıldız, yanıp sönmüş;
Çiğnenmiş gül bahçeleri kil toprak olmuş.
Güzel kırlar, mutluluk cennet ormanları
”Akılsızlar” yurduna dönmüş.*

“Кемнәр алар, жәннәтемә кемнәр килгән?
Нинди явыз ерткыч жаннар?
Кайсы илдән?”
Жавап бирми берәү дә... Тик үкереп-үкереп
Туплар оча фәрештәнең баш өстеннән.

Тау өстендә утырган да уйга баткан;
Канатлары талган килеш жиргә яткан;
Маңгаенда нурлы йолдыз; күзләренен
Шәүләсеннән офыкларда таңнар аткан.
Таңнар аткан, күренеп тора ерак илләр,
Яшьрән генә аңа килеп сөйли жилләр:
Фәрештәкәй, кач бу илдән! Монда вәхшәт!
Монда үлем! Монда патша
-газраилләр...(с.6-7)

Караңгы төннәрдә (1916)

Уем зәкъкум булып агыла
Коры, кансыз тамырлардан;
Хыялым бер тирән сахра,—
Суык жилләр исә анда.

Йөрәгем мәңгегә сүнде
Кылыч, уklar ярасыннан;
Үләм мин дә китәм инде
Явыз “жәннәр” арасыннан.

Калыгыз инде иркендә...
Китәм мин, ташлыймын жирне.
Фәхеш жир! Куеныңа шомлы
Еланнар ояласын инде!

Очам күккә — кайда пакылек,
Керәм анда жуеп эзне,
Йөрермен анда мин ялгыз
Ләгънәтләп мәңгегә сезне.

*Kim Onlar, cennetime kimler gelmiş?
Hangi kötü yurtıcı yaratıklar?
Hangi ülkeden?
Kimse cevap vermiyor... Bir tek uçuldayan
Toplar uçuyor meleğin başının üstünden.*

*Dağın tepesinde oturup düşüncelere dalmış;
Kanatları yorulmuş, yere uzanmış.
Alnında parlak bir yıldız; gözlerinin
Gölgesinden ufukta tan ağarmış.
Şafak sökmüş; görünüyor uzak ülkeler,
Gizlice ona yaklaşır ve söyler yeller:
Melek, kaç bu ülkeden! Burada vahşet,
Burada ölüm! Burada çar
Azrailler...*

Karanlık Gecelerde

*Düşüncelerim zehir gibi akıyor
Kuru, kansız damarlardan;
Hayalim derin bir çöldür,
Soğuk yeller esiyor orada.*

*Kalbim ebediyen söndü
Kılıç, oklar yarasında
Öleyim ben de gideyim
Kötü “şeytanlar” arasından*

*Özgür kalın...
Gidiyorum ben, toprağımı terk ediyorum.
Lanet yer! Uğursuz koynuna
Yılanlar yuva yapsın!*

*Uçuyorum göğe, neredede paklık,
Gidiyorum oraya izimi kaybederek
Orada yalnız yürürüm
Lanetleyip sizi sonsuza dek.*

Китәм, юк, төшми калмас бу
Минем каргыш, сагышларым,
Тыныч бирмәс, ерактан
Иштелер ямьсез тавышларым.(s.8)

Төркстан сахраларында (1917)

Таң атамь? Яктырамы?
Нишли дөнъя, нишли ул?
Ник күренми якты көннәр?
Ник томанлы алгы юл?

Әл дә золмәтләргә йотылып,
Монда ил-ислам тора.
Һәр ягы золмәт учагы,
Куркыныч — төн кап-кара...

Кайда соң ул нурлы таңнар,
Ай, кояшлар балкыйлар?
Кайсы илләрне матурлый,
Бизиләр һәм аңкыйлар?

Кайда хөрлек, инкыйлаблар,
Кайда таңнар сыздыра?
Рухлы тормышлар ясарга
Дөнъяны пыр туздыра?

Кайда рухлы, ямьле дөнъя,
Шат тәбәссемле хәят?..
Бармы? Йә юк... ул хәят?
Йә ул хәят безләргә ят?..

Юк төсле ак күнелгә...
Монда михнәт, монда төн,
Монда сахра, моңлы сахра...
Барчасы тоткын бүген!..(s.9)

*Gidiyorum, yok, tutar kesin
Benim beddualarım, özlemlerim,
Rahat vermez, uzaktan
Duyulur çirkin seslerim.*

Türkistan Sahralarında

*Gün doğdu mu? Aydınlık mı?
Dünya nasıl, ne yapıyor?
Neden güneşli günler görünmüyor?
Neden dumanlı önümüzdeki yol?*

*Hâlâ acılar içinde,
Burada bir İslam ülkesi duruyor.
Her yanı karanlık ocağı,
Korkunç: Gece kap kara...*

*Nerede o aydınlık şafaklar,
Ay ve güneş ışığı parlıyor?
Hangi ülkeleri güzelleştiriyorlar,
Süsüyorlar ve hoş kokuyorlar?*

*Nerede özgürlük, devrimler,
Nerede söküyor şafak?
Manevi hayatlar yaratmak
Dünyayı yıpratır mı?*

*Nerede anlamlı, güzel dünya,
Mutlu gülümseyen hayat?..
Var mı? Ah hayır... o hayat?
Yoksa o hayat bize yabancı mı?*

*Yok renkli ak gönülde...
Burada üzüntü, burada gece,
Burada sahra, hüznü sahra...
Hepsi bugün tutsak!..*

Таң кызы (1921)

Пәри кызы! Ник чыктың да юлларыма,
Утлы кызыл гөлләр тотып кулларына,
Гөлләреңне ыргытып бер елмайдың да
Ник яшеренден, төренеп таң нурларына?
Мин бара идем ялгыз гына урман буйлап,
Ат өстендә тирән серле уйлар уйлап,
Тиргә баткан туры атымның ефәк ялын
Туздырып, тагын үреп, уйнап-уйнап.
Пәри кызы! Ник чыктың да юлларыма,
Тамуг гөлен тотып нечкә кулларыңа?
Күз аттың да күзләремә, ник ыргыттың
Уйнап-уйнап мине тамуг утларына?
Шәүкәт белән таң нурлары арасыннан,
Бәхет эзләп, илдән илгә барган чакта,
Таң кызы, Гөл, ник чыктың да юлларыма,
Бәхет гөлен тотып нечкә кулларыңа,
Маңгаемнан үбеп мине, ник югалдың,
Тагын кире төренеп таң нурларына?
Хәнжәремне кулыма алып әкрен генә,
Таң алдында карурманнан яшрен генә
Яу өстенә барган чакта кинәт кенә,
Таң кызы, Гөл, ник чыктың да юлларыма,
Кискен хәнжәр тотып нечкә кулларыңа,
Чәнчеп бәгърем уртасына хәнжәреңне,
Ник югалдың, төренеп таң нурларына?
Таң да атты. Ай да батты. Мин кузгалмыйм:
Таң сахирәсен ат өстендә туктап көтәм,
Тагын килер, сөяр диеп — алыр диеп
Хәнжәрен ул канга баткан күкрәгемнән...
(s.18)

Tan Kızı

*Peri kızı, neden çıktın yoluma,
Alev kırmızısı çiçekler tutarak ellerinde,
Çiçekleri atıp bir gülümsedin de
Neden gizledin, şafak ışıklarına sarınarak?
Tek başıma gidiyorum orman boyunca,
At üstünde derin ve gizemli düşüncelerle,
Terle kaplanmış atımın düz yelesini
Dağatarak, tekrar örerек, oynayarak.
Peri kızı, neden çıktın yoluma,
Cehennem çiçeğini tutarak ince ellerinde?
Göz attın da gözlerime, neden fırlattın
Oynaya oynaya beni cehennem ateşlerine?
Şehvetle şafak ışıkları arasından,
Mutluluk ararken, diyardan diyara giderken,
Tan kızı, gül, neden çıktın yoluma,
Mutluluk çiçeğini tutarak ince ellerinde
Alnımdan öpüp beni, neden kayboldun,
Yine şafak ışıklarına sarınarak?
Hançerimi elime alarak yavaşça,
Şafak öncesi karanlık ormanda gizlice
Savaşa giderken aniden,
Tan kızı, gül, neden çıktın yoluma,
Keskin hançer tutarak ince ellerinde,
Saplayarak hançerini bağrıma,
Neden kayboldun, sarınarak şafak ışıklarına?
Şafak attı Ay da battı. Ben kıpırdamıyorum:
Şafak vaktini at üstünde durup bekliyorum,
Yine gelecek, sevecek diye – alacak diye
Hançerini kanla kaplı göğsümden...*

Онытылган ант (1921)

Уйный-уйный таң алдында экрен генә,
Жилләр килеп тәрәзәмне кагалар да:
«Син уйлыйсың, шашкан кеше?»
Диләр дә, алар
Тагын бик тиз югалалар далаларга.

Таянып мин ак эффектән мендәрәмә,
Карап ятам бакчамдагы гөлләрәмә.
Алар шиңгән; селкенэләр арлы-бирле,
Түзалмыйча көзнең ачы жилләрәнә.
Уйный-уйный таң алдында экрен генә,
Жилләр килеп тәрәзәмне кагалар да:
«Син уйлыйсың шашкан кеше?»
Диләр дә, алар
Тагын бик тиз югалалар далаларга.

Төн сакчысы тулган ай да батты күптән,
Таң пәрдәсе күтәрелде күк читеннән.
Ялгызым ашгып-ашгып нидер уйлым,
Табалмыйм; нидер эзим кара төннән,
Гүя күңлем кәгъбәсеннән мәгъбүдәмне
Йоклаганда пәриләрдән алдырганмын,
Гүя бәхтем кошын артта, томаннарда
Бер ялгызын онытып мин калдырганмын.
Тукта! Кем ул минем янда тузылып яткан!
Елан кебек толымнары сузылып яткан.
Нинди ят кыз оялмыйча күкрәгемә
Зәмһәрирдәй суык, салкын кулын аткан?
Кем ул?.. Ah! Мин шашам...
Ул... Ул бер төн кызы;
Исеме аның — Галия, ул бер жән кызы.
Ничек кәргән дә ул минем ятагыма,
Ничек мин соң тиңсез башым оялмыйча
Игәнмен бер пәри кызы аягына?..

Unutulan Yemin

*Oynaya-oyunaya şafak öncesi yavaşça,
Rüzgarlar gelip penceremi çalarlar da:
"Sen düşünüyorsun, şaşkın kişi?"
Derler de onlar
Yine çok çabuk kaybolurlar bozkırlara.*

*Dalgalandır beni açık havadan esen rüzgarla,
Bahçemdeki çiçeklere bakarak yatarım.
Onlar sallanıyor; yapraklar aralı aralı,
Dayanamayarak kışın soğuk rüzgarlarına.
Oynaya oynaya şafak vakti yavaşça,
Rüzgarlar gelip penceremi döverler:
"Sen çılgın bir insan mı düşünüyorsun?"
Derler de onlar
Çok çabuk kaybolurlar kırlar içinde.*

*Gece bekçisi olan dolunay da çoktan battı,
Şafak perdesi yükseldi gökyüzü kenarından.
Yalnız başıma hızlıca bir şeyler düşünüyorum,
Bulamıyorum; arıyorum karanlık geceden
Sanki gönlümün Kâbe'sinden tanrımı
Uyurken perilere emanet etmişim,
Sanki bahtım kuşunu arkada, sisler içinde
Yalnız başına bırakıp gitmiş olmalıyım.
Dur! Kim o yanımda uzanıp yatan!
Yılan gibi uzayan saçları yatıyor.
Hangi yabancı kız utanmadan göğsüme
Zehir gibi soğuk, buz gibi elini attı?
Kim o?.. Ah! Ben şaşırıyorum...
O... O bir gece kızı;
Adı Galiya, o bir cin kızı.
Nasıl girdi ki benim yatağıma,
Nasıl ben de başım eğilmeden
Uzandım bir peri kızının ayaklarına?..*

Жилләр килеп тәрәзәмне кагалар да:
«Ник хыянәт иттең, диләр, син аңарга?»
Бжгырышып алар, берен берсе куып,
Тагын бик тиз югалалар далаларга.
Таң сызылгач, жилләр белән бер күлэгә,
Төрөнөп ал гөлләргә ул килә дә,
Күргәзеп ак мәрмәрдәй кулы белән
Тыныч кына йоклап яткан Галиягә:
— Оныттың!— ди.
Үзе жиләс жилләр белән,
Житез генә жилфердәтеп канатларын,
Очып китә:
— «Мин идем бит, мин идем, — дип,
Кайчандыр, егет, сиңең яратканың.
Хәтерлимсең, бәхтең эзләп барган чакта
Мәхәббәт сахрасыннан үткән идең;
Сәхраның сакчысы мин — Фәйрүзәнә,
Антлар биреп, уң битеннән үпкән идең,
Үпкән идең...
Хәтерлимсең, сөйгән идең!
Кайтырмын, — дип, киткән идең,
А... Киткән идең... »
Китте дә тагы кире килмәде ул;
Тәрәзәмнән кулым суздым
Бирмәде кул.
Фәйрүзәм!
Мин адаштым, табалмыйм юл...
Үткәннәр... Үткәннәргә күмелгән ул...
Ефәк үргән чәчләремне туздырам да
Шашып төннәр буе йөрим мин урамда.
— Очраганнар! Әйтегезче, сөйләгезче,
Кайда ул жир — гел түгелгән серле сахра?
(s.19-20)

*Rüzgarlar gelip penceremi döverler:
"Neden hainlik ettin ona?" diyorlar.
Fısıldaşarak, biri ötekini kovalayarak,
Yine çok çabuk kaybolurlar kırlar içinde.
Şafak sökerken, rüzgarlarla birlikte bir gölge,
Sarınarak kırmızı güllere o gelir de,
Göstererek mermer gibi beyaz eli ile
Sakin bir şekilde uyuyan Galiya'ya:
Unuttun! - der.
Kendisi hızlı rüzgarlarla,
Kanatlarını çabuk çırparak,
Uçup gider:
"Ben idim, ben idim," diyerek, -
Eskiden, delikanlı, senin sevdiğin.
Hatırlar mısın, bahtını arayan zamanında
Aşk çölünden geçmiştin;
Çölün bekçisi ben - Feyruze'yim,
Yemin ederek, sağ yanağından öpmüştüm,
Öpmüştüm...
Hatırlıyor musun, sevmiştin!
Döneceğim, diyerek gitmiştin,
A... Gitmiştin...
Gitti, bir daha da geri gelmedi;
Pencereden elimi uzattım –
Vermedi el.
Feyruze'm!
Ben şaşurdım, yolu bulamıyorum...
Geçmişler... Geçmişlere gömülü o...
İpek örülmüş saçlarımı dağıtıyorum da
Şaşkınca gecelerce sokaklarda dolaşıyorum.
Rastlayanlar! Söyleyin, anlatın,
Nerede o yer - hep gizli kalmış gizemli çöl?*

Урман кызы (1922)

Кем ул анда, кара шәлен ябынган да,
Гөлдән үреп муенсалар тагынган да,
Күбәләктәй, гөлдән гөлгә күчеп йөри
Шаулап торган кырыйсыз киң карурманда?
- Әминәм! Ул туктый, тагын атлый,
Бөгелеп-бөгелеп гөлләр өзә ул,
Тирә-ягы гаднән гөл диңгезе —
Шул диңгездә уйный, йөзә ул.
Кемгә өздөң, сеңлем, ул гөлләрне?

I

Син уйныйсың, ә мин шундый ардым;
Өзелеп-өзелеп тыным алам да
Карыйм сиңа: син бер хәят үзөң
Уйнап йөргән илдә, яланда.
Толымнарың белән жыллар уйный,
Уңга-сулга ташлый туздырып;
Алар бәхетлеләр...
Соң мин, соң мин ниңә
Төңнәр буге шунда утырып,
Кул сузарга куркам!

II

Тарат, сеңлем, озын чәчләреңне!
Алар тузлып төшсән алдыңа,
Шулай килешә сиңа. Су кызыдай
Кил дә хәзер минем алдыма,
Төпсез күзләреңне айга тегәп
Утыр; күлдә — шәүләң уйнасын,
Узган-барган кешеләр туктап карап,
«Су кызы» дип сине уйласын!
Аһ, Әминәм! Булмадың ник бер су кызы,
Иркенлектә уйнап йөрүче?
Ник булмадың мин бер урман углы,
Синең дустиң — яшь бер көтүче?
Кыймас иде безгә мәкер күзләр
Болай шөбһә белән карарга.

Orman Kızı

*Kim o orada, kara şalıni örtünmüş de,
Gülden örüp kolyeler takınmış da,
Kelebek gibi, gülden güle geçiyor
Çağlayıp duran sonsuz koyu ormanda?
-Eminem! O duruyor, yine atlıyor,
Eğile eğile güller koparıyor o,
Etrafı cennet gül denizi-
O denizde oynuyor, yüzüyor o.
Kime topladın, kardeşim, o güllerini?*

I

*Sen oynamıyorsun, bense çok yorulдум,
Kesik kesik nefes alıyorum da
Bakıyorum sana: Sen kendin bir hayatsın
Oynayıp yaşadığım yurttta, kırlarda.
Saçlarımın örgüsüyle rüzgarlar oynuyor,
Sağa-sola atıyor toz durup;
Onlar mutlular
Ya ben ya ben neden acaba,
Geceler boyu burada oturup
Korkuyorum elimi uzatmaya!*

II

*Dağıt, kardeşim, uzun saçlarını!
Onlar dağılıp düşsün önüne,
Öylesi yakışır sana. Su kızı gibi
Gel de şimdi benim karşıma,
Dipsiz sözlerini aya bakıp
Otur; gölde-gölgen oynasın,
Gelip geçen insanlar durup bakıp,
“Su kızı” diye seni düşünsün!
Ah, Eminem! Olmadın neden bir su kızı,
Erkinlikte oynayıp yürüyen?
Neden olmadım ben bir orman oğlu,
Senin dostun genç bir çoban?
Kıymaz idi bize hileci gözler
Bu şekilde şüphe ile bakmaya.*

III

Һейне жан сөйгәне Матильданың
 Һаман шулай чөчөн тараткан;
 Син белмисең, аһ, ул Матильданы
 Ничек өзлеп сөйгән, яраткан!
 Үлгән чакта һейне, Матильдасы
 Төпсез күзе белән һаман да
 Карап торган; үлгәч, яшрен генә
 Чыгып киткән шунда яланга.
 Бик күп еллар үткән, шул яланда
 Ялгыз гына гомер уздырган,
 Өзлеп сагынганда һенрихын, ул
 Толымнарын һаман туздырган...

IV

Син уйныйсың! Ө мин шундый ардым;
 Өзлеп-өзлеп тыным алам да
 Карыйм сиңа: син бер хәят үзең
 Уйнап йөргән илдә, яланда...
 «Яшь шагыйрьне сөйгән Матильдадай,
 Мин дә чәчләремне таратам;
 Кил, син ардың, дустаным! Мин бит сине
 Өзлеп-өзлеп сөям, яратам!»
 — Ник димисең шулай?

Сорасам да:

«Син бит абыем минем!» диярсең,
 Ике кулың белән йөзең каплап,
 Башың түбән табан иярсең.
 Толымнарың белән жилләр уйный,
 Уңга-сулга ташлый туздырып;
 Алар бәхетлеләр...

V

Нигә?.. Нигә синең шаян күзләр
 Күзләремә болай багалар?
 Нинди көчләр, сөйлә, нинди көчләр
 Керфек очларыңнан агалар!
 Кайчак, күзләреңнән көчләр алып,
 Биеклеккә табан ашам мин,

III

Heyne can sevgilisi Matilda'nın
Her zaman böyle saçını dağıtmış,
Sen bilmiyorsun, ah, o Matilda'ya
Nasıl hasretle sevmiş, âşık olmuş!
Öldüğü zaman Heyne, Matildası
Dipsiz gözü ile hâlâ, bir müddet
Bakıp durmuş; ölünce de gizlice
Çıkıp gitmiş oradan kırlara.
Pek çok yıllar geçmiş, o kırlarda
Yalnız başına ömür geçirmiş,
Çok özlerken Henrih'ini o,
Saçlarını her anında dağıtmış...

IV

Sen oynuyorsun! Ya ben çok yoruldum;
Kesik kesik nefes alıyorum da
Bakayım sana: Sen bir hayatsın
Oynayarak yaşadığın ilde, bozkırda...
“Genç şairi seven Matilda gibi,
Ben de saçlarımı dağıtıyorum,
Gel, sen yoruldun, dostum! Ben ki seni
Özleyerek seviyorum, âşık oluyorum!”
Neden demiyorsun böyle!

Sorsam da:

Sen ki ağabeyimsin benim! Diyorsun,
İki elin yüzünü kapatıp,
Başını aşağı doğru eğersin.
Saç örgülerin ile yeller oynuyor,
Sağa sola atıyor toz durup,
Onlar bahtlılar...

V

Niye? Niye senin şakacı sözler
Gözlerine böyle bakarlar?
Hangi güçler, söyle, hangi güçler
Kirpik uçlarından akarlar?
Bazen, gözlerinden güçler alıp,
Yukarıya doğru çıkıyorum ben,

Ә кайчакта башым түбән иям,
Әй, Әминәм, синнән качам мин.
Син кем, белмим, сиңең шаян күзләр
Нигә, белмим, болай багалар;
Нинди көчләр, сөйлә, әй, аппагым,
Керфек очларыңнан агалар!
Син ал инде, ал ул күзләрәнне,
Алар шундый, шундый караңгы...
Үле тынлык анда, саф мэхәббәт
Исрәп йоклый әле...

VI

Таң алды...
Син кер инде! Тиздән кояш чыгар,
Кер, Әминәм, йокың калмасын!
Мин дә шунда, дустым, ялгыз калып,
Мактый-мактый ак таң алласын,
Соң мәртәбә алып сорнаемның
Өзгәләнгән сихри кылларын,
Таңның салкын, йомшак жилләренә
Күзләрәнне мактап жырларым.
Алар акрын гына тәкрат итәр,
Илдән илгә күчеп жырларлар.
Таңда су алганда яшь киләннәр,
Туктап, таң жилләрен тыңларлар.
Син кер инде, тиздән кояш чыгар;
Әнә томан басты болынны;
Уйганырлар инде кош-кортлар да;
Бир, акыллым, сеңлем, кулыңны!

VII

Күл янында утрып жырлар язам,
Әй, таң жиле, тукта, исмәче!
Йоклап яткан таллар, тирәкләрнең
Яфракларын уйнап ишмәче!
Ниндидер ят өннәр күкрәгемдә
Иштелә дә, тагын тын кала;
Эзлим ул өннәрне, тапмыйм...
Кинәт Тагын бәгърем таша, ут ала.

*Ama bazen başımı yere eğiyorum,
Hey, Eminem, senden kaçıyorum ben.
Sen kim, bilmiyorum, şakacı gözlerin
Niye, bilmiyorum, böyle bakıyorlar;
Hangi güçler, söyle, hey, appağım,
Kırpık uçlarından akarlar!
Sen al şimdi, çek o gözlerini,
Onlar öyle karanlık...
Ölüm sessizliği oralarda, saf aşk
Sarhoş olmuş, uyuyor daha...*

VI

*Tandan önce...
Sen gir artık! Birazdan güneş çıkar,
Gir, Eminem, uykun kalmasın!
Ben de şurada, dostum, yalnız kalıp,
Öve-öve ak tan Allah'ını,
Son defa alıp zurnamı
Parçalanmış sihirli kollarım,
Tanın soğuk, yumuşak yellerine
Gözlerini övüp şarkı söylerim.
Onlar yavaşça tekrar ederler,
İlden ile göçüp şarkı söylerler.
Tanda su alırken genç gelinler,
Durup tan yellerini dinlerler.
Sen gir artık, birazdan güneş çıkar;
İşte duman bastı çayırları,
Uyanırlar şimdi kuşlar da,
Ver, canım, kardeşim, elini!*

VII

*Göl yanında oturup şarkılar yazıyorum,
Hey, tan yeli, dur, esme!
Uyuklayıp yatan dallar, kavakların
Yapraklarını oynatıp sallama!
Bir yad sesler yüreğimde
İşitiliyor da yine sessiz kalıyor,
Arıyorum o sesleri, bulamıyorum...
Ansızın bağrım yanıyor, ateş alıyor.*

Туктагыз! Мин жырлыым:

— Шул урманда

Үскән фәрештәдәй кыз бала,

Жирдә түгел, күктә, гарештә дә

Булмаган бер генә тиң аңа.

Урман биргән аңа матурлыгын,

Күлләр саф суларын сипкәннәр,

Гөлләр, йоклаганда, яшрен генә

Иелеп-иелеп аны үпкәннәр;

Таң жылләрә аның, исә-исә,

Озын чәчкәйләрән тараган;

Төн ае, төннәрдә йокламыйча,

Ана булып күктән караган.

Карурманның барлык матурлыгы,

Бар серләрә анда жыелган;

Зифа буе булган ак мәрмәрдән,

Күзе сихри нурдан коелган.

Көннәр үткән шулай,

Ул зур үскән;

Менә беркөн матур ак таңда

Кара шәлен ябнып чыгып киткән —

Йөрер өчен кара урманда.

Очраткан ул шунда, күл янында,

Абынып-йоклап яткан берәүне;

Уяткан ул аны

Ул бер юлчы булган.

VIII

Әй, таң кызы! Сиңа талган юлчын

Таңда искән йомшак жил белән

Сәламнәр жибәрә. Иртә белән

Син килерсең шунда, бик беләм,

Тик мин булмам.

Сеңлем, әй, Әминәм!

Соңгы яджяр итеп күл янына

Гөлләр өзеп куям бер күләм.

Durunuz! Ben (şarkı) söyleyeyim:

Şu ormanda

Yetişmiş ferişte gibi kız çocuk,

Yerde değil, gökte, arşta da

Olmamış bir denk ona.

Orman vermiş ona güzelliğini,

Göller saf sularını serpmişler,

Güller, o uyurken gizlice

Eğilip-eğilip onu öpmüşler;

Tan yelleri onun, ese-ese,

Uzun saçlarını taramış,

Gece ayı, gecelerde uyumadan,

Ana olup göklerden bakmış.

Kara ormanın bütün güzelliği,

Bütün sırları onda yığılmış,

Boylu poslu olmuş ak mermerden,

Gözü sihirli nurdan dökülmüş.

Günler geçmiş böyle,

O büyümüş,

İşte bir gün güzel beyaz tanda

Kara şalını örtünüp çıkıp gitmiş-

Dolaşmak için kara ormanda.

Karşılaşmış orada, göl yanında,

Dertsiz-uyuyakalmış birini;

Uyandırmış onu

O bir yolcu imiş.

VII

Hey, tan kızı! Sana dalmış yolcun

Tanda esen yumuşak yel ile

Selamlar gönderiyor. Sabah ile

Sen gelirsin buraya, pek bilmiyorum,

Ama ben olmam

Kardeşim, ey, Eminem!

Sonunda hatıra olsun diye göl yanında

Güller koparıyorum bir tutam.

Аны сөйгән гөл-чәчәкләр! Ул килгәндә,
Тәгъзим итеп башыгыз иярсез!
«Сине өзлеп сөйгән юлчы абыең
Еракларга китте», диярсез.

Тирән сахра минем барыр юллар,
Күчалмаслык ерак, караңгы
Беләм, анда мине кара көннәр,
Ул килер дип, анда караулый;
Беләм, мине көткән кайгы-хәсрәт
Тау-тау булып анда өелгән;
Беләм, шул тауларның асларында
Мин эзлэгән жәүһәр күмелгән.
(S.68-72)

Казан (1923)

Күзләремә ничек ачык итеп
Кайгы нуры төшкән.
Аларда
Үз-үземә нәфрәт хисе яна.
Оялам да,
Куркамын да хәзер карарга
Ә кайчандыр алар көн килерен
Хәбәр иткән язгы таңдагы
Кояш нуры кебек якты иде,
Өмитле иде;
Хәзер андагы
Ул сихерле нурлар сүнгәннәр...
А, тагы
Алар шулай итеп янармы?..

Казан!
Фахиш шәһәр,
Синең урамыңа

*Onu sevmiş gül çiçekler! O geldiğinde
Saygı ile başınızı eğersiniz!
“Seni özleyip seven yolcu ağabeyin
Iraklara³⁴ gitti”, dersiniz.*

*Geniş sahra benim gideceğim yollar,
Geçilemeyecek kadar geniş, karanlık
Biliyorum, orada beni kara günler,
O gelir deyip bekliyor,
Biliyorum, beni bekleyen kaygı-hasret
Dağ-dağ olup orada yığılmış;
Biliyorum, o dağların altında
Benim aradığım cevher gömülmüş.*

Kazan

*Gözlerime nasıl açıkça
Keder ışığı düştü.
Onlarda
Kendi kendime nefret duygusu yanar.
Utaniyorum da,
Korkuyorum da şimdi karar vermeye
Ama bir zamanlar onlar gelecek günün
Müjdesini vermiş olan
Güneş ışığı gibi parlıyordu,
Ümitliydi,
Şimdi oradaki
O sihirli ışıklar sönmüşler...
Aa, yine de
Onlar böyle mi yanacaklar?*

*Kazan!
Çirkin şehir,
Senin sokaklarına*

³⁴ Uzaklara

Мин, гыйсьянчы, кереп адаштым.
Череп беткән мещан баткагында
Иркен уйларымнан саташтым.
Казан!
Фахиш шәһәр,
Синен урамыңда
Жанга жылы юктан туңам мин,
Череп беткән мещан мунчасында
Көзгә чәчәк кебек сулам мин.
Казан!
Шагыйрьләрең бардак жырлый синен,
Әдипләрең эчеп тилергән,
Нәпманнарың чуар дунгыз кебек
Кеше каны эчеп симергән.
Казан!
Фахиш шәһәр,
Синен урамыңа
Көчле дуслар эзләп килдем мин,
Тик ялгыштым,
Синдә Дон-Кихотлар —
Милләтчеләр туге күрдәм мин...
Киләчәктә юкса минедәме
Шушы ваклык басар, күмәрме?
Күкрәгемдә янган жәһәннәмнәр
Шулай әкрен генә сүнәрме?
Әгәр алай булса,
Ул вакытта...
Үләргә? —
Ачу итеп тормыш чүпләренә,
Үз-үземне жиргә күмәргә? —
А, юк!
Әгәр алай итсәм, алар өчен
Бик зур корбан булып идем мин.
Шул тормышның астын өскә китереп
Жимерергә, тар-мар итәргә!

*Ben, isyancı, girip şaşım.
Çürümüş burjuva bataklığında
Özgür düşüncelerimden savrulдум.
Kazan!
Çirkin şehir,
Senin sokaklarında
Ruha sıcaklık yoktan donarım ben,
Çürüyen burjuva hamamında
Güz çiçeği gibi solarım ben.
Kazan!
Şairlerin sarhoş şarkılar söylüyor senin
Ediplerin sarhoş olup delirmiş,
Rengarenk bir Nepman³⁵ domuzu gibi
İnsan kanı emmiş sokaklara dönüşmüş.
Kazan!
Çirkin şehir,
Senin sokaklarına
Dostlarımı ziyaret etmeye geldim,
Tek başıma
Sende Don Kışotlar –
Milliyetçiler seni terk etmiş...
Gelecekte acaba bende mi
Bu küçüklük baskın çıkar, gömer mi?
Göğsümde yanan cehennemler
Böyle yavaşça söner mi?
Eğer öyle olursa,
O zaman ...
Ölmek mi?
Hayatın çöplerine inat,
Kendi kendimi toprağa gömmek mi?
Ah, hayır!
Eğer öyle yaparsam, onlar için
Çok büyük bir kurban olurum.
Bu hayatın altını üstüne getirip
Yıkamak, paramparça etmek!*

³⁵ Sovyet Rusya ve SSCB'deki girişimcilerin konuşma dilindeki adıdır.

Әйе,
Бу тормышны жимпер, ватар өчен
Алар килә,
Ишетәм:
Яшь көчләрнең
Аяк тавышлары иштелә!
(s.84-85)

Такташ Үлде (1923)

Көчле кояш күптән баткан инде;
Караңгылык баскан жир өстен,
Ә ул һаман утын якмый, тик утыра.
Бәлки... кем белсен,
Аның көчле кулы бик күп еллар
Шулай эшли-эшли талгач та,
Күкрәгендә хәят нурларыннан
Соңгы нуры сүнәп калгач та,
Аның ирекле күнле тынар өчен
Караңгылык тели торгандыр?
Бәлки, шулайдыр да.
Бәлки...
Өстәлендә аның бер хат тора
Карт анасы язган;
Хатында
Шундый юллар:
- Хәләл сөтен имезеп, төннәр буе
Йокламыйча сине саклаган,
Авырганда, үлем кочагына
Үзен атып, сине яклаган
Ул кем иде?
Соңгы сынык нанын сиңа биреп,
Ач калса да, «балам» диюче,
Бөтен дөнья синнән качканда да,
Бер ялгызы калып сөюче
Ул кем иде?..
Син ач килеш йөргән чакта,

*Evet,
Bu hayatı yıkmak, parçalamak için
Onlar geliyor,
Duyuyorum:
Genç güçlerin
Ayak sesleri duyuluyor!*

Taktaş Öldü

*Güçlü güneş çoktan battı,
Karanlık bastı yeryüzünü,
O hâlâ ateşini yakmıyor, sadece oturuyor.
Belki... Kim bilir,
Onun güçlü eli yıllar boyu
Böyle çalışa çalışa yorulduktan sonra,
Onun özgür ruhu dinlenmek için
Böyle çalışa çalışa yorulduktan sonra,
Onun özgür ruhu dinlenmek için
Karanlığı istiyor olabilir mi?
Belki, öyledir de.
Belki...
Masanın üzerinde bir mektup duruyor
Yaşlı annesi yazmış,
Mektubunda
Şu satırlar var:
Helal sütünü emzirip, geceler boyunca
Uyumadan seni koruyan,
Hastalandığında, ölümün kucacağına
Kendini atarak seni savunan
O kimdi?
Son lokmasını sana verip,
Aç kalsa da “evladım” diyen,
Bütün dünya senden kaçarken bile,
Tek başına seni seven
O kimdi?
Sen aç gezerken*

Синең өчен
Елый-елый күзсез калучы,
Синең бәхтең өчен жир өстендә
Тамуг газәпләры алучы
Ул кем иде?..
— Мескен әнкәң!
Ул әле дә өзлеп сагна сине,
Ә син?..
Әткәң,
Ул әле дә шулай сөрәнә-сөрәнә,
Таяк тоткан килеш, урамда
Туктап ютәлли дә:
«Мин әле дә сезнең өчен
Салкын буранда
Һаман йөрим», — ди ул.
Аның күлэгәсе һаман йөри,
Һаман, һаман да.
Бер ул гына түгел,
Бире бик күп алар;
Ач, ялангач килеш яланда
Тик йөриләр...
Тик йөриләр...
«Син кайт, балам!
Син кайт безнең янга,
Өвәлгедәй сине сөярбез,
Балам, иркәм, бәгърем, диярбез!
Син кайт, балам!»
Төн үтә дә,
Иртәнге жил аңа жавап яза:
— Улың үлде.
Сагнып хатлар язма, бәхетсез карт,
Зәңгәр күзле улың исменә;
Ул юк инде...
Сагнып хатлар көтмә, «изге» карчык!
Көзге төндә,
Тәрәзә төбөндә,
Тәрәзәңне кагып:

Senin için
Ağlaya ağlaya gözleri kan çanağı olan,
Senin mutluluğun için yeryüzünde
Cehennem azapları çeken
O kimdi?
-Zavallı annen!
O hâlâ özlüyor seni,
Peki ya sen?
Baban,
O hâlâ sendeleyerek
Bastonla sokakta
Durup öksürüyor da:
“Ben hâlâ sizin için
Soğuk fırtınada
Hâlâ yürüyorum” diyor.
Gölgesi hala hareket ediyor,
Hâlâ, hâlâ,
Tek o değil,
Burada çoklar;
Aç, çıplak hâlde tarlarda
Sadece yürüyorlar...
Sadece yürüyorlar...
“Sen dön, evladım!
Sen gel bizim yanımıza,
Eskisi gibi seni seveceğiz,
Evladım, sevgilim, canım, diyeceğiz!
Sen dön, evladım”
Gün geçiyor da,
Sabah rüzgârı ona cevap veriyor:
Oğlun öldü.
Özlemle mektuplar yazma, bahtsız ihtiyar,
Mavi gözlü oğlunun adına;
O artık yok...
Özlemle mektuplar bekleme, “aziz” kadın!
Sonbahar gecesinde,
Pencerenin önünde,
Pencerene vurarak:

— Аңардан!—дип,
Хат китермәс хәзер беркем дә...
Төштә күреп аны уянгач та,
Рәсмен кулыңа алып син аның,
Таң жылләрә аша
Елый-елый
Көтмә инде аның сәламен!
Ул юк инде,
Ата!
Синең өчен
Ул юк инде...
Ана!
Синең өчен,
Сезнең өчен үлде мәңгегә...
Иске тормыш!
Синең кырларыңда
Зәңгәр күзле уйчан яшь егет —
Ул юк инде...
Иске тормыш!
Синең «гөл бакча»нда,
Сөрәнә-сөрәнә ачтан интегеп,
Хәят эзләп йөргән уйчан егет —
Ул юк инде...
Гаиләң тар синең аның өчен,
Йортың — төрмә,
Ишекләре корыч, тимердән.
Балаларың— исрек,
Исреп-исреп,
Нәслең черегән!
Барсы тилергән!..
Нәфрәт итеп «синең гаиләңә»,
Барлык матурлык дип белгән нәрсәңә,
Нәфрәт итеп сиңа!
Ул ант итә Казан урамында,
Ул ант итә мешан базында,
Ул ант итә сезнең арагызда,
Әй, сез, калдык нәпман уллары!

*Ondan! – diyerek,
Kimse mektup getirmez artık...
Rüyanda onu görüp uyandığında,
Onun resmini eline alarak,
Şafak rüzgarları arasında
Ağlaya ağlaya
Onun selamını bekleme artık!
O artık yok,
Baba!
Senin için
O artık yok...
Ana!
Senin için,
Sizin için sonsuza dek öldü...
Eski hayat!
Senin kırlarında
Mavi gözlü düşünceli genç –
O artık yok...
Eski hayat!
Senin “gül bahçende”
Sendeleyerek aklıktan kıvranan,
Hayat arayan düşünceli genç –
O artık yok...
Aile dar geldi onun için,
Yurdun – hapishane,
Kapıları çelik, demirden.
Çocukların – sarhoş,
Sarhoş sarhoş
Soyun çürümüş!
Hepsi delirmiş!..
Nefret ederek “senin ailene”
Tüm güzellik bildiğin her şeye,
Sana nefret ederek!
O yemin ediyor Kazan’ın sokağında,
O yemin ediyor burjuvazinin çukurunda,
O yemin ediyor sizin aranızda,
Hey, siz, burjuva artıkları!*

Базар корольләре!
Шарлатаннар!
Череп беткән сыра кортлары!
Сез табынган алтын-көмешләрне
Тәңре итеп үзенә алалмый;
Сез аунаган пычрак баткаклыкта
Үзе өчен урын табалмый;
Ишетәсезме!
Сезгә кабак дустаны,
Жырчы малай булып кадалмый!

Көрәшчеләр!
Сезнең арагызга яшь бер егет килә,
Аның да
Ничбер нәрсәсе юк:
Малы да,
Атасы да,
Анасы да,
Сөйгән яры да...
(s.92-94)

Провокатор (1925)

Хөкем бара.
Совет законнары суд залында
Һава ярып яңгырап китәләр,
Аны бүген хөкем итәләр.
Суд алдында чәче көмешләнгән
Чал бер карчык, яшьле күзләрен
Сөртә-сөртә залның йөрәгенә
Каннар белән яза сүзләрен:
— Бәхетле мин...
Әйе, үләр көннәремдә
Очраттым мин аны тагын да,
Ләкин охранкада түгел,

*Pazar kralları!
Şarlatanlar!
Çürümüş bira böcekleri!
Sizi tapındığınız altın-gümüşleri
Tanrı olarak kabul edemez,
Siz yuvarlandığınız pis bataklıkta
Kendine yeri bulamaz,
Duyuyor musunuz?
Size meyhane arkadaşı,
Şarkıcı çocuk olarak katlanamaz!*

*Savaşçılar!
Aranıza genç bir delikanlı geliyor,
Onun da
Hiçbir şeyi yok:
Malı da,
Babası da,
Anası da,
Sevgilisi de...*

Provokatör

*Duruşma devam ediyor.
Sovyet yasaları mahkeme salonunda
Havayı yalayarak yankılanıyor,
Onu bugün yargılıyorlar.
Mahkeme önünde saçları gümüşe dönmüş
Yaşlı bir kadın, gözyaşlarını
Sile sile salonun kalbinde
Kanlarla yazıyor sözlerini:
Mutluyum ben...
Evet, ölüm günlerimde
Onu tekrar gördüm de
Fakat Ohranka³⁶'da değil,*

³⁶ Ohranka: Çarlık Rusya'sında gizli polis teşkilatı (Mustafa Öner, Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006).

Менә монда —
Хөкем залында!..
Очраттым мин аны!
Бишенче ел иде... Минем ирем
Козлов фабригында чагында,
Ул һәр көнне безгә килә иде;
Ирем аны яхшы бер көрәшче,
Булдыклы бер ир дин белә иде...
Күп вакытта безнең бүлмәбездә
Собраниеләр булып үтә иде,
Качып йөргән бик күп большевиклар
Кайчак шунда кунып китә иде.
Ә беркөнне...
Төнге сәгать өчтә
Кинәт килеп ишек кактылар,
Ирем белән улым — күз алмамны —
Охранкага илтәп яптылар...
Ә бер айдан...
Алтмыш эшче белән
Икесен дә тотып аттылар!..
Алар өчен түккән күз яшьләрем
Тагын шулай жиргә агармы?
А, юк!
Беркем агыза алмас аларны.
Шул көннән соң кызым, эш табалмый,
Тәнен мәжбүр булды сатарга,
Ана «ул» гаепле, ишетәсезме!
Ул гаепле!
Аны хөкем итми атарга!

Кичереgez, күздә яшьләp тормый,
Ләкин газапланып түгел, -
Үзем дә
Белмим, нигә бүген хәзер шулай ельим,
Ләкин йөземдә

İşte burada-
Mahkeme salonunda!..
Gördüm ben onu!
Beşinci yıldı... Kocam
Kozlov³⁷ fabrikasındaymken,
O her gün bize gelirdi,
Kocam onu iyi bir mücadeleci,
Başarılı bir adam olarak bilirdi...
Çoğu zaman odamızda
Toplantılar yapılırdı,
Kaçak çok sayıda Bolşevik
Bazen orda gece kalırdı.
Ver bir gün...
Gece saat üçte
Aniden gelip kapıyı çaldılar,
Kocam ve oğlum – göz bebeklerim –
Ohranka'ya götürüp hapsettiler...
Ve bir ay sonra...
Altmış işçiyle birlikte
İkisini de yakalayıp vurdular!..
Onlar için döktüğüm göz yaşları
Yine böyle yere akar mı?
Ah, hayır!
Hiç kimse akıtamaz onları.
O günden sonra kızım, iş bulamayınca,
Bedenini satmak zorunda kaldı,
O suçlu, duyuyor musunuz?
O suçlu!
Onu yargılamadan vurun!

Affedin, gözde yaşım durmuyor,
Ama üzüntüden değil, -
Ben de
Bilmiyorum, neden bugün böyle ağlıyorum,
Ama yüzümde

³⁷ Rusça 'da "teke" anlamında kullanılan soyadı.

Алар беренче кат шулай тәмле дә,
Газаплы да булып агалар!..
Шуннан соң мин аны охранкадан
Чыгып килгән чакта очраттым.
Ул күрде дә мине, туктады.
Ә соңыннан, танытмаса теләп,
Караңгыга кереп югалды.
Еллар үтте,
Үләр көннәрәмдә
Очраттым мин аны тагын да,
Ләкин охранкада түгел,
Менә монда — хөкем залында!

Хөкем кыска булды,
Совет законнары суд залында
Соңгы кабат яңгырап киттеләр,
Провокатор Борис Морозовны
— Атарга!
Дип хөкем иттеләр
(s.99-100)

Никахсызлар (1925)

Тукта,
Без шул бүлмәдәгә пәрдәгә
Ут жибәрсәк тә янып китсә әгәр,
Ни булыр? —
Бернәрсә булмас,
Әйдә, янсын пәрдәләр!
Күрсен әйдә һәр үтеп барган кеше,
Бездә юк яшерергә, дустым, берни дә.
Бары шул:
Без икәү —
Динсез,
Никахсыз — бер өйдә!
Кайберәүләр:
— Ул, диләр, өйләнде дә

*Onlar ilk kez böyle hem lezzetli,
Hem de eziyetli akıyorlar!..
Ondan sonra onu Ohranka 'dan
Çıkarırlarken gördüm.
O da beni gördü, durdu.
Sonunda, tanıtılmamaya çalışıp saklanarak,
Karanlığa çekilip gitti.
Yıllar geçti
Ölüme yaklaşırken
Yine karşılaştım onunla,
Ama ohrankada değil,
Ben buradayım – mahkeme salonunda!*

*Karar kısa oldu,
Sovyet yasaları mahkeme salonunda
Son kez yankılandı,
Provokatör Boris Morozov'u
Vurun!
Diye hüküm verildi.*

Nikahsızlar

*Dur,
Biz o odadaki perdeye
Ateş verse de yansa eğer,
Ne olur? –
Hiçbir şey olmaz,
Haydi yansın perdeler!
Görsün de her geçip giden kişi,
Bizde yok saklanacak, dostum, hiçbir şey.
Sadece şu:
Biz ikimiz –
Dinsiz,
Nikahsız – bir evde!
Bazıları:
-O, derler evlendi de*

Барлыгын бирде аңарга мәңгегә.
Ялгышалар,
Мин сина бирдем бары яджар итеп
Дуслыгым белән
Ленин рәсемен генә.
Башка берни бирмәдем
Һәм бирмәмен;
Мин сина үлем алырга килмәдем,
Мин сыйныфныкы
Һәм Үлмәдем!
Бер кеше бәхте өчен сүнмәс минем, —
Күкрәгемдә канлы ут сүнгәндә дә,
Мин — көрәшче бер сыйныфның солдаты,
Үләрмен аның өчен үлгәндә дә...
Кайберәүләр сине дә:
— Иргә чыкты да, юләр,
Инде ул безнең өчен үлдә, диләр.
Ялгышалар,
Мин сине һич алмадым
Һәм алмамын!
Комсомолның постка куйган солдатын!
Тик бары юллар гына
Бергә туры килде дә,
Шуннан гына
Без икәү киттек, —
Артык берни дә.
Тагы шул:
Без икәү —
Динсез, никахсыз — бер өйдә.
Шурпалы учак,
Жылы почмак,
Нигә алар? —
Йөзтүбән килсен аның өчен башкалар.
Без бүген монда,
Ә иртәгә?
Кем белә? —
Жыенырбыз да кылычка-сөңгегә!

*Kendisini verdi ona sonsuza dek.
Yanılyorlar,
Ben sana verdim sadece hatıra olarak
Dostluğumla
Lenin resmini.
Başka hiçbir şey vermedim
Ve vermem;
Ben sana ölüm almaya gelmedim,
Ben sınıfıkiyim
Ve ölmedim
Bir kişinin mutluluğu için sönmez benim,
Göğsümdeki kanlı ateş söndüğünde de,
Ben – mücadelecı bir sınıfın askeri,
Onun için ölenler gibi ölüürüm de...
Bazıları seni de:
Kocaya vardı da aptal,
Artık o bizim için öldü, derler.
Yanılyorlar,
Ben seni hiç almadım
Ve almayacağım!
Komsomol'un karakola koyduğu askerini!
Yalnızca yollar
Birlikte doğruldu da,
Ondan sonra
İkimiz gittik, -
Başka hiçbir şey de değil
Yine de şu:
İkimiz –
Dinsiz, nikahsız – bir evde.
Çorbalı ocak,
Sıcak köşe,
Neden onlar? –
Yüzüstü gelsin onun için diğerleri.
Biz bugün buradayız,
Ama yarın?
Kim bilir? -
Toplanınız da kılıçla-süingüyle!*

Без бары —
Бер казарманың усал солдатлары!
Яз чәчәк аткан,
Томанлы төн минутларны куа.
Без икәү,
Ә безнең уртада,
Киләчәктә чәчәкле тормыш туа.
(s.105-106)

Нәни разбойник (1926)

Рәхмәт, әнкәй, сиңа,
Ярый әле мине тапкансың,
Озын төннәр буе йокламыйча,
Жырлар жырлый-жырлай баккансың
Синен авыр кара тормышыңда
Ярдәмчәң булмадым булуын,
Ләкин
Авыр көрәш, бөөк еллар өчен
Кирәк булган минем тууым.

Усал идем,
Шуның өчен дә шул
Гөнаһ-фәлән диеп тормадым;
Зәңгәр төндә
Күрше карчыгының
Ак этәчен кереп урладым...
Шушы этәч өчен усал карчык
Каргый-каргый теләк теләде:
— «Денеңнән яз, явыз, урыс!» — диде;
Кабул булды аның теләге...
Их!
Кышкы төннең салкын күкрәгеннән
Чаналар да шаулап үттеләр,
Чаналарга салып, еллар мине
Бик еракка алып киттеләр...
Өтәч пешреп яткан уачакларда

*Biz sadece –
Bir kışlanın gaddar askerleri!
İlkbahar çiçek açmış,
Sisli gece zamanlarını kovar.
İkimiz,
Ama ortamızda,
Gelecekte çiçekli hayat doğuyor.*

Küçük Haydut

*Teşekkür ederim, anne, sana,
İyi ki de beni doğurmuşsun,
Uzun geceler boyunca uykusuz
Şarkılar söyleyerek bana bakmışsın.
Senin zor, karanlık hayatında
Yardımcın olamadım olmasına,
Lakin
Zor mücadele büyük yıllar mücadele
Gerekliyordu doğmam benim.*

*Kötüydüm
Bu yüzden de
Günah falan demedim;
Mavi gecede
Komşu kadının
Beyaz horozunu çaldım...
Bu horoz yüzünden melun kadın
Lanetler okuyarak dilekte bulundu:
- “Dininden çık, hain, Rus!” dedi
Kabul oldu onun dileği. ...
Ah!
Kış gecesinin soğuk göğsünden
Kızaklar da gürültüyle geçtiler,
Yıllar beni kızaklara bindirip
Çok uzaklara götürdüler
Horoz pişen ateşlerde*

Әллә кайчан утлар сүнделәр...

Усал идем,
Карчык-корчыкларга
Бик күп бәла-каза китердем,
Бакчабызга кергән үрдәкләрен
Таяк белән кыйнап үтердем...
Шул эшләрем өчен авыл халкы
«Разбойник» дип исем бирделәр,
Авылдагы бөтен усаллыкны
Миннән генә күреп йөрделәр.
Гомер уза,
Ләкин авылыбыздан
Тагын бер кат әле үтәрмен,
Сагнып сөйләр өчен ядкяр итеп,
Муллаларын кыйнап китәрмен...

Еллар безнең белән үтәләр,
Таңнарны алып килә кичәләр,
Минем нәслем булып коммунарлар
Ата казлар кыйнап үсәләр...

Усал идем,
Шуның өчен дә бит
Мин авылга сыеп тормадым,
Сезгә килеп,
Авыл малаеның
Тилергән хисләрен жырладым...

Давыл сүнәр, бәлки, йөрәктә,
Ул табылмас, бәлки, кирәк тә,
Ләкин,
Үзем үлсәм, улым калыр,
Урным алып,
Солдат булып соңгы көрәштә...
Еллар көрәш чиген үтәрләр,
Яшьләр тимер булып үсәрләр,

Çoktan ateşler de söndüler

*Yaramazdım,
Yaşlı teyzelere
Defalarca bela getirdim
Bahçemize giren ördeklerini
Sopayla döverek öldürdüm...
Bu yaptıklarım yüzünden köy halkı
“Haydut” diye isim verdiler,
Köydeki tüm kötülükleri
Bir tek benden bildiler.
Ömür geçiyor,
Ama köyümüzden
Bir kez daha geçeceğim,
Özleyerek anlatmak için hatıra olarak,
Mollalarını dövüp gideceğim...*

*Yıllar bizimle geçiyorlar,
Geceler şafakları getiriyor,
Benim neslim kommunarlar
Erkek kazları döverek büyüyorlar...*

*Yaramazdım
Bu yüzden de
Köye sığamadım,
Size gelip
Köy çocuğunun
Çılgın duygularını söyledim...*

*Fırtına diner, belki yürekte,
O bulunmaz, belki, gerekir de,
Lakin
Ben ölsem de oğlum kalır,
Yerimi alır,
Son savaşta asker olur...
Yıllar mücadele ile geçerler,
Gençler demir gibi büyürler,*

Ата казлар кыйнап үскөн яшьләр
Буржуйларны тотып кисәрләр...

Их!

Маяклы юллардан юлчы бара,
Печән белән күмгән чанасын...
— Кая болай, юлчы, ашыгасың,
Нинди хәбәр алып барасың?
— Чемберленның сатыйм анасын,
Тупка тоткан Мәккә каласын!..

Динсез идем,

Шуның өчен дә бит
Өткәй мескен кулын ташлады:
— Бу имгәктән кеше чыкмас, — диде,
Иблис булып, — дия башлады...

Еллар үтте,

Менә хәзер инде,
Өткәй, килеп миңа карагыз,
Шагыйрь булды ата казлар кыйнап,
Шалкан урлап йөргән балагыз!..

Шулай, өткәй,

Ленин юл күрсәтте
Юлдан язар усал улыңа,
Иптәшләрчә үткен каләм бирде:
— Мә, яз инде, — диеп кулыма.

Их!

Кичә генә эле февраль иде,
Бүгөн давыл кырга кар ташый;
Март аеның нечкә билле жиле,
Сузлып ятып жиргә, кар ашый...
Ерак калмый инде майга да,
Яз ясарбыз салкын тайгада.
— Жир безнеке булып!

*Erkek kazları döverek büyüyen gençler,
Burjuvaları yakalayıp keserler...*

Ah!

*Fenerli yollardan yolcu gidiyor,
Samanla dolu kızakla...
- Nereye böyle, yolcu, acele ediyorsun,
Ne haber götürüyorsun?
- Chamberlain'in anasını satayım,
Topa tutmuş Mekke şehrini!*

Dinsizdim

*Bu yüzden de
Zavallı babam silkip attı:
- Bu uğursuz adam olmaz - dedi,
İblis olur, - demeye başladı...*

Yıllar geçer,

*Şimdi artık
Babam, gelip bana bir bakın,
Şair oldu erkek kazlar dövüp
Şalgam çalıp dolaşan oğlunuz*

Evet, babam,

*Lenin yol gösterdi
Yoldan yazan yaramaz oğluna
Dostça bana sivri kalem verdi
- Haydi, şimdi yaz, - diye elime.*

Ah!

*Dün daha Şubat ayı idi
Bugün fırtına kıra kar taşıyor,
Mart ayının ince belli yeli
Uzanarak yere, kar yiyor...
Az kaldı Mayıs'a da
Bahar getiririz soğuk taygaya.
-Yerküre bizimki olur!*

Ачулансак,
Шлем киертербез айга да...

Их!
Мин бит исэн эле, күрше карчык,
Авылыбыздан тагын үтәрмен,
Сагнып сөйләр өчен ядкяр итеп,
Муллагызны кыйнап китәрмен.
(s.107-109)

Онытылган тәбрик (1926)

Ике меңне тутыргансың, «Кызыл Татарстан»,
Ә мин
Бүген генә аны ишеттем,
Дөнья куып, бәгърем, йөри-йөри,
Тәбрикләргә сине кичектем!..
Сәлам булсын сиңа!
Ак битләрең
Тыгыз юллар белән каралсын,
Һәрбер битен тарих булып калсын,
Исемен эшче илдә дан алсын!

Айга күптән инде миллион тулган,
Ә ул үзе аны оныткан,
Бүген саташкан ай, кыш дип белеп,
Тән уздырган күктә толыштан.
Ай кебек син ялгыз читтә калма,
Битләрең
Миллионнарның бәйлә йөрәген,
Миллион күзләр синең биттә йөрсен,
Шушы минем сиңа теләгем!(s.119)

*Öfkelenirsek
Kask giydiririz aya da!*

*Ah!
Ben yaşıyorum daha, komşu teyze,
Köyümüzden yine geçerim,
Özlemle söylemek için yadigâr edip
Mollanızı dövüp geçerim.*

Unutulan Tebrik

*İki bini doldurmuşsun “Kızıl Tataristan”
Ve ben
Bugün yeni duydum bunu,
Dünyayı dolaşır, canım, yürüye yürüye,
Seni tebrik etmekte geciktim!..
Selam olsun sana!
Ak sayfaların
Temiz yollarla görünsün,
Her bir sayfan tarih olup kalsın,
Adın işçi sınıfı ülkesinde ünlü olsun!*

*Ay artık milyon yaşında,
Kendisi ama bunu unutmuş,
Şaşırmuş ay, kış diye düşünerek,
Geceyi geçirmiş gökyüzünde kalın kürkle.
Ay gibi sen yalnız kenarda kalma,
Yüzlerine
Milyonların bağla yüreğini,
Milyonlarca göz senin yüzünde dolaşsın,
İşte benim sana olan dileğim!*

Бүгөнгө матурлык (1927)

Дөнья матур,
Шуның өчен дә шул
Сүгнә-сүгнә кайтам салкыннан;
Ә жил, сыбызгыны, ни өчендер
Ияргән дә килә артымнан...
Тфү!
Кышкы жыллар тиде теңкәгә!..
Яз янгыны жиргә кабынганчы,
Жил иркендә калды урамнар;
Ә жил, моржа сандугачы,
Эче пошкан саен,
Алып килер салкын бураннар...
Буран алып килер,
Карлар ташыр,
Аннан тотыныр карлар өяргә.
Да,
Бу дөнъяның салкын кышында да
Кызык табыла «безнең юләргә»...

«Барабыз»га утрып, теләгән жиргә
Кошлар кебек очып барабыз,
Кояш — безгә иптәш,
Жил — дус кеше,
Ә жир инде — безнең анабыз...

Рәхмәт, әнкәй, сиңа:
Ярый эле мине тапкансың,
Жырлар жырлый-жырлай —
Иркәм! диеп,
Төңнәр йокламыйча баккансың...
Синең авыр кара тормышыңда
Ярдәмчәң булмадым булуын,
Ләкин
Авыр көрөш, бөек еллар өчен
Кирәк булган минем тууым! —

Bugünkü Güzellik

*Dünya güzel,
İşte bu yüzden de
Söve söve dönüyorum soğuğa;
Ve rüzgâr ıslık çalıyor ne içindir
Ardımdan takip ediyor...
Tüh
Kış yelleri değdi iliğime
Yaz sıcağı yeri kaplayıncaya dek
Yel emrinde kaldı sokaklar;
Yelse, baca bülbülü,
İçi yandıkça,
Alıp gelir soğuk boranları...
Boran alıp gelir,
Karlar taşır,
Sonra başlar karları yığmaya.
Evet
Bu dünyanın soğuk kışında da
Eğlence bulabilir “bizim delimiz”*

*“Barabız”a binip, dilediğimiz yere
Kuşlar gibi uçup varırız,
Güneş bize yoldaş,
Yel de dostumuz,
Toprak ise bizim anamız...*

*Teşekkür ederim, anneciğim sana:
İyi ki beni dünyaya getirmişsin,
Şarkılar söyleye-söyleye
Canım! deyip,
Gecelerce uyumadan bakmışsın...
Senin ağır zor hayatında
Yardımcın olamadım
Lakin
Ağır savaş, şanlı yıllar için
Gerek olmuş benim doğmam!*

Кан исләре исеп килгән саен,
Мәгърур бер уй уйный йөрәктә.
Солдат булырмын, дим, бәлки, тиздән
Ил чигендә булып көрәштә...

Дөнья матур,
Шушы дөнъяның мин —
Ирке чикләнмәгән юлчысы,
Давыллы елларның, зур көрәшнен
Матурлыгын жырлар жырчысы...
Кичәге матурлык бүген үлсә,
Иртән туа аның яңасы;
Безнең тупас куллар — киләчәктә
Туар матурлыкның анасы...
Бүгенге матурлык тупас, ертык
Көрәш киеме белән ябынган;
Бүгенгенә данлы матурлыгын
Безнең йөрәк эзли дабылдан...
Кан исләре исеп килгән саен,
Мәгърур бер уй уйный йөрәктә:
Солдат булырбыз без, бәлки, тиздән
Ил чигендә булып көрәштә!
(s.124-125)

Мәхәббәт тәүбәсе (1927)

Яшьлек,
Гомрең кыска сиңең,
Шундый кыска булып тоела,
Кичен чәчәк аткан була
Ә таңында инде коела...
Мәхәббәт
Ул үзе иске нәрсә,
Ләкин
Һәрбер йөрәк аны яңарта,
Тиле яшьлек ярты гомрен бирә
Аның хисе белән янарга...

*Kan kokuları esip geldikçe
Mağrur bir düşünce oynuyor yürekte.
Asker olurum, dedim, belki yakında
İl sınırında olan savaşta...*

*Dünya güzel,
Bu dünyanın ben
Hürriyeti sınırlanmayan yolcusu,
Fırtınalı yıllarını zor savaşın
Güzellik şarkılarının şarkıcısı...
Dünkü güzellik bugün ölürse,
Yarın doğar onun yenisi,
Bizim kaba eller gelecekte
Doğar güzelliğin anası...
Bugünkü güzellik kaba, yırtık
Savaş elbisesi ile örülmüş,
Bugünün şanlı güzelliğini
Bizim yürek arıyor fırtınada...
Kan kokuları esip geldikçe
Mağrur bir düşünce oynuyor yürekte:
Asker oluruz biz, belki, çabucak
İl sınırında olan savaşta!*

Aşk Tövbesi

*Gençlik,
Ömrün kısa senin,
Çok da kısa gibi geliyor,
Akşamleyin çiçek açar,
Sabahleyin ise dökülür
Aşk,
Kendisi o kadim bir şey
Lakin
Her bir yürek onu tazeliyor,
Deli gençlik ömrünün yarısını verir
Onun hissi ile yanmaya.*

Янган яшьлек,
Үткән мәхәббәтләр,
Алар мәңге миндә терелмәс,
Күзләрем дә хәзер беркемгә дә
Гыйшык уты эзләп тегелмәс.
Инде...
Тәүбә иттем ул эшләрдән,
Азгын күңел күпкә басылды,
Ирке чикләнмәгән йөрөгемә
Башлык итеп куйдым гақылны.
Гақыл башлык булган көннән алып,
Көн-төн елый мескен йөрөгем,
Һәр көн ызгыш, һәр көн йөрөгемә
Гақыл-башлык бирә кирәген...
Их син, яшьлек,
Их син, тиле яшьлек!
Шундый кыска булып тоелдың,
Кичен чәчәк аткан булдың,
Ә таңында...
Ә таңында инде коелдың...
Язгы сандугачлы яшьлек таңым
Үттә инде...
Онтылдылар бик күп исемнәр,
Инде яшьләр хәзер яратсыннар
Инде яшьләр хәзер сөйсеннәр...
Ә мин...
Ә мин үзем бөтенләйгә
Тәүбә иттем андый эшләрдән,
Читгән генә хәзер көлеп йөрим:
— Гыйшык! —
Диеп йөргән кешеләрдән...
Шулай да әле, кызлар,
Алла хақы өчен,
Миннән берәз читтә йөрөгез,
Йә тәүбәне шунда боздырырсыз
“Гыйшык” итеп куеп берегез!..
Юк шул,

*Yanan gençlik,
Geçip giden aşklar,
Onlar bende artık canlanmaz,
Gözlerim de şimdi hiç kimseye
Aşk alevi arayıp bakamaz
Artık...
Tövbe ettim o işlere,
Azgın gönlüm hayli duruldu,
Sınır tanımayan yüreğime
Başkan olarak atadım aklımı.
Akıl başkan olduğundan beri
Zavallı kalbim ağlıyor aralıksız,
Her gün hurgür, her gün kalbimin
Canını okuyor akıl-başkanım...
Ah sen, gençlik,
Ah sen, deli gençlik!
Çok kısacık gibi hissedildin,
Akşam çiçek açtın,
Sabahleyin ise...
Sabahleyin artık döküldün...
Bahar bülbülü gençlik tanım
Geçti artık...
Unutulduklar birçok isimler...
Artık gençler âşık olsunlar,
Artık gençler sevsinler...
Ben ise...
Ben ise tamamen
Tövbe ettim öyle işlere,
Bıyık altından gülümsüyorum:
- Aşk!
Diyen, görüp kişileri.
Yine de siz, kızlar,
Allah rızası için,
Benden biraz uzak durunuz,
Tövbemi belki bozdurursunuz,
“Âşık” edip kendine biriniz!
Olmaz artık,*

Гыйшкым хэзер иясенә
Кире алынмаска бирелгән,
“Аның” рәсмен беркем, бервакытта
Ала алмас минем күңелдән...
Шуның өчен тыныч күңел белән
Туктап менә шушы урында,
Жырлым Зөбәйдәнәң наборщикка
Булган көчле гыйшкы турында...

I. Зөбәйдәнәң рәсме

Кайчак шулай бер-бер иптәшендә
Утрып, сөйләшер сүз тапмыйсың,
Өстәленнән альбом кебеген алып,
Рәсемнәрен мактый башлыйсың...
Шулай ялкау гына сөйләнгәндә,
Күзләр бер рәсемгә туктала,
Кара болыт кебек тузган чәчләр
Хыялыңа кереп чормала...
— Бу кем? — дисең,
Ә ул көлеп кенә:
— Бу, ди, хэзер бала анасы,
Матур иде, яшли иргә чыкты,
Хэзер инде алты баласы...
Ди ул,
Ә син алданганың
Белдермәскә теләп тынасың.
Ә бездән:
— Алай икән...
Дигән булып,
Альбом битен ябып куясың.
Матурлык ул шулай: “
Кызда булса,
Жыерчыклы йөзгә әйләнә,
Ирдә булса,
Аның матурлығы
Сакал, мыек белән бәйләнә...
Мәхәббәт тә —

*Aşkım şimdi sahibine
Geri alınmamak için verilmiş,
“Onun” resmini kimse hiçbir zaman
Çıkartamaz benim gönlümden...
Onun için de gönül rahatlığıyla
Duraksayıp tam da bu yerde,
Söylüyorum Zübeyde'nin dizgiciye
Olan kara sevdası hakkında...*

I. Zübeyde'nin resmi

*Bazen de bir arkadaşındayken
Konuşacak söz bulamıyorsun,
Masasından albüm gibi şeyler alıp
Resimlerini övmeye başlıyorsun...
Ağır ağır konuşurken
Gözler bir resme dikiliyor,
Kara bulut gibi dağılan saçlar
Hayaline girip karışıyor...
- Bu kim? – diyorsun,
O ise gülerek
Bu, diyor, şimdi çocuk annesi,
Çok güzeldi, erken evlendi de
Var artık onun altı yavrusu...
Diyor o,
Sense yanıldığını
Sezdirmemeye çalışıp susuyorsun.
Birazdansa:
- Öyle mi?..
Diyerek
Albüm sayfasını kapatıyorsun.
Güzellik şöyle bir şeydir:
Kızda olsa
Buruşuk yüze dönüşüyor,
Erkekteyse,
Onun yakışıklılığı
Sakalla, bıyıkla kayboluyor...
Aşk da*

Нәфис матур чәчәк,
Ләкин
Үзе гажәп гомерсез,
Кайчак загс белән соңы бетә,
Ә кайчакта...
Яхшук- күнелсез...
Зөбәйдәнең рәсме —
Альбомымның
Күзгә бәрелеп торган урнында,
Альбомымны карап чыккан кешеләр
Наман сорый аның турында:
— Бу кем? — диләр,
Ә мин җавап бирәм:
— Матур кыз, дим,
Булган комсомолка,
Бөтен кешене үзенә карата,
Ә син, егет,
Бераз кичектең шул —
Ул бер наборщикны ярата...

II. Зөбәйдәнең гыйшкы

Сандугачлы таңнар,
Зур урманнар
Аның гыйшкын бизи алмады,
Язгы зәңгәр күкнең йолдызлары
Матурланып күктә ялмады...
Аның гыйшкы көзен чәчәк атты
Эштә,
Собраниедә,
Урамда.
Күңел язы шаулап үтте аның
Тәңкә карлар яуган буранда...

Әй, жырлыйсы килә шушы жырны,
Шундый якин бу жыр күнелгә,
Жырланган жыр кебек яшьлек таңым
Шаулап үтте...

*Enfes güzel çiçektir
Lakin
Acayip kısıdır ömrü,
Bazen nikâh ile sonlanıyor,
Bazen ise...
Oldukça da sevimsiz...
Zübeyde'nin resmi ise
Albümünün
Tam da başköşesinde,
Albümüne bakan insanlar
Hemen merak ediyorlar onun hakkında:
-Bu kim?- diyorlar,
Ben ise cevap veriyorum:
-Güzel kız, diyorum,
Başarılı komsomolka ,
Herkesi kendine çekiyor,
Sense delikanlı,
Biraz geç kaldın,
O bir dizgiciyi seviyor...*

II. Zübeyde'nin aşkı

*Bülbüllü tanlar,
Büyük ormanlar
Onun aşkını süsleyemedi,
İlkbaharda mavi gökyüzünün yıldızları
Güzel olup gökyüzünde parlamadı.
Onun aşkı güzün çiçek açtı.
İşyerinde,
Toplantıda,
Sokakta.
Gönül yazı dolu dolu geçti onun
Lapa lapa karların yağdığı boranda...

Hey, söyleyesi geliyor şu şarkıyı,
Çok hoş geliyor bu şarkı gönle,
Söylenmiş şarkı gibi gençlik tanım
Dolu dolu geçti...*

Шаулап үтте инде гомергә...

Их!

— Зөбәйдә, бар бүген собраниегә,
Анда аның бүген доклады;
Ул елмаер сиңа тагын да,
Затып килер кайткан чагыңда...

— Зөбәйдә, бар бүген театрга,
Бәлки, анда аны күрерсең,
Аның белән залда йөрерсең...
— Зөбәйдә, син барма театрга,
Йөрмә, бәгърем, аның артынан...

Саклана күр егет халкыңнан...
Ашкынулы көннәр шулай үткән,
Минутлардан эзләр калмаган,
Яшьлек үзенә жылы кочагыңда
Зөбәйдәне һаман алдаган...

Ә беркөнне...

Аны наборщигы
Кунак итеп үзенә китергән,
Алар бергә утырганнар...

Соңыннан

Бүлмә уты сүнгән,

Алар икәү

Төнгә караңгыда калганнар...

Төн караңгы булган...

Төн буенча

Ап-ак карлар жиргә яуганнар...

Ул төнне ай күктә эш тапмыйча,

Эче пошып сүгенеп йөрегән,

Ул төнне Өхәди юлга чыгып,

Кире кайткан куркып бүредән...

Шушы төнне Гыймади, эт өрсә дә,

Тәмле йокысыннан тормаган,

Шәкүр карак аның абзарыңнан

Күк айгырын кереп урлаган...

Ләкин

Geçti dolu dolu, artık sonsuza dek.

Ah!

*-Zübeyde, git bugün toplantıya,
Orada onun bugün konuşması,
O gülümser sana bir daha,
Döndüğünde eve seni uğurlar...*

*-Zübeyde, git bugün tiyatroya,
Belki orada onu görürsün,
Onunla salonda dolaşırın.
Zübeyde, gitme sen tiyatroya,
-Koşma, canım, onun peşinden...*

*Kuru kendini erkek milletinden...
Heyecanlı günler öyle geçmiş,
O onların izi bile kalmamış,
Gençlik kendi sıcak kucagında
Zübeyde 'yi öyle kandırmış.*

Bir gün ise...

Onu dizgicisi

*Misafirlğe kendisine çağırmış,
Onlar yan yana oturmuşlar...*

Sonra ise

Işıklar sönmüş,

İkisi birlikte

Gece karanlıkta kalmışlar.

Gece karanlıkmuş.

Bütün gece

Apak karlar yere yağmışlar...

O gece ay da gökte uğraş bulamadan

Sıkılıp küfrederek dolaşmış.

O gece Evhedi de yola çıkmış

Geri dönmüş korkup börüden ...

O gece İmadi, köpek havlasa bile

Tatlı uykusundan kalkmamış,

Hırsız Şekür onun ahırından

Gök aygırını alıp götürmüş.

Lakin

Шушы төнне Зөбәйдәнен
Кайдалыгын беркем белмәгән,
Карт анасы ярты төнгә кадәр
Ни өчендер аны-эзләгән...
Тик,
Мәхмүт торган йортта
Бер студент
Ябылмыйча калган ишектән
Зөбәйдәнен:
— “Мәхмүт, бәгърем, жибәр!” дигән
Ярты елау таушын ишеткән...

Айлар үткән...
Тәңкә карлар ява,
Ап-ак карлар;
Ә Зөбәйдә эшкә бармады,
Керфекләре жиргә карый аның,
Наборщигы аны алдады...

III. Зөбәйдәнен хаты

“.. Алдарсың дип сине белмәдем;
Вәгъдә бирдең,
Өзелеп кәттем сине...
Ә син?..
Нигә инде шулай килмәдең?
Тагын язам,
Сиңа бер сүзем бар,
Бик кирәкле... кичкә кил әйдә.
Килерсеңме?
Көтәм.
Ком. Сәламе белән: Зөбәйдә...”

Ләкин ул килмәде.
Аңа нәрсә,
Эшлисе эш күптән эшләнгән,
Алма кебек матур Зөбәйдәбез
Үзе сөйгән, үзе...

*O gece Zübeyde'nin
Nerede olduğunu kimse bilmemiş,
Yaşlı anası gece yarısına kadar
Ne sebeptendir, onu aramış.
Ama
Mahmut'un oturduğu binada
Bir öğrenci
Yarı açık kalan kapıdan
Zübeyde'nin:
- "Mahmut, canım, bırak!" diyerek
Ağlamalı sesini duymuş.*

*Aylar geçmiş...
Lapa lapa karlar yağıyor,
Apak karlar,
Zübeyde ise işe gitmedi,
Kirpikleri yere doğru bakıyor onun,
Dizgicisi onu kandırdı...*

III. Zübeyde'nin mektubu

*“Kandıracağı bilemedim;
Söz verdin ki,
Çok bekledim seni
Sen ise?..
Neden, neden gelmedin?
Yine yazıyorum.
Diyeceğim var,
Çok önemli... Akşam haydi gel.
Gelir misin?
Bekliyorum.
Kom. selamı ile Zübeyde...”*

*Ama o gelmedi.
Ona ne ki,
Yapacağını çoktan yapmıştır,
Elma gibi güzel Zübeyde'miz
Âşık olmuş kendisi ama*

Көчлөнгөн...

IV. Хатынсыз ай

Ә ай күктә һаман сүгнеп йөри
Жил йоклады исә төн белән;
Айның хатыны да юк,
Ай ялгыз ул,
Төн үткәрсен соң ул кем белән...
Жил, хәерсез, ятып йокламаса,
Жирдә алай-болай иткәли,
Төндә йөргән кайбер кешеләрнең
Бүрекләрен урлап киткәли...
Ә ай көлә,
Айга кызык була,
Ай ялгыз ул картлык көнөндә,
Өйләнәлми калган,
Шуның өчен
Кайгы нуры күренә йөзөндә...
Зөбәйдәнең әние күлмәк тегә,
Чәнчеп-чәнчеп ала инәсен;
Зөбәйдәнең сеңле уйнап йөри,
Абау матур!
Күзем тимәсен...

V. Зөбәйдә һәм ай

Ай да ялгыз,
Безнең Зөбәйдә дә...
Ул тын гына
Айга карап килеп утырды,
Һаман көлеп йөргән зур күзләрен
Канлы яшьләр белән тутырды...
— Их, син, яшьлек,
Их, син, тиле яшьлек!
Шундый кыска булып тоелдың,
Кичен чәчәк аткан булдың,
Ә таңында...
Ә таңында инде коелдың...

Tecavüze uğramış...

IV. Hatunsuz ay

*Ay ise gökyüzünde hâlâ küfrediyor
Yel uyudu ise geceleyin,
Ayın karısı da yok,
Ay yalnız o,
Geceyi kiminle o geçirsin...
Yel, hayırsız, yatıp uyumazsa,
Onu bunu karıştırıyor,
Gece dolaşan bazı kişilerin
Börklerini alıp götürüyor...
Ay ise gülüyor,
Ay için eğlenceli,
Ay yalnız kalmış yaşlılığında,
Evlenememiş,
Onun için de
Kaygı belirtisi görünüyor yüzünde.
Zübeyde'nin annesi elbiseyi dikiyor
Batırıp batırıp ala iğnesini;
Zübeyde'nin kız kardeşi oynuyor,
Çok da güzel!
Gözüm değmesin!*

V. Zübeyde ve ay

*Ay da yalnız
Bizim Zübeyde de...
O sakince
Aya bakıp gelip oturdu
Her zaman gülen büyük gözlerini
Kanlı yaşlar ide doldurdu.
-Ah, sen gençlik,
Ah, sen deli gençlik!
Çok da kısa gibi hissedildin,
Akşam çiçek açmış gibi oldun,
Sabahleyin ise...
Sabahleyin ise döküldün...*

Зөбөйдә...
Ул тиздән ана булып,
Доктор шулай дигән аңарга...
— Йөрәк,
Ян син, ян син, йөрәк,
Кан бирелгән сиңа янарга!..
Ә син кайда, ата булып кеше?
Шулмы булды сиңең сөюең,
Шулмы инде сиңең:
Ирекле сөю,
Яна тормыш диеп йөрүең?..
Кичтә янган утлар таңда сүнсә,
Кичен тагын алар кабына,
Зөбөйдәбез бүгөн бала көтә,
Үзе наборщигын сагына...
Менә баласына күлмәк тегә,
Чәнчеп-чәнчеп ала инәсен...
Зөбөйдә!
Әйт, кемне болай,
Кемне болай сагынып көтәсең?

VI. Ачулы жил

Урам буйлап жил бер ирек белән
Гуләйт итеп кайтып килә иде...
Ә Ибәй карт,
Юньсез,
Көрәк тотып,
Йорт алдында карлар өя иде.
— Бу ни хәл бу?— диде жил күрде дә
Нәрсә дисең инде кешеләргә,
Ачу килә,
Шундый эшне күреп,
Кулым күтәрелми эшләргә!
Мин тау өеп китәм,
Ә кешеләр
Чыгалар да шуны көриләр,

Zübeyde...
O yakında anne olur,
Doktor öyle demiş ona...
-Yürek,
Yan sen, yan sen, yürek,
Kan verilmiş sana yanmaya!..
Neredesin, baba olacak adam?
Bu mu idi senin sevdan,
Bu mu senin:
Özgür aşk,
Yeni hayat diye dolaşman?..
Akşam yanan ışıklar sabah sönse
Akşam onlar tekrar yanıyor,
Zübeyde'miz bugün çocuk bekliyor,
Kendisi ise dizgicisini özleyiyor...
Yavrusuna gömlek dikeyor,
Batırıp-batırıp ala iğnesini...
Zübeyde!
Söylesene, kimi böyle
Kimi bekliyorsun özlemle?

VI. Öfkeli yel

Sokaktan yel bir sarhoşla
Eğlenerek dönüyordu...
İhtiyar Bey ise
Yaramaz,
Kürek alıp,
Evin önünde kar küriyordu.
-Nedir bu ya? dedi yel görünce
Ne dersin bu kişilere,
Kızıyorum,
Böyle şeyleri görüp
Çalışmaya elim kalkmıyor!
Ben tepeler yığıyorum,
Kişiler ise
Gelip onu küriyorlar,

Мин матурлыым,
Алар чыгып таптап йөриләр...
Тфу!-
Диде,
Үзе зур урамнан
Эре-эре кырга атлады,
Ачу итеп кырдан карлар ташып,
Бөтен урамнарны каплады...
Таң булуга урам көрөүчеләр
Жилнең бабаларын сүктеләр,
Ә шул төнне безнең Зөбәйдәне
Больницага алып киттеләр...
Кайда син, әй, ата булып кеше,
Шулмы инде синең сөюең?
Шулмы инде синең Зөбәйдәгә:
— Комсомолкам, бәгърем!—диюең?

VII. Мәхәббәтнең соңы

Кан эчендә яткан Зөбәйдәне
Ак мендәргә китреп салганнар,
Күз төпләре күм-күк,
Иреннәре —
Кара күмер булып янганнар...
Ул селкенми ята,
Аны әллә нәрсә
Басып торган кебек сизелә...
—“Тукта, елау таушы килә,
Бала елый...
Кемнең баласы?
Ник ул елый... Ә ник мендәреннән
Башын күтәрәлмый анасы?...
Тукта...
Нигә авыр болай?
Әллә нәрсә...
Күз аллары шундый караңгы... ”
Ул кузгалды,
Кинәт авыр гына:

*Ben güzelleştiriyorum,
Onlar ise üzerinden geçiyorlar...
Tüh!
Dedi,
Kendisi ise geniş sokaktan
Büyük adımlarla kıra yürüdü,
İnadına kırdan karlar taşıyıp
Tüm sokakları kapladı...
Şafak sökünce sokağı küreyenler,
Yelin babasına sövdüler,
O gece ise bizim Zübeyde 'yi
Hastaneye alıp götürdüler.
Neredesin sen, hey, baba denilen zat,
Bu mudur ki senin sevgin?
Bu mu idi senin Zübeyde 'ye:
-Komsomolkam, canım! –deyişin.*

VII. Aşkın sonu

*Kan içinde yatan Zübeyde 'yi
Ak yastığa yatırmışlar,
Göz altları mosmor,
Dudakları ise
Kara kömür gibi kararmış...
Kıpırdamadan yatıyor,
Onu bir şeyler
Bastırıyor gibi geliyor...
-“Dur, ağlama sesi geliyor,
Çocuk ağlıyor...
Kimin çocuğu?
Neden ağlıyor o... Neden yastığından
Başını kaldıramıyor annesi?...
Dur...
Neden bu kadar zor?
Bir şeyler var...
Gözünün önü karanlık... ”
Yerinden kalktı,
Birden zorlukla:*

— “Күрсәтегез, — диде, — баламны!”

Ана —
Бөек исем,
Нәрсә житә ана булуга;
Хатыннарның бөтен матурлығы,
Бөтен күрке ана булуда...

Бала елый,
Матур йорт эчендә
Яшь бер бала елай, —
Кемнең баласы?
Ник ул елай?
Ә ник күрер өчен
Килми аның сөйгән атасы?..
Тышта соңгы карлар ява,
Алар инде
Кышкы карлар кебек туңмыйлар.
Тышта язгы жыллар исә,
Алар инде салкын булмыйлар...
Карлар эрер,
Жылы тиргә батып,
Кар астыннан чыгар май ае;
Ә урамда, язның килерен белми,
Елап утыра песи малае...
— Елама юкка, Дөнъя матур нәрсә,
Әйдә, миндә кунак булырсың,
Дуслыгымны аңлап, алдашмасаң,
Урлашмасаң, миндә торырсың...
Анаң, тәүфыйксызны, ташлап киткән,
Атаң, явыз, сине белми дә.
Кардәшләрең дә юк,
Шәһәр шул бу,
Белмисеңдер монда кемне дә?
Шулай, дустым!
Сезнең песи халкы
Балаларын ташлап китәләр;

“Gösteriniz, dedi, yavrumu!”

Anne,
Büyük isim,
Hiçbir şey tutmaz onun yerini
Kadınların tüm güzelliği,
Zarafeti anne olmada gizlidir.

Çocuk ağlıyor,
Güzel evin içinde,
Küçük çocuk ağlıyor.
Kimin yavrusu?
Neden ağlıyor?
Neden görmeye
Gelmiyor onun sevgili babası?..
Dışarıda son karlar yağıyor,
Onlar artık
Kış karları gibi donmuyorlar,
Dışarıda bahar yelleri esiyor,
Onlar artık soğuk değililer...
Karlar erir,
Kan ter içinde
Kar altından çıkar Mayıs ayı;
Sokakta ise baharın geleceğini bilmeden,
Ağlayıp oturuyor kedi yavrusu...
-Ağlama yok yere... Dünya güzel bir şey,
Haydi, bende misafir olursun,
Dostluğumu anlayıp yalan söylemezsen,
Hırsızlık yapmazsan, bende kalırsın...
Ananı, terbiyesizi, bırakıp kaçmış,
Baban, gaddar, seni tanımıyor.
Kardeşlerin yok,
Şehir ya bu,
Tanımyorsun burada kimseyi.
Öyle, dostum!
Sizin kedi milleti
Çocuklarını bırakıp gidiyorlar;

Песи халкы гына түгел,
Этләр, аюлар да,
Кешеләр дә шулай итәләр...
Ярый әле сезнең пси малайлары
Ни булса да тере туалар,
Ә кешеләрнең күбесе,
Бала табудан куркып,
Корсакта чакта ук буалар.
Әйдә, киттек!
Минем яшь чагымда
Песиләрдән дуслар күп иде,
Син дә шулай кунак булырсың,
Язга кадәр миндә торырсың.
Бала елый,
Матур йорт эчендә
Яшь бер бала елый...
Кемнең баласы?
Ник ул елый?
Ә ник күрер өчен
Килми аның сөйгән атасы?..
— Атасы аның, бәлки, мәңге килмәс,
Улын, бәлки, мәңге күрәлмәс...
Улы үсәр, житез, матур булып,
А, юк!
Ата күңле күрми түзалмас!
Тукта!
Ишек ачып берәү әкрән генә
Зөбәйдәгә таба атлады;
Күз яшьләре жинде аны,
Кинәт борылды да
Йөзен кулы белән каплады:
— Зөбәйдә, син кичер мине!— диде,
Үзе Зөбәйдәнең
Күкрәгенә килеп ташланды...
Алар килештеләр...
Ә биш көннән
Загс белән тормыш башланды...

*Sadece kedi milleti değil,
Köpekler de aylar da
Kişiler de böyle yapıyorlar ...
İyi ki de sizin kedi yavruları
Ne yapıp edip canlı doğuyorlar,
İnsanların birçoğu ise
Doğurmaktan korkup
Anne karnundayken boğuyorlar.
Haydi, gidelim!
Benim gençliğimde
Kedilerden dostlarım çoktu.
Sen de misafir olursun,
Bahara kadar bende kalırsın.
Çocuk ağlıyor,
Güzel ev içinde
Küçük çocuk ağlıyor...
Kimin yavrusu?
Neden ağlıyor o?
Neden görmeye
Gelmiyor onun sevgili babası?..
-Babası onun, belki, hiç de gelmez,
Oğlunu, belki sonsuza kadar göremez,
Oğlu büyür, hızlı, yakışıklı olur,
Yok ya!
Baba gönlü dayanamaz!
Dur!
Kapı açılıp birisi yavaşça
Zübeyde 'ye doğru yürüdü;
Gözyaşları yendi onu,
Aniden döndü de
Yüzünü eliyle kapattı:
-Zübeyde, affet beni! dedi,
Kendisi Zübeyde 'nin
Göğsüne doğru bir koştu...
Onlar barıştılar...
Beş gün sonra ise
Nikâh ile hayat başladı.*

Ә ай күктә һаман сүгнеп йөри
Жил йоклады исә төн белән;
Айның хатыны да юк, улы да юк,
Төн үткәрсен соң ул кем белән?..
Жил, хәерсез, ятып йокламаса,
Жирдә алай-болай иткәли,
Төнлә йөргән кайбер кешеләрнең
Бүрекләрен урлап киткәли.
Ә ай көлә,
Айга кызык була,
Ай ялгыз ул картлык көнөндә;
Өйләнәлми калган, шуның өчен
Кайгы нуры күрнә йөзөндә...
(s.126-134)

Атлы сугышчыга (1927)

Батыр егет, атың жылкәсендә
Көннәр буге инде киләсен,
Тиргә баткан атың, арып беткән,
Сакла үзен, салкын тимәсен!..
Үз вактында аны ашаттыңмы,
Эчерттеңме кирәк чагында,
Оныттыңмы әллә, батыр егет,
Ашатырга аны тагын да?
Ял иткәчтен, тагын бергәләшеп
Жырлар жырлый-жырлай китәрсез,
Туры атың синең исән булса,
Тагын бик күп жирләр үтәрсез.
Кызыл көрәшче, син ат өстендә,
Очкын коштай синең туры атың,
Көрәш кырларында жан юлдашың,
Хыянәтсез дустан, канатың...(s.141)

*Ay ise gökte hâlâ küfrediyor
Yel uyudu ise geceleyin,
Ayın karısı da yok, oğlu da yok;
Geceyi geçirsin o kiminle?..
Yel, hayırsız, yatıp uyumazsa
Onu-bunu karıştırıyor,
Geceleyin dolaşan bazı kişilerin
Börklerini alıp götürüyor.
Ay ise gülüyor,
Ay için eğlenceli,
Ay yalnız kalmış yaşlılığında
Evlenememiş, onun için de
Kaygı belirtisi görünüyor yüzünde.*

Atlı Savaşçılar

*Atının omuzunda cesur bir genç
Günlerdir geliyorsun
Terden ıslanmış atın bitkin,
Koru kendini, soğuk değmesin!
Zamanında onu doyurdun mu,
İçirdin mi ihtiyaç duyduğunda,
Unuttun mu yoksa cesur yiğit,
Onu tekrar doyumayı?
Dinlendikten sonra yine birlikte
Şarkılar söyleye söyleye gideriz,
Doru atın eğer hayattaysa,
Daha birçok yerden geçeceksiniz.
Kızıl savaşçı, sen at üstünde,
Bir kıvılcım kuşu gibidir senin atın,
Savaş alanındaki can yoldaşın,
İhanet etmeyen dostun, kanadın...*

Ак чәчәкләр (1929)

Ул,
Эретеп тунган тәрәзәне,
Мыштым гына карый урамга.
Ак чәчәкләр ява урамда.
Берәү,
Борын очын кулына кысып,
Сүгнөп узды кышкы салкыннан,
Жил ияртеп китте артыннан.
Алар,
Чана тартып, жырлый-жырлай,
Тау шуарга икәү уздылар,
Ә берәздән кире сыздылар...

Ак чәчәкләр ява. Дөнъя матур.
Шундый матур булып тоела,
Күгә зәңгәр, гүя йолдызлары
Ак кар булып жиргә коела.
Яз янгыны жиргә кабынганчы,
Кар астында йоклар урамнар.
Төне матур булса, төн үтүгә
Таннар алып килер бураннар.
Дөнъя матур,
Шуның өчен дә бит
Сүгенә-сүгенә кайтам салкыннан,
Ә жил, мыштым гына, эндәшмичә,
Иярәп килә минем артымнан...

Белмим, нигә, әллә гыйшык төшкән,
Кайда барсам, шунда бара ул;
Өйгә кергәндә, жиргә ятып,
Чыкканымны саклап кала ул...
Шуның өчен дә мин, чыкмый гына,
Тәрәзәдән карыйм урамга.
Ак чәчәкләр ява урамда.
Ак чәчәкләр ява, дөнъя матур.

Ak Çiçekler

O,
Eritip buz bağlayan camları,
Sessizce bakıyor sokağa.
Ak çiçekler yağıyor sokakta.
Birisi,
Burnunun ucunu eliyle sıkıp
Söverek geçti kışın soğuşuna
Yeli sürükleyip götürdü ardından.
Onlar,
Kızak çekip, türkü söyleye - söyleye,
İkisi geçti dağdan kaymaya,
Birazdan ise hemen kaçtılar.

Ak çiçekler yağıyor. Dünya güzel.
Çok da güzel gibi geliyor.
Gökyüzü mavi, yıldızları sanki
Beyaz kar gibi yere dökülüyor.
Bahar yangını alev almadan
Kar altında uyur sokaklar.
Gecesi güzel olsa bile, gece geçince
Şafakları getirir boranlar.
Dünya güzel,
Şunun için de
Söve-söve geliyorum soğuğa.
Yel ise, sessizce, saklanarak
Sürüklenerek geliyor arkamdan.

Bilmiyorum, neden, âşık mı olmuş,
Nereye gitsem, oraya gidiyor o,
Eve girdiğimde yere yatıp,
Çıkmamı bekleyip kalıyor o...
Bu sebepten ben çıkmadan
Pencereden bakıyorum sokağa.
Ak çiçekler yağıyor sokakta.
Ak çiçekler yağıyor, dünya güzel,

Шундый матур булып тоела;
Күге зәңгәр, гүя йолдызлары
Ак кар булып жиргә коела...
(s.155-156)

Мокамай (1929)

Белмим,
Әллә күпкә,
Әллә бик озакка
Ахры, мәңге онта
Тамбов урманнары уртасында
Усак яфраклары шаулавын...
Алар мәңге минем хыялымда
Шаулый-шаулый яфрак ярырлар,
Карт имәннәр, калмый минем арттан,
Кая барсам, озатып барырлар...
Бер жирдә юк андый урманнар,
Бер жирдә юк камыш сабаклары –
Андагыдай шаулый торганнар...

Әкияттәге ике бала кебек,
Каен башларына үрмәләп,
Ике штансыз малай дөнья белән
Танышып йөргән идек бергәләп...
Беребез сары чәчле, беребез – кара:
Сары чәчлесе – ул мин идем;
Кара чәчле, коңгырт кара күзле,
Кәкре аяклы дустым, жанкисәгем,
Ул, Мокамай бәгърем, син идең...
Ак каенга аслып менгән кебек,
Мин тормышта һаман яктыга,
Югарыга табан юл алдым;
Менгән саен жирнең матурлыгын,
Яктылыгын күбрәк күралдым...
Ә син менәлмәдең,
Калдың,

*Çok da güzel gibi geliyor,
Gökyüzü mavi, sanki yıldızları
Ak kar olup yere dökülüyor.*

Mokamay

*Bilmiyorum,
Çok mu zaman geçer,
Ya da daha da uzun süreyle
Galiba sonsuza dek unutamam
Tambov ormanları arasında
Kavak yaprakları hışırtısını...
Onlar hep benim hayalimde
Hışır-hışır yaprak açarlar,
Yaşlı meşeler, bırakmazlar peşimi
Nereye varsam, uğurlarlar...
Hiçbir yerde yok öyle ormanlar
Hiçbir yerde yok öyle kamışlar
Oradaki gibi hışırdayanlar...*

*Masaldaki iki çocuk gibi
Kayın başlarına tırmanıp
İki çulsuz oğlan dünya ile
Tanışıp dolaştığımız birlikte...
Birimiz sarı saçlı, öbürümüz kara
Sarı saçlısı o, ben idim;
Kara saçlı kahverengi gözlü
Eğri ayaklı dostum, canımın parçası
O, Mokamay canım, sen idin...
Ak kayına tırmanıp çıkmış gibi
Ben hayatta daima aydınlığa,
Yukarıya doğru yol aldım;
Çıktıkça dünyanın güzelliğini,
Parlaklığımı daha çok görebildim.
Sen ise çıkamadın,
Kaldın,*

Югалдың...

Әкияттәге ике бала кебек
Икебез дә кара борынлы,
Зурлар кебек, кулны артка куеп,
Йөри идек таптап болынны...
Һәрбер нәрсә безгә яна иде,
Һәрнәрсәгә исебез китә иде,
Бернәрсә дә бездән качмый иде,
Бар нәрсәгә кулыбыз житә иде...
Күпме кыен күрдәк шуның өчен,
Күпме тал чыбыгы ашадык;
Әкияттәге ике бала кебек,
Күпме “жафа чигеп” яшәдек...
Кем уйлаган шушы шаярулар
Синдә кәсеп булып калыр дип,
Уйнап башланган эш тормышыңны
Һәлакәткә алып барыр дип...
Хат язсам да хәзер соңга калдым,
Укымассың минем хатымны,
Ләкин минем бурчым, Мөхәммәтжан,
Йолу сиңең яман атыңны!
Син гомереңне усал исем белән,
Канлы пычак белән чикләдең...
Әллә ничек булды сиңең гомер,
Син, Мокамай, әллә нишләдең!..

Әкияттәге ике бала кебек,
Каен башларына үрмәләп,
Ике штансыз малай дөнья белән
Танышып йөргән идек бергәләп...
Ак каенга аслып менгән кебек,
Мин тормышта һаман яктыга,
Югарыга табан юл алдым;
Менгән саен жирнең матурлығын,
Яктылығын күбрәк күрәлдәм...
Ә син менәлмәдең...

Yok oldun...

*Masaldaki iki çocuk gibi,
İkimiz de kara burunlu
Büyükler gibi elimizi arkaya koyup
Yürür idik çiğneyerek çayırları...
Her şey bizim için yeni idi.
Her şeye biz hayret duyardık,
Hiçbir şey de bizden kaçamazdı.
Bütün her şeye elimiz ulaşırdı...
Az mı zorluk gördük bu yüzden,
Az mı dal çubuğu (sopa) yedik;
Masaldaki iki çocuk gibi
Az mı ceфа çekip yaşadık...
Kim düşünür bu eğlenmelerin
Sende mesleğe dönüreceğini
Oyunla başlayan şeyin senin hayatını
Felakete alıp götürür diye...
Mektup yazsam da artık geç kaldım,
Okumazsın benim mektubumu
Lakin benim borcum, Muhammetcan,
Kurtarmaktır senin kötü adını!
Sen ömrünü kötü isim ile
Kanlı bıçak ile sınırladın...
Bir garip oldu senin hayatın,
Sen, Mokamay, öyle ne yaptın?*

*Masaldaki iki çocuk gibi,
Kayın başlarına tırmanıp
İki çulsuz oğlan dünya ile
Tanışıp dolaşıyorduk birlikte...
Ak kayına tırmanıp çıkmış gibi,
Ben hayatta daima aydınlığa,
Yukarıya doğru yol aldım,
Çıktıkça dünyanın güzelliğini,
Parlaklığını daha çok görebildim...
Sen ise çikamadın...*

Калдың, югалдың...
Үткәннәрем авыр әкият минем,
Ул әкиятне әгәр сөйләгәндә,
Чаглыш китсә синең күләгән,
Юк, юк,
Мин ант итәм: һичбер вакытта да
Сине карак итеп сөйләмәм...
Син яшәргә хаклы кеше идең,
Син яшәргә жирдә теләдең.
Тик син ачлык тырнагыңнан,
Түбәнлектән
Чыгу юлын гына белмәдең...
Ә бит
Бергә чабаталар үреп йөргән чакта,
Син остарак миннән үрәйдең,
Минем матур итеп үрәлмәүне
Булдыксызлыгыңнан күрәйдең...
Ник соң бу болай булды әле,
Ничек һәләкәтең күрмәдең,
Ник, Мокамай, соң син тормышыңны
Чабатандай матур үрмәдең!
Син гомереңне усал исем белән,
Канлы пычак белән чикләдең;
Әллә ничек булды синең гомер,
Син, Мокамай, әллә нишләдең!..
Ә бит безнең гомер матур урманнарда
Май аедай матур башланды;
Әкияттәге ике бала кебек,
Икебез ике якка ташланды...
Синең тормыш авыр әкият булды,
Ул әкиятен соңгы битләрен
Син зур исем, мәңге онытылмаслык
Эшләр белән бизәп китмәдең...
Син адаштың,
Ләкин син яхшы идең,
Синең яхшы иде күңелең,
Тик белмәдең тормыш баткагыңнан

*Kaldın, yok oldun...
Geçmişim hüznümlü bir hikâye benim,
O hikâyeyi eğer anlatırken
Belirse senin gölgen,
Hayır, hayır,
Ben yemin ederim: hiçbir zaman
Seni hürsüz diye söylemem...
Sen yaşamaya hakkı olan biriydin
Sen dünyada yaşamayı istedin
Ancak sen açlık pençesinden
Alçaklıktan
Kurtulma yolunu bilemedin...
Aslında
Beraber çabatalar örüp dolaşırken,
Sen benden daha ustaca öriyordun
Benim güzel öremeyişimi
Beceriksizliğimden görüyordun...
Niçin sonunda böyle oldu,
Nasıl helakini görmedin,
Niçin, Mokamay, sen hayatını
Çabatan gibi güzel örmedin!
Sen ömrünü kötü isim ile,
Kanlı bıçak ile sınırladın,
Bir garip oldu senin hayatın
Sen, Mokamay, öyle ne yaptın!..
Aslında bizim ömür güzel ormanlarda,
Mayıs ayı gibi güzel başladı
Masaldaki iki çocuk gibi,
İkimiz iki yana savrulduk...
Senin hayat ağır hikâye oldu,
O hikâyenin son sayfalarını
Sen büyük isim, asla unutulmayacak
İşler ile bezeyip gitmedin...
Sen yolu şaşırdın,
Lakin sen iyi idin,
Senin güzeldi kalbin
Fakat bilemedin hayat batağından*

Ялгыз чыгу мөмкин түгелен...
Син белмәдең,
Кешеләр жирдә тормыш баткагынан
Чыгу юлын бергә эзлиләр;
Ялгыз калып, ачтан үлмәс өчен
Күмәк тормыш жирдә төзиләр...
Үткәнемне әкият итеп сөйләгәндә,
Чаглып китсә синең күлгән,
Юк, Мокамай, һичбер вакытта да
Сине усал итеп сөйләмәм...
Син ярлы идең, ләкин эш сөя идең,
Синең яхшы иде күңелең,
Син белмәдең сыйнфый бөлгенлектән
Алай чыгу мөмкин түгелен...
(s.161-163)

Алсу (1929)

Урам ташларына карлар ява,
Кар томалый чана юлларын,
Карда шуа-шуа Алсу килә,
Жиң эченә тыккан кулларын...
Жилгә каршы жылы сулышлары
Туңып бөдрә чөчен ак ясый,
Юл буена аны тирги-тирги,
Сүгнә-сүгнә кайта Газзәсе:
—“Алсу, тукта инде, акыллымы,
Абау,
Тагын карга батырдың!..»—
Ул үпкәләп читкә китә. Аны
Алсу тагын ялынып чакыра:
—«Кил, уйнамыйм, бетте...
Кил инде!»
Үзе—килсә, карга батыра.
Салкын карга басып Алсу килә,
Үзе көлә,
Үзе сөйкемле,

*Yalnız çıkmanın mümkün olmadığını ...
Sen bilmedin,
İnsanlar dünyada hayat batağından
Çıkış yolunu birlikte arıyorlar,
Yalnız kalıp, açlıktan ölmek için
Birlikte dünyada hayat kuruyorlar...
Geçmiş hikâye edip anlattığımda
Yansıyıp gitse senin gölgen
Hayır, Mokamay, hiçbir zaman
Seni kötüleyip söyleyemem...
Sen yoksul idin, lakin çalışkandın,
Senin güzel idi gönlün,
Sen bilemedin sınıf bataklığından
Böyle çıkışın mümkün olmadığını...*

Алсу

*Sokak taşlarına karlar yağıyor,
Kapatıyor kar kızak yollarını
Karda kaya kaya Alsu geliyor
Yen içine sokmuş ellerini...
Yele karşı ılık nefesi
Donup aklaştırıyor kıvrıcık saçlarını
Yol boyu onu azarlaya azarlaya
Söylene söylene dönüyor Gazze'si:
- “Alsu, dur şimdi, güzelim
Aboo,
Yine kara batırdın!..”
O küserek yana gidiyor. Onu
Alsu tekrar yalvarıp çağırıyor:
“Gel, oynamıyorum, bitti...
Gel artık!”
Gelirse ama yine kara batırıyor.
Soğuk kara basıp Alsu geliyor,
Kendisi gülüyor
Kendisi sevimli*

Үзе усал,
Үзе болай бер дә
Усал түгел кебек шикелле...

Урам шаулый-шаулый төн уздыра,
Кемнең монда кемдә эше бар,
Һәрбер жылы тунлы кешеләрнең
Жылы бүрке, торыр төше бар...
Тик чаттагы бабай—“барабыз”ның
Бик үк әйбәт түгел тормышы,
Һәр көн таңнан алып кичкә кадәр
Салкын урам — торган урнысы.
—“Жанкисәгем, бабай, “барабыз”!
Атың белән сатып алабыз,
Студентта акча бик күп була,
Әй,
Ун тиенгә илтсәң, барабыз!..”
Алсу бүлмәсенә керү белән
Өске киemen алып ташлады,
Ватык көзгесенә карый-карий,
Карлы чәчен сүтә башлады...
—«Газзә, кара, ничек минем чәчләр
Бер-берсенә ябшып туңганнар... »
—«Карлы чәчләр сиңа килешә, Алсу,
Үз чәченән матур булганнар... »
Алсу күзен алмый үзен карый, —
Үзе матур,
Үзе сөйкемле,
Үзе усал,
Үзе болай бер дә
Усал түгел кебек шикелле...
Аңа бүген әллә нәрсә булган,
Бер жырлыысы килә, бер көлә,
Бер онтылып, кинәт керфекләре
Бер ноктага килеп төртелә...
—«Ташта эле, Газзә, зачетыңны,
Их, үбәсем килә үзеңне,

*Kendisi yavuz
Kendisi hiç de böyle
Yavuz değilmiş gibi gözükiyor...*

*Sokak hışır hışır geceyi geçiriyor
Kimsenin kimsede işi yok,
Her kalın kürklü kişinin
Sıcacık börkü, kalacak yeri var...
Yalnızca yaşlı dede “Barabız”ın
Pek de güzel değil hayatı
Her gün sabahtan akşama kadar
Soğuk sokak onun mekânı.
“Canımın parçası, dede, ‘Barabız!’
Atın ile satın alırsın
Öğrencide para pek çok olur
Hey,
On kuruşa götürürsen gidelim!”
Alsu odasına girer girmez
Elbisesini üzerinden çıkarttı
Kırık aynasına baka baka
Karlı saçını çözmeye başladı...
- “Gazze, bak nasıl benim saçlar
Birbirine yapışıp donmuşlar...”
- “Karlı saçlar yakışıyor sana Alsu,
Kendi saçından bile güzel olmuşlar...”
Alsu gözünü alamıyor, kendine bakıyor
O güzel
O sevimli
O yavuz
O hiç de böyle
Yavuz değilmiş gibi geliyor.
Ona bugün bir şeyler olmuş
Bir şarkı söylemek istiyor bir gülmek
Kendisinden geçip kirpikleri ansızın
Bir noktaya takılıyor.
- “Bırak hele, Gazze, dersini,
Eh, öpesim geliyor seni,*

Ну, үбәсем килә үзеңне,
Тыңла инде бер кат сүземне?.. »
Газзә, ирекседән эшен ташлап,
Сүгнә-сүгнә килә янына:
- «Тфү, каһәр суккан!
Ачуың килмәгәе,
Тоз саласын, инде каныма!
Син шул, кызый, үзен, зачетыңны
Бик соң хәзерләргә башлайсың,
Үзең бездән алда биреп ташлайсың,
Ә без... »
Ул Алсуга ачу белән карый,
Тик ачуы бик тиз басыла,
Алсу бала кебек елмая да
Иңнәрәнә килеп асыла...
Газзә түзми, аның сүзен көтә,
Үзе уйлый зачет бирәсен,
Алсу көлә-көлә күзенә карый,
Соң ул аңа нәрсә сөйләсен...
Сөйләсенме матур яшьлегенен
Зур елларга туры килүен,
Сөйләсенме жирне, бүгенгене,
Бар нәрсәне өзәлеп сөюен...
Һәр кояшлы иртә аның өчен
Яна уйлар алып китерсә,
Бүгенгенен һәрбер матурлығы
Үзе белән аны исертә...

Шуның өчен бүген ул төн белән
Бер хат язды карты исменә,
(Карты кемдер...)
Кәкре юллар ясап,
Сызып-сызып алды тиз генә.
Хатның соңгы юлы:
—«Бик сагынсаң,
Хатым бассын күңлен ярсуын,
Бик бәхетле синең Алсуың... »

*Eh, öpesim gelir yüzünü
Dinle artık bir kere sözümü?..”
Gazze, istemeden işini bırakıp,
Söylene söylene geliyor yanına:
Tüh, kahretsin!
Lanet olsun,
Tuz basıyorsun artık yarama
Sen ya kız, kendin vizele
Geç çalışmaya başlıyorsun
Kendi bizden önde geçiyorsun
Ya biz...”
O Alsu'ya öfke ile bakıyor
Yalnız öfkesi pek çabuk geçiyor.
Alsu çocuk gibi gülümsüyor da
Omuzlarına gelip asılıyor...
Gazze dayanamıyor, onun sözünü bekliyor
O sınavı düşünüyor
Alsu gülümseyerek gözüne bakıyor
Fakat o ona ne söylesin...
Söylesin mi güzel gençliğinin
Şanlı yıllarda geçtiğini
Söylesin mi dünyayı, bugünü
Her şeyi candan sevdiğini
Her güneşli sabah onun için
Yeni düşünceler getirirse
Bugünün her bir güzelliğini
Kendisi ile onu sarhoş ediyor.

Şunun için bugün o geceleyin
Bir mektup yazdı sevgilisi için
(Sevgilisi kimdir...)
Eğri satırlar yazıp
Hızlıca bir çizgi çizdi
Mektubun son satırı:
“Beni çok özlersen,
Mektubum bastırsın gönlünün heyecanını
Çok mutludur senin Alsu'n...”*

Хаты белән бергә яңа төшкән
Рәсмен салды үзенәң картына,
Кулына соңгы кабат рәсмен алып,
Шул сүзләренә язды артына:
«Бу — Алсуың синең,
Күрәсеңме,
Нинди матур булып утырган.
Кара, башкаларга мине алмаштырма,
Кадрем белеп яшә, чуқынган!..»
Коридордан басып Алсу килә,
Үзе матур,
Үзе сөйкемле,
Үзе усал,
Усал түгел кебек шикелле...
Ул дәрескә бүген бик соң килде,
Әллә кайда йөрөп кичеккән.

Үзе соңга калган,
Үзе әле
Көлә-көлә керә ишектән...
Үзе дәрес тыңлый,
Үзе бер дә
Тыңламаган кебек итенә,
Үзе профессорның дәрсен яза,
Үзе аның борнын кәкрә итеп
Төшрәп куя дәфтәр читенә...
Үзе зачетларын хәзерләргә
Барыннан да соңрак тотына,
Үзе зачетларын башкалардан
Алдан бирә, алдан котыла...

Һәрбер нәрсә аңа, күп көч куймый,
Әллә ничек жиңел бирелә,
Янар яшьлегенәң алсу таңы
Үтмәс төсле булып күренә.
Ул үзенә үзе хужа бүген,
Үзе акыллы, үзе сөйкемле,

*Mektubu ile yeni çekilmiş
Resmini koydu kendi zarfına,
Eline son defa resmini alıp
Şu sözlerini yazdı arkasına:
“Bu, Alsu’n senin
Görüyor musun
Ne kadar da güzel oturmuş.
Bak, başkalarına beni değişme
Kadrimi bilip yaşa, imansız!..”
Koridordan yürüyerek Alsu geliyor
O güzel
O sevimli
O yavuz
O yavuz değilmiş gibi geliyor.
O derse bugün pek geç geldi
Bir yerlerde dolaşıp gecikmiş.*

*O geç kaldı
O hâlâ
Gülerek giriyor kapıdan...
O ders dinliyor,
O hiç
Dinlemiyormuş gibi davranıyor
O profesörün dersini yazıyor
Kendisi onun burnun eğri edip
Çiziveriyor defterinin kenarına...
O sınavlara hazırlanmaya
Herkesten de geç başlıyor,
O sınavları başkalarından
Önce veriyor, önceden kurtuluyor...*

*Hiçbir şey ona hiç güç gelmiyor
Her şey ona kolay geliyor
Yanar gençliğinin pembe tanı
Geçip gitmez gibi geliyor.
O kendinin kendi sahibi bugün
O akıllı, o sevimli,*

Үзе усал,
Үзе болай бер дә
Усал түгел кебек шикелле...
(s.165-167)

Йомшак башлар (1929)

Сыйнфый сизгерлеге аяк табанында йөргән
Кайбер йомшак башлы түрәләр
Кулак зур корсаклы, коточкыч бер
Хайван була диеп беләләр...
Авылларга барып чыккан чакта
Очратырга аны телләр,
Шундый билгеләре булган кулакларны
Авыл буйлап эзләп йөреләр...
Пилмән ашап, корсак шәрифенә
Катарр булган нечкә кулакны
Күрмәмешкә салынып үтәләр:
— Ул средняк, — диеп китәләр...
Шундый нечкәләрдән берәрсе
Налог эше белән килсәләр,
Йомшак башлар андый кешеләрне—
Элек
Баштанаяк карап үтәләр:
Нечкә булса үзе, ике күзе
Коточыргыч дәһшәт булмаса,
Йөзе елмаюлы булып, бит тирәсе
Таудай булып өелеп тормаса,
Налогын да аның киметәләр,
Хокукын да кире бирәләр...
Кулак өчен гажәп кул кеше инде
Шундый бөкре башлы түрәләр...
Алар: «Авылларда сыйнфый көрәш
Юк», — дип аңлатырга телләр.

*O yavuz,
O hiç de öyle
Yavuz değilmiş gibi gözüküyor.*

Үмүшак Башлар

*Sınıfsal farklılığı ayak altında gezenler
Bazı yumuşak başlı amirler
Kulak³⁸ büyük ve korkunç bir
O hayvan diye biliyorlar. ...
Köylere gidip çıktıkları zaman
Onunla karşılaşmak isterler,
Böyle belirtileri olan kulakları
Köy boyunca arayıp dolaşırlar...
Mantı yiyip, karın tokluğuna
Ufak ağası olan kulağı
Görmezden gelirler:
- O orta sınıf, diye giderler...
Böyle ince olanlardan biri
Eğer vergi işleri için gelseler,
Yumuşak başlılar öyle kişileri –
Önce
Baştan ayağa süzüp geçerler:
İnce ise kendisi, iki gözü
Korkunç dehşet değilse,
Yüzü güler olup, yanağı
Dağ gibi yığılıp durmazsa,
Onun vergisini de azaltırlar,
Hakkını da geri verirler...
Kulak için garip de olsa
Böyle eğri başlı amirler...
Onlar: “köylerde sınıf mücadelesi
Yok”, diye anlatmaya çalışırlar.*

³⁸ Kulak: Zengin köylü (Fuat Ganiyev ve diğeri, Tatarca-Türkçe Sözlük, İnsan Yayınevi, 1997, 173).

Сыйнфый көрөш туплар, пулеметлар белән генә
Була ала», — диеп йөриләр...
Кулак шырпысыннан авылларда
Һәлак булган колхоз йортларын,
Игеннәрне,
Теге йомры башлы түрәләр
Хулиганнар эше диеп күрәләр...
Алар авыл активлары үтрелүдән
Сыйнфый көрөш эзен тапмыйлар:
«Бу бер уголовный эш», — дип, суд залында
Кулак агайларны якыйлар...
Кулаklarның икмәк яшрүләрен
Бәрәңге күмә, дип карыйлар,
Кулак белән гуләйт итүләрен
Зарарсыз әйбер дип санылар...
Кулак үзен яклаучыны
«Уң» яктан да таба, «сул»дан да
Үсә алыр иде, эш башында
Шундый яклаучылар торганда.
(s.168-169)

Ләйлә (1931)

Урамнар бүген сөенгән,
Ап-ак карга киенгән,
Ләйлә, чанасын өстерәп,
Чыгып китте өеннән.
Йомшак ап-ак кар өстендә
Эх, уйнавы күңелле...
Чү! Урамнан кемнәр килә,
Пионерлар түгелме?

Ал байраklarын күтәрәп,
Менә алар житәләр,

*Sınıf mücadelesi toplanla, makinelerle
Olabilir”, diye dolaşırlar...
Kulak kibrinden köylerde
Telef olan kolhoz evlerini,
Ekinleri -
O tombul başlı amirler
Holiganların işi diye görürler...
Onlar köy aktiflerinin öldürülmesinde
Sınıf mücadelesi izi bulamazlar:
“Bu bir suç işi” diye, mahkemede
Kulak dayılarını savunurlar...
Köy kulaklarından ekmek sakladıklarını
Patates gömer, diye bakarlar,
Kulakla iş yapmaları
Zararsız bir şey diye sayarlar...
Kulak kendisini savunana
"Sağ “dan da bulur, "sol “dan da,
Büyüyebilirdi, işin başında
Böyle savunucular dururken.*

Leyla

*Sokaklar bugün sevinçli,
Bembeyaz karlara büründü,
Leyla, kızıağı çekerek,
Çıkıp gitti evinden.
Yumuşak bembeyaz kar üstünde
Ah, oynamak ne keyifli...
Şşş! Sokaktan kimler geliyor,
Piyonerler³⁹ değil mi?*

*Kırmızı bayrakları kaldırarak,
İşte onlar geliyor,*

³⁹ Pioner: İzci, küçük komünist (Fuat Ganiyev ve diğerleri, Tatarca-Türkçe Sözlük, İnsan Yayınevi, 1997,242).

Пионерлар, комсомоллар
Бергә жырлап үтэләр.

Берсе энә Чемберленның
Рәсемен күтәреп үтә,
Чемберлены, абау кызык,
Йодырыгын селкетә.
Ләйлә курчакларга карап
Бик кычкырып бер көлдә...
Урам буйлап кичкә кадәр
Чанасын тартып йөрде.

Биш ел үтәр, Ләйлә, син дә
Үсеп буйга житәрсен,
Октябрьнең унбиш елын
Пионерда итәрсен.(s.200)

Piyonerler, Komsomollar⁴⁰
Birlikte şarkı söyleyip geçiyorlar.

Birisi işte Chamberlain'in⁴¹
Resmini taşıyarak geçiyor,
Chamberlain, vay canına çok eğlenceli,
Yumruğunu sallıyor.
Leyla bebeklere bakıp
Yüksek sesle bir güldü...
Sokak boyunca akşama kadar
Kızağını çekerek dolaştı.

Beş yıl geçer, Leyla, sen de
Büyüyüp boy atarsın,
Ekim Devrimi'nin on beşinci yılını
Pionerde kutlarsın.

⁴⁰ Genç Komünistler Birliği'nin kısaltmasıdır.

⁴¹ Eski Birleşik Krallık başbakanı

EK 2: Hadi Taktaş'a ait fotoğraflar

Fotoğraf 1: Hadi Taktaş'ın doğup büyüdüğü ev (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 2: Hadi Taktaş, Taşkent. 1921 (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 3: İlk eşi Gülçehre Hamzina ve oğulları Rafail ile. 1927 (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 4: Hadi Taktaş ve Fatih Kerimi birlikte. 1927 (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 5: Soldan sağa: Mecit Gafuri, Hadi Taktaş, Ali Asgar Kemal. 1929 (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 6: Hadi Taktaş “Krasnaya Tatariya” gazetesinin yazı işlerinde (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 7-8: Hadi Taktaş'ın ölmeden önceki son fotoğrafı (Вәлиев vd., 2020).

Fotoğraf 9: Hadi Taktaş'ın cenaze töreni. Sağdan solan : küçük erkek kardeşi Gabidulla, ikinci eşi Gülçehre Mansurova ve Hasan Tufan (arkada). 1931 (Вәлиев vd., 2020)